

“दिगंबर जैन” पत्रनो वधारे.

श्री वीतरागाय नमः ।

श्री जीवंधर चरित्र

क्षत्रचूडामणि

गुजराती अनुवाद

प्रकाशक—
मुलचंद कसनदास कापडीआ
ऑ. संपादक,
“ दिगंबर जैन ”—सुरत.

मुंबाईनिवासी स्वर्गवासी शेठ
भगवानदास कोदरजीना स्मरणार्थे
तेमना पुत्र ठाकोरभाई झवरी
तरफथी “दिगंबर जैन” पत्र
ना ग्राहकोने छट्ठा वर्षमां
(पांचमी) भेट.

૦૧
રુવર્ગે. શેઠ ભગવાનદાસ કોદરજી સ્મારક ગ્રંથમાળા નં. ૧

દિગંબર જૈન ગ્રંથમાળા નં. ૧૭

॥ શ્રી વીતરાગાય નમઃ ॥

શ્રીમદ્ વાદીભસિંહ સૂરિવિરચિત
શ્રી જીવંધર ચરિત્ર.
(ક્ષત્રચૂડામણિ ગ્રંથ)

મૂળ સંસ્કૃતના હિંદી અનુવાદનું ગુજરાતી ભાષાંતર કર્તા
ડૉ. ભાઈલાલ કપૂરચંદ શાહ—નાર (ખેડા.)

સંશોધક અને પ્રકટકર્તા,
મૂળચંદ કસનદાસ કાપડીયા.
ઑનરરી સંપાદક, “દિગંબર જૈન”—સુરત.

મુંબાઈ નિવાસી સ્વર્ગ. શેઠ ભગવાનદાસ કોદરજીના સ્મરણાર્થે
તેમના પુત્ર ઠાકોરભાઈ ઝવેરી તરફથી “દિગંબર જૈન”
પત્રના ગ્રાહકોને છઠ્ઠા વર્ષમાં (પાંચમી) મેટ.

પ્રથમાવૃત્તિ
વીર સંવત ૨૪૩૯

પ્રત ૧૬૦૦
વિક્ર. સં. ૧૯૬૯

પુસ્તક સંચાલક

ગુપ્ત સંચાલક

Published by
Moolchand Kisonadas Kapadia
Honourary Editor, "Digamber Jain"—SURAT.

Printed by
Matoobhai Bhaidas at the "Surat Jain Printing Press",
Khapatia Chakla—SURAT.

પ્રસ્તાવના

વિક્રમ સંવતના લગભગ ૧૧ મા સૈકામાં થઈ ગયેલા દિગંબર જૈન આચાર્ય શ્રી વાદીભસિંહસૂરિ આ “ક્ષત્રચુડામણી” યાને “જીવંધર ચરિત્ર” ગ્રંથ સંસ્કૃત કાવ્યમાં રચેલો છે, જેનો હિંદી અનુવાદ લાહોરનિવાસી વૃદ્ધ, વિદ્યાવિલાસી અને ધર્મપ્રેમી લાલા મુંશીલાલજી જૈની એમ. એ. (ગવર્નમેંટ પેશનર) દ્વારા તૈયાર કરાવીને મુંબાઈના ‘જૈનગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય’ દ્વારા “જૈનહિતૈષી” પત્રના સંપાદક શ્રીયુત નાથુરામ પ્રેમીજીએ પ્રકટ કર્યો છે, જેનું ગુજરાતી ભાષાંતર અમદાવાદની શેઠ પ્રેમચંદ મોતીચંદ દિગંબર જૈન બોર્ડિંગના એક આગલા વિદ્યાર્થી અને હાલ નાર(સેડા)માં ડૉક્ટરી ધંધો કરતા ડૉ. માઈલાલ કપુરચંદ શાહે ફુરસદની વસ્તમાં તૈયાર કરી મોકલી આપેલું, તે સંશોધન કરીને આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથના નાયક શ્રી જીવંધર સ્વામી ક્ષત્રિયોના ચુડામણી અર્થાત્ વીરશિરોમણી હતા, તેથી આ કાવ્યગ્રંથનું નામ ક્ષત્રચુડામણી રચાયેલું છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં આ એક અપૂર્વ ગ્રંથજ છે. આ ગ્રંથની કથા એટલી તો રુચિકર, સુંદર, ચિત્તને આર્કષણ કરનાર તથા અનેક કહેવતો અને દૃષ્ટાંતોથી ભરપૂર છે કે, જેથી વાંચકોને ગમ્મત સાથે અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું એક

ઉત્તમ સાધન છે, તથા એમાંની દરેક કહેવત કંઠસ્થ કરવા લાયક છે. આપણે ચોતરફ દ્રષ્ટી દોડાવીશું, તો માલુમ પડશે કે, આપણા શ્વેતાંબરી બંધુઓમાં ગુજરાતી ભાષામાં પુષ્કળ ગ્રંથો બહાર પડી ગયા છે અને નવીન નવીન બહાર પડતાજ જાય છે, પણ આપણામાં ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથો માત્ર આંગલીના વેઢા ઉપર ગણાય તેટલાજ હજુ પ્રકટ થયેલા છે, તેમજ ગુજરાતના દિગંબર જૈનોમાં ઉપદેશના અભાવને લીધે વાંચનનો શોખ વિશેષ ન હોવાથી, જો કોઈ પુસ્તક કિંમતથી પ્રકટ કરવામાં આવે છે, તો તેની મુદ્દલ કિંમત ઉપજવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે, જેથી લગભગ ૪ વર્ષ થયાં અમોએ એક એવો પ્રયાસ આરંભેલો છે કે ગુજરાતી ભાષામાં નવીન નવીન પુસ્તકોના ભાષાંતરો કરી પ્રકટ કરવા અને તેનો જ્યાં સુધી બને ત્યાં સુધી મફત અથવા તો જુજ કિંમતે ફેલાવો કરવો. આ પ્રયાસમાં અમોને ધીમે ધીમે સફળતા પ્રાપ્ત થતી જાય છે, જે દિ. જૈન કોમને એક આનંદ-દાયક બીના છે.

આ મુજબ ધર્મ પરીક્ષા, સુદર્શન શેઠ, સુકુમાલ ચરિત્ર, મનોરમા, વગેરે ગ્રંથો ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ કરી જુદા જુદા ગ્રહસ્થો પાસે મદદ મેળવી, તેનો મફત ફેલાવો થઈ ચુક્યો છે અને આ ગ્રંથ પણ તે મુજબ તદ્દન ભેટ તરીકેજ વેંચવા ગાટે પ્રકટ થાય છે.

મુંબાઈ નિવાસી દાનવીર જૈનકુલભૂષણ શેઠ માળેકચંદ હીરાચંદ જે. પી. ના માળેજના માળેજ ભાઈ ઠાકોરદાસ ભગવાનદાસ ઝવેરી કે જેઓ મુંબાઈ દિગંબર જૈન પ્રાંતિક કોન્ફરન્સના ઉપદેશક વિભાગના સેક્રેટરી તથા હી. ગુ. જૈન બોર્ડિંગના આ. સેક્રેટરી છે, તેઓએ પોતાના સ્વર્ગવાસી પિતાજી શેઠ ભગવાનદાસ કોદરજીના સ્મરણાર્થે આ ગ્રંથ અને એ પછી એવા અનેક ગ્રંથો પ્રકટ કરવાની જે સ્થાયી ગોઠવણ કરી છે, તે અત્યંત ધન્યવાદરૂપ અને બીજા ભાઈઆએ અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. જો આ મુજબ મૃત્યુના સ્મરણાર્થે શાસ્ત્રદાન માટે સ્થાયી રકમ કાઢવામાં આવતી રહે, તો ભવિષ્યમાં ઢગલાબંધ પુસ્તકો ગુજરાતી ભાષામાં મફત પ્રકટ થઈ શકે. આવી રીતે શાસ્ત્રદાન કરવાથી પુણ્ય, કીર્તિ, અમરનામ અને ચારે પ્રકારના દાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે શ્રીમંત બંધુઓનું આ બાબત ઉપર લક્ષ્ય ઝેંચી આ ટુંક ઉપોદ્ઘાતથી વિરમીએ છીએ.

વીર સંવત ૨૪૩૯ } જૈન જાતિ સેવક.
 ચૈત્ર સુદી ૪ તા. ૧૦-૪-૧૩ } મુલચંદ કસનદાસ કાપડીયા
 ઓ. સંપાદક “ દિગંબર જૈન ”—સુરત.

स्वर्ग. शेठ भगवानदास कोदरजी स्मारक-

ग्रंथमालानो उपोद्घात.

सुरतना वल्नी परंतु व्यापारार्थे मुंबाइ निवासी बीसा हुमड दि. जैन ग्रहस्थ शेठ भगवानदास कोदरजी विक्रम संवत् १९६७ मां मुंबाइमां स्वर्गवासी थया, ते वस्ते पोताने हाथे पोतानी सावधानीमांज रु. ३५००) नी रकम विद्यादान अने शास्त्रदान माटे एवी रीते स्थायी तरीके काढी गया छे के, आ रकम शेठ हिराचंद गुमानजी जैन बोर्डिंग (मुंबाइ)ना ट्रस्ट फंडने स्वाधीन राखवी अने तेमांथी रु. २०००) ना व्याजमांथी जैन विद्यार्थीओने स्कोलरशीप आपवी अने तेमां प्रथम हक दिगंबर विद्यार्थीनो राखवो. तथा रु. १५००) ना व्याजमांथी दर वर्षे एकेक धार्मिक पुस्तक प्रकट करावी सुरतमां वैशाख सुद १५ने दीने विद्यानंद स्वामीना मंदिरनी वर्षगांठ निमित्ते विद्यानंद स्वामी उपर सर्वे जैनोने वहेंचवुं तथा सुरतथी प्रकट थता “दिगंबर जैन” पत्रना ग्राहकोने पण भेट तरीके वहेंचवुं. आ मुजब आ ग्रंथमालानी शुरुआत थाय छे अने तेना प्रथम पुस्तक तरीके आ “श्री जीवंधर चरित्र” याने “क्षत्र जुडामणी” ग्रंथ आ विद्याविलासी गृहस्थना स्मारक तरीके तेमना फोटा सहित प्रासिद्ध करवामां आवे छे.

प्रकटकर्ता.

स्वर्गवासी शेठ भगवानदास कोदरजी-मुंबाई.
जन्म. विक्र.सं. १९११. मृत्यु. विक्र.सं. १९६७.

॥ ॐ नमः सिद्धेभ्यः ॥

श्री वादीभसिंहसूरि विरचित,

श्री जीवंधर चरित्र.

(क्षत्र चूड़ामणी)

प्रकरण १ लुं.

नी भक्ति मुक्तिरूपी कन्याने वरवामां द्रव्यनुं काम करे छे, अर्थात् वर कन्याने पहेरामणी पल्लुं आपीनेज विवाह थाय छे तेम, जेनी भक्ति-थीज मुक्ति प्राप्त थाय छे, एवा अंतरंग अने बहिरंग लक्ष्मीना स्वामी श्री जीनेंद्र भगवान ! आप संपूर्ण भक्तोनी ईच्छाने पूर्ण करो. १.

हुं जीवंधर स्वामीनुं चरित्र संक्षिप्त रीतथी वर्णन करुं छुं; कारण के बधुं अमृत पीवाथीज कई सुख प्राप्त थतुं नथी. थोडुं पीवाथीज थाय छे. सारांश ए छे. के, जेवी रीते थोडुं अमृत पण सुखकारक छे, तेवीज रीते संक्षेपथी कहेलुं पण आ चरित्र आनंदने उत्पन्न करनार थशे. २.

સુધર્મ નામના ગણધરે શ્રેણિક રાજાના પ્રશ્ન કરવાથી જેવી રીતે વર્ણન કર્યું હતું, તેવીજ રીતે હું પણ આ ચરિત્રનું મોક્ષ પામવાની ઇચ્છાથી વર્ણન કરું છું. ૩.

આ લોકમાં જંબુદ્વીપને સુશોભીત કરનાર ભરતશંકરની અંતર્ગત હેમકોશોની અર્થાત્ સોનાની શાળોથી શોભાને ધારણ કરનાર એક હેમાંગદ નામનો પ્રદેશ છે. ૪. અને તે પ્રદેશમાં રાજપુરી નામની રાજધાની સુશોભિત છે, જે વિધાત્માએ બનાવેલી રાજરાજપુરી અર્થાત્ અલકાપુરીની રચનામાં માતાની સમાન આચરણ કરે છે; અભિપ્રાય એ છે કે, યદ્યપિ અલકાપુરીની રચના સર્વથી ઉત્તમ છે, પરંતુ આ નગરી તે અલકાથી પણ શ્રેષ્ઠ છે. ૫. આ નગરીમાં સત્યંધર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો; એ રાજા સત્ય બોલનાર (વક્તા), વૃદ્ધોની સેવા કરનાર, બહુજ બુદ્ધિમાન, સદા ઉદ્યોગ કરનાર અને આગ્રહ કે હઠ વગરનો હતો. ૬. આ રાજાની વિજયા નામની મુખ્ય અને પ્રસિદ્ધ પટ્ટરાણી હતી; જેણે પોતાના પાતિવ્રત્યાદિ ગુણોથી સંસારની સંપૂર્ણ સ્ત્રીઓ-પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હતો, અર્થાત્ સર્વને જીતી હતી; અને તેથીજ તેનું નામ વિજયા રાખવામાં આવ્યું હતું. ૭. રાજા અંત:પુરની બધી સ્ત્રીઓમાંથી આનાપર અધિક પ્યાર રાખતો હતો, અને કોઈપર ઇંટલો સ્નેહ રાખતો નહોતો; કારણકે સૌભાગ્ય બહુ દુર્લભ છે, અર્થાત્ બધી સ્ત્રીઓ સૌભાગ્યવતી होती નથી, કોઈ કોઈ હોય છે. ૮.

જો કે નિષ્કંટક રાજ્ય કરનાર આ રાજા બુદ્ધિમાનોનો શિરોમણિ હતો, તોપણ પોતાની રાણી વિજયામાં રાતદિવસ આશક્ત રહેતો હતો અને કંઈ જાણતો નહોતો. ૯. જે પુરુષોનું ચિત્ત વિષયોમાં લાગેલું રહે છે, તેના વધા ગુણ નાશ પામે છે. તેનામાં પાણ્ડિત્ય રહેતું નથી, મનુષ્યભાવ રહેતો નથી, કુલીનતા રહેતી નથી અને સચ્ચાઈ રહેતી નથી. ૧૦. કામી માણસ કોઈ વાતથી ડરતો નથી; પારકી સેવા સંબંધી દીનતાથી, ચાડીં ધાવાથી, નિન્દાથી, અને પોતાનો પરાભવ થવાથી પણ—તિરસ્કાર થવાથી પણ ડરતો નથી. ૧૧. કામથી પીડીત માણસ ભોજન, દાન, વિવેક, વૈભવ અને માનાદિક સર્વને છોડી દે છે; બીજું તો શું, પરંતુ પોતાના પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરી દે છે. ૧૨.

પછી તે રાજાએ એવું ધાર્યું કે, વધું રાજ્ય કાષ્ટાંગારને સોંપી દઉં; કારણકે જે લોક રાગ કે અનુરાગથી આંધળા હોય છે તેને વિચાર કે અવિચાર હતો નથી; અર્થાત્ તે જ્યાં સુધી સારી રીતે ઓઠાવવામાં આવે નહિ, ત્યાં સુધી સુંદર માલુમ પડે છે. ૧૩. તે વચ્ચે તેના મુખ્ય મુખ્ય મંત્રિઓએ આવીને કહ્યું કે, હે દેવ ! આપને વિદિત છે અને આપ જાણો છો, તોપણ અમારી આ પ્રાર્થના સાંભળો; ૧૪. જ્યારે રાજાઓએ પોતાના હૃદયપર પણ વિશ્વાસ કરવો જોઈએ નહિં, તો પછી બીજા મનુષ્ય ઉપર ભરોસો રાખવો સર્વથા અનુચિત છે; રાજા નટોની માફક આચરણ કરે છે, અર્થાત્ ફક્ત વહારથી વિશ્વાસપાત્ર દેખવામાં આવે છે. લોક સમજે છે કે, અમારા પર

વિશ્વાસ કરે છે, પરંતુ અંદરથી એવું હોતું નથી. કોઈનો પળ વિશ્વાસ કરતો નથી. ૧૫. જ્યારે ધર્મ અર્થ અને કામનું એક બીજાનો વિરોધ કર્યા વિના યથોચિત સેવન કરાય છે; અર્થાત્ કેવલ ધર્મજ સેવન કરાતો નથી, તેમ અર્થ (ધન) અને કામ પળ નહિ, પરંતુ ત્રણે જીતવા જોઈએ. તેટલા પરિમાણમાં સેવન કરાય છે, ત્યારેજ નિર્વિઘ્ને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અને પછી અનુક્રમે મોક્ષ અર્થાત્ ચોથા પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૧૬. તેથી તથા રાજાઓએ સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી ધર્મ અને અર્થ છોડવા નહિ; અને જો આપ કેવલ કામદ્વારા સુખની ઇચ્છા કરતા હો, તો તે થઈ શકતી નથી, કારણકે નિર્મૂળને સુખ ક્યાં ? અર્થાત્ કામના મૂળભૂત ધર્મ અને અર્થ (ધન) છે. જ્યારે એ બન્નેજ નહિ હોય, ત્યારે કામસેવન કેવી રીતે હોય ? ૧૭. જે વસ્તુ નાશ પામનાર છે અને આગલ આવવાવાળી છે, તેને પહેલાં પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. અને જ્યારે તે પ્રાપ્ત થઈ ગઈ, ત્યારે તેના ફળોનો વિચાર કરીનેજ આગલ કોઈ ઉપાય કરવો જોઈએ, નહિ તો પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે. ૧૮.

જો કે મંત્રિઓએ રાજાને એ રીતે સર્વ ઇચ્છાનિર્ણય જણાવ્યું, તોપણ તેણે મૂર્ખતાથી કાષ્ટાંગારને રાજ્યભાર સોંપી દીધો; સત્ય છે કે, બુદ્ધિ કર્મને અનુસાર કામ કરે છે, અર્થાત્ જેવું થનાર હોય છે તેવીજ બુદ્ધિ સુષ્ટ છે. ૧૯. વિરક્ત પુરુષોનો સમય વિષય ભોગાદિકનો આંધળો વિચાર કરવામાં અર્થાત્ તેને મૂર્ખતાનું કામ સમજવામાં વ્યતીત થાય છે, પરંતુ રાજા પ્રબલ ભોગાદિકથી

આકૃષ્ટ થઈને અને ગાઢ રાગમાં લિપ્ત થઈને પોતાનો સમય ગાઢવા લાગ્યો. ૨૦.

एक दिवस उंधमां सूतेली बिजया राणीए प्रभातने वखते अर्थात् पाछली रात्रे स्वप्न दीतुं; कारणके ज्यां सुधी स्वप्न आवतुं नथी, त्यां सुधी शुभ के अशुभनो (इष्ट के अनिष्टनो) प्रादुर्भाव (उत्पत्ति) कदापि थतो नथी. २१. पछी शौचादिकथी निवृत्त थईने राणी पोताना स्वामी राजा पासे आवी अने अर्धा आसन उपर बेसीने पृथ्वीना उपभोग करनारा राजाने कहुं—“(मने स्वप्नमां पहेलुं ए देखायुं के एक अशोक वृक्ष छे, जेने कोईए काप्युं छे, पछी तेनी जग्याए एक सोनानुं अशोक देखायुं, त्यार पछी आठ माळाओ दीठामां आवी.)” २२. राजा आ त्रणे स्वप्नो सांभळीने कईक उद्विग्नचित्त अर्थात् उदास थई गयो, अने तेनुं फल कम रहित कहेवा लाग्यो; अर्थात् पहेलुं प्रथम स्वप्न छोडीने पाछलां बे स्वप्ननुं फल कहेवा लाग्यो. २३. कारणके धन, दोलत, पुत्र, मित्र, स्त्री आदि सर्व कई होवा छतां पण मनुष्योनां हृदयोने पोतानो प्राण नाश थवानो डर शंकु अथवा त्रिशूलनी माफक पीडा आपे छे. २४. हे देवी ! तें स्वप्नमां जे तरुण अशोक मोर सहित दीतुं छे तेथी, ए विदित थाय छे के, तारे एक मोटो प्रतापी पुत्र उत्पन्न थशे अने आठ माळाओ तेनी आठ बहुओने बतावे छे, अर्थात् तेनी आठ स्त्रीओ थशे. २५. राणीए कहुं—“ हे आर्यपुत्र ! तेना पहेलां जे वृक्ष दीतुं हतुं अने फरी तेनो नाश थतो हतो, तेनुं शुं फल छे ?

રાજાએ કહ્યું—“ હે દેવી ! અશોક વૃક્ષ પળ કંઈ કહે છે; અર્થાત્ તેને જોવાથી પળ કંઈ સૂચિત થાય છે. (એવું કહીને રાજાએ વાત ઉડાવી દીધી એટલે સ્પષ્ટ ઉત્તર આપ્યો નહિ.)

૨૬. પરંતુ સ્વામીનું એ વચન સાંભળીને અને તેના મુખની મલીનતા જોઈનેજ રાણી જમીનપર પડી ગઈ અને મૂર્છિત થઈ ગઈ, કારણકે હૃદયનો ભાવ મુખની ચેષ્ઠાથી પ્રગટ થાય છે. ૨૭. ત્યારે રાજાએ મોહથી મોહિત થઈને રાણીને જાગૃત કરી અને કહ્યું;—કારણકે પિશાચપીડા અને મહા કષ્ટ થવા છતાં પળ પુરુષત્વ જાગૃત રહે છે. ૨૮. “હે રાણી ! સ્વપ્ન દેખવાથીજ તું કેમ મને તત્કાલ મરેલો સમજે છે ? જે લોક ફલવાળા વૃક્ષની રક્ષા કરવા ઇચ્છે છે, તે તેને બાલતા નથી; તેથી તું મને અત્યારથીજ કેમ મારે છે ? ૨૯. વિપત્તિ દૂર કરવાને માટે મનુષ્યોને શોક કરવાથી શો લાભ થાય છે ? તપ કે ઉપ્પત્તાનું દુઃખ નિવારણ કરવાને માટે કોઈ આગમાં પડતું નથી. ૩૦. તેથી એમ નિશ્ચયથી જાણી લે કે, આપત્તિનો ઉપાય ધર્મજ છે. કારણકે જે દેશમાં દાવો બલતો રહે છે, ત્યાં અંધકાર હોતો નથી; અર્થાત્ ધર્મરૂપી દીપકજ વિપત્તિરૂપી અંધકારનો નાશ કરનાર છે. ” ૩૧. સ્વામીનાં આ પ્રકારનાં વચન સાંભળીને તેને ધીરજ આવી અને તે પહેલાંની માફક પતિ સાથે ફરી રમણ કરવા લાગી, કારણ કે દુઃખની પીડા થોડાજ વખતને માટે થાય છે ૩૨.

स्वप्नद्वारा राजाने जागृत करवानुं इच्छुं हतुं, परंतु ते जागृत थयो नहि; अर्थात् तेणे विषय भोगने छोडीने पोताना राज्यने संभाळ्युं नहि. हवे राणीए गर्भ धारण कर्यो; तेथी मानो के तेणे राजाने फरी संबोधित कर्यो के सचेत थई जाओ. ३३. हवे राजा, राणीने गर्भवती जोईने अने स्वप्ननुं फळ निश्चय करीने पोतानी रक्षाने माटे तत्पर थईने पश्चाताप करवा लाग्यो. ३४. “ हुं बहु अभागी छुं, के में मंत्रिओनां वाक्योनुं वृथा उलंघन कर्युं. “सत्य छे के अविवेकी अर्थात् मूर्ख पुरुष अन्तर्कालेज सज्जनोना वचनपर विश्वास करे छे, पहेलां नहि. ३५. विना समये करेली इच्छा मनोरथने पूर्ण करती नथी. जुओ, ज्यारे फळ लागवानो वखत आवे छे त्यारे शुं फूल एकठां करवामां आवे छे ? कदापि नहि.” ३६.

राजाए ए रीते मनमां दुःखी थईने पोताना वंशनी रक्षाने माटे एक मयुराकृति यंत्र बनाव्युं; कारणके सज्जनोनी आस्था आ नाशवान शरीरमां होती नथी, जेटली के यशरूपी शरीरमां होय छे. ३७. अने पछी ते पोतानी गर्भवती राणीनी दोहद क्रीडाओनो अनुभव करवाने माटे क्रीडा करवा लाग्यो अने तेने ते केकीयंत्रमां (मयुर यंत्रमां) बेसाडीने आकाशमां विहार करवा लाग्यो. ३८.

एवा वखतमां राजानो वध करवानी कृतघ्नता करनार अने पृथ्वीने पोताना ताबामां लावनार काष्ठांगार विचारवा लाग्यो के-३९. “जीवोने पराधीन जीवन व्यतीत करवार्थी

તો તેમનું મરવું સારું છે (પરાધીન સ્વપ્નમાં સુખ નથી) અથવા વનમાં મૃગેન્દ્ર કે સિંહને પ્રભુતાઈ કોણે આપી છે ? અર્થાત્ પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાનાજ પુરુષાર્થ અને બાહુબળથી સ્વતંત્ર થઈ શકે છે ” ૪૦, પછી તેણે મંત્રિઓને કહ્યું કે—“ રાજ્યદ્રોહ કરનાર દૈવત નિત્ય એમ કહે છે કે, તમે રાજદ્રોહ કરો અર્થાત્ રાજાની સાથે વેર કરો—તેને મારી નાંચો. ૪૧. પરંતુ તેનો અંત સારો છે કે ઓટો અને તેનું પરિણામ શું થશે, તે વાતોને તમે વિચારો. આ વાર્તા હજુ સુધી તર્ક વિતર્ક કરીને વિચારવામાં આવી નથી અને જ્યારે તે તર્કપર ચઢશે અર્થાત્ સારી રીતે વિચારવામાં આવશે ત્યારે સ્થિર કે પાકી થઈ જશે. ૪૨. હું દેવના ડરથી આ વચન કહેતાં પળ લજાડું છું અર્થાત્ મને આ વાત કહેતાં લાજ આવે છે.” સત્ય છે કે, પાપીઓના મનમાં કંઈ હોય છે, વાણીમાં કંઈ અને કાર્યમાં કંઈ હોય છે; અર્થાત્ પાપી અને દુષ્ટ લોક વિચારે છે કંઈ, કહે છે કંઈ અને કરે છે કંઈ. ૪૩. કાષ્ટાંગારની આ વાત સાંભળીને કુલીન પુરુષ તો નિન્દાથી ડર્યા, સંયમી પ્રાણી હિંસાથી ડર્યા અને ક્ષુદ્ર કે હલકા પુરુષ દુર્મિત્ર કે અકાળથી ડર્યા. એ રીતે બધા સજ્જન પુરુષો ભયभीત થઈ ગયા. ૪૪. તે વખતે ધર્મદત્ત નામે મંત્રિ પોતાનો જ નાશ કરવાવાળાં વચન બોલ્યો. કારણ કે સ્વામાના વિષયમાં જે ભક્તિ હોય છે, તે બહુ ભારે હોય છે અને તે ભક્તિથી પોતાના પ્રાણની પણ કંઈ પરવા કરતો નથી. ૪૫. ધર્મદત્તે કહ્યું;—“રાજાજ પ્રાણીઓના પ્રાણ હોય છે; તેના જીવવાથીજ પ્રાણી માત્રનું જીવન નિર્ભર છે,

તેથી રાજાઓના વિષયમાં જે કંઈ ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ કરવામાં આવે, તે માનો કે બધા લોકની સાથે ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ કરવા જેવું છે. ૪૬. એ રીતે જે રાજદ્રોહના કરનાર છે, તે બધા દ્રોહના ઉત્પાદક છે; શું રાજદ્રોહી પંચ મહા પાપોના કરનાર નથી ? અવશ્ય છે; અર્થાત્ તે હિંસા, જુઠ, ચોરી, કુશીલ અને પરિગ્રહ એ પાંચ મહાપાપોના કરનાર છે. ૪૭. આ લોકમાં રાજા લોક દેવ અને જીવધારી બન્નેની રક્ષા કરે છે; પરંતુ દેવતા પોતે પોતાની પળ રક્ષા કરતા નથી તેથી સિદ્ધ છે કે, રાજાજ સર્વોત્કૃષ્ટ દેવતા છે. ૪૮. અને વઢી સાંભળો,—દેવતા તો ફક્ત એક દેવદ્રોહી મનુ-પ્યનેજ મારે છે; પરંતુ રાજા તો રાજદ્રોહીના વંશને બલ્કે વંશથી ઉલ્ટા બીજા સંબંધી લોકોનો પળ તત્કાલજ નાશ કરે છે. ૪૯. ધનવાન પુરુષોના જીવનનો ઉપાય કરનાર અને શત્રુઓનો નાશ કરનાર રાજાઓની અગ્નિની સમાન સેવા કરવી જોઈએ. જેમ અગ્નિની જો અનુકૂલ થઈને સેવા કરવામાં આવે છે તો તેથી જીવનનો ઉપાય મોજનાદિ થાય છે અને જો તેનાથી વિરોધ કરવામાં આવે છે તો નાશનું સાધન થાય છે; તેવીજ રીતે રાજાઓ સાથે અનુકૂલતા પ્રતિકૂલતા કરવાથી હાનિ થાય છે.” ૫૦

ધર્મદત્ત મંત્રિનું એવું ધર્મયુક્ત વચન પળ તે દુષ્ટ કર્મવાળા કાષ્ટાંગારને મર્મભેદી કે હૃદયવિદારક લાગ્યું અર્થાત્ તેને બહુજ ઓટું લાગ્યું, સત્ય છે કે પિત્તજ્વરવાળાને દૂધ પળ તીર્ણ લાગે છે. ૫૧. તેણે કૃતઘ્નતાદિ દોષ અને ગુરુદ્રોહ, અને વધા-

समां पोतानी निन्दानो पण कई विचार कयों नहि; कारणके स्वार्थी लोक दोषने किंचित् मात्र पण देखता नथी. ५२.

काष्ठांगारनो एक मथन नामनो साळो हतो. तेने तेनी (काष्ठांगारनी) वात बहु सारी लागी, अर्थात् राजद्रोह करवानी वातनी तेणे बहु प्रशंसा करी; अने तेनुं आ सारुं मानवुंज शत्रुता करनारना हाथमां हथीयार आववा समान थयुं. ५३. खेद छे के ए पछी ते दुष्ट बुद्धिवाळाए राजाने मारवाने माटे सेना मोकली. कारण के मौमां गएला दूधने क्यां तो पी शके छे के ओकी शके छे; अर्थात् काष्ठांगारे ज्यारे राजद्रोहनी वात बहार काढी, त्यारे क्यां तो ते तेने दबावी देतो, पेटमां राखतो, के बहार काढीने घात करवाने माटे तैयार थतो. त्रीजो कोई मार्ग नहोतो. ५४

राजा, दरवानना मुखथी आ वात सांभळीने क्रोधनो मार्यो युद्ध माटे उठीने उभो थयो. कारण के युद्धमां राजसी-भाव स्थीर रहेतो नथी अर्थात् प्रगट थया वगर रहेतो नथी. ५५. परंतु ते बखते राजा पोतानी गर्भवती प्यारी स्त्रीने अर्धासनथी पडेली अने मरणतुल्य जोईने पाछो उल्टो विचार करवा लाग्यो; कारणके स्त्रीओ माटे निरादर के अपमान सहन थतुं नथी. ५६. पृथ्वी-पति राजा पोते जागृत थईने पोतानी स्त्रीने जागृत करवा लाग्यो; कारण के पीडा थतां अर्थात् त्रिपत्ति काळमां पंडितोनुं साचुं ज्ञान जागृत थाय छे. ५७. बस, हवे शोक करवो जोईए

નહિ; પુણ્યરહિત પાપીઓને પાપનું શું ફળ નથી મળતું ? અર્થાત્ આ સર્વ અમારા પાપનુંજ ફળ છે. જો દીવાનો પ્રકાશ જતો રહે છે તો પછી અંધકાર સંતતિને બોલાવવાનીજ શું અપેક્ષા છે ? અર્થાત્ દીપિકના હોલવાતાંજ અંધકાર પોતે પોતાની જાતેજ આવે છે. એ રીતે પુણ્ય કે ધર્મનો નાશ થવાથી પાપનો ઉદય થાય છે અને પાપનું સ્વરાવ ફળ અવશ્ય મળે છે. ૫૮. જોબન, શરીર અને ધન એ સર્વનો નાશ થાય છે, એમાં કાંઈ નવાઈની વાત નથી. પાણીનો પરપોટો બહુ વચ્ચે સુધી ટકવામાં આશ્ચર્ય છે. તેનો નાશ થવામાં કંઈ અચરજ નથી. ૫૯. જેનો સંયોગ થયો છે તેનો વિયોગ અવશ્ય થાય છે. બંજું તો શું, પળ આ અંગનો અંગની સાથે પળ યોગ રહેતો નથી; અર્થાત્ દેહી (જીવ) દેહ છોડીને આ સંસારથી એકલો ચાલ્યો જાય છે. ૬૦. જો કે આ સંસાર અનાદિ છે, તો કોઈને કોઈની સાથે મિત્રતા નથી અને કોઈને કોઈની સાથે શત્રુતા નથી; અર્થાત્ કોઈ પૂર્વ જન્મમાં એક બીજાના મિત્ર અને શત્રુ થઈ ચુક્યા છે, તેથી કોઈને સર્વથા શત્રુ અને મિત્ર માનવો કલ્પના માત્ર છે. આ સર્વ જુઠી કલ્પના છે. ૬૧. રાજાનાં આ પ્રકારનાં ધર્મયુક્ત વચનોએ રાણીના હૃદયમાં ઘર કર્યું નહિ; કારણ કે જો બઢેલી જમીનમાં બી વાવ્યું હોય, તો તેમાં અંકુર કદાપિ ફૂટતા નથી. ૬૨.

ત્યાર પછી રાજાએ પોતાની ગર્ભવતી રાણીને કેકિયંત્રમાં બેસાડીને પોતેજ તે યંત્રને ઉડાડ્યું ! અહો ! દૈવ કેવો કઠોર

છે ? ૬૩. એ યંત્રને આકાશ માર્ગે ઉપર જવા પછી રાજાએ મોહવશ થઈને લડવાનું શરુ કર્યું, પરંતુ સહાય વિનાની આંગળી પોતે જાતેજ શબ્દ કરી શકતી નથી; અર્થાત્ જ્યારે રાજાની પાસે સેના વિગેરેની સહાયતા રહી નહીં અને સ્ત્રી પુત્ર પણ ન રહ્યાં, ત્યારે તે એકલો શું કરી શકે એમ હતો ? ૬૪. પછી બહુ વચ્ચત સુધી યુદ્ધ કરીને રાજાએ વિચાર્યું કે, ફોકટમાં પ્રાણીઓની હિંસા કરવાથી શો લાભ થશે ? અને તે વિચારથી તેને વૈરાગ્ય થઈ ગયો; કારણ કે મન ગતિને આધિન હોય છે, અર્થાત્ જેવી ગતિ થનાર છે તેવાજ સારા કે નઠારા વિચાર સૂજે છે. ૬૫. હે આત્મન્ ! તું પોતે પોતાને આ વિષયાશક્તિના દોષમાં પ્રવૃત્ત કર્યો હતો, તેથી હવે તુંજ આ વિષરુપી અથવા હઠાહઠ ક્ષેત્ર સમાન વિષય ભોગાદિકમાં ઇચ્છા કરવી છોડી દે. ૬૬. હે આત્મન્ ! તું આ સર્વ (રાજપાટ વગેરે) ને પહેલાં ભોગવ્યાં છે અને હવે તું એને ફરી ભોગવાને ઇચ્છે છે. તથા આ તારું પહેલાં ભોગવેલું રાજ્ય ઉચ્છિષ્ટ છે અને તેથી તું આ ઉચ્છિષ્ટ (એટલું) રાજ્યને છોડી દે; કારણકે દેહધારી પ્રાણીઓના અનન્ત જન્મ થાય છે. ૬૭. જો વિષય-ભોગાદિક ચિરસ્થાયી હોવા છતાં પણ અવશ્ય નાશ પામે છે, તો તું પોતેજ તેને છોડી દે; કારણકે મુક્તિ એમાંજ છે, નહિ તો અનેક જન્મમાં પડીને દુઃખ ભોગવવું પડશે. ૬૮. જે પુરુષ રાજ્યમાં રક્તચિત્ત રહે છે તેને તે રાજ્ય છોડી દે છે અને જે રાજ્યને છોડી દે છે તે રાજ્ય તેની સ્વયં સેવા કરવા ઇચ્છે છે,

તેથી વિવેકી પુરુષોણ રાજ્યનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. ૬૯. ઇરીતની ભાવનાથી રાજાને ઉત્ક્રુષ્ટ વૈરાગ્ય થયો. પછી તે તેજ લડાઈમાં સંપૂર્ણ પરિગ્રહને અને શરીરને છોડીને દિવ્ય સમ્પત્તિને અર્થાત્ સ્વર્ગ-લોકને પ્રાપ્ત થઈ ગયો. ૭૦.

સર્વે નગર વાસી અને દેશવાસી લોકો ઉદાસ અને વિરક્ત થઈ ગયા; કારણ કે નવી અને તરતની પીડાથીજ મનુષ્યોને ઘણું કરીને વૈરાગ્ય થઈ જાય છે. ૭૧. સ્ત્રીઓના વિષયમાં પ્રીતિ કે અનુરાગ બહુ કુર અથવા કઠોર છે. અને જે લોક રાગાન્ધ થઈને તેનાથી ઠગાય છે, તે પ્રાણ્ય રાણ્ય અર્થાત્ બહુ ભારે ऐश्वर्य અને પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરે છે. સત્ય છે, કે રાગી પુરુષ શું છોડતો નથી ? અર્થાત્ સર્વ કંઈ છોડી દે છે. ૭૨. બહુ સ્વેદની વાત છે કે, મૂર્ખ માણસ સ્ત્રીઓની જાંઘના છિદ્રમાં સ્થિત અને મઠમૂત્રથી ભરેલા ચામડાથી વિષ્ટા સ્નાનાર સુઅરની માફક સુખ માને છે; અર્થાત્ મૂઢ માણસ મહા નિકૃષ્ટ વિષયભોગાદિકમાંજ આનન્દ સમજે છે. ૭૩. સ્ત્રીઓના સંગથી જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તે વગર વિચારેજ રમણીય જણાય હોય છે. પરંતુ ડ્યારે એ વિચારે કે, આ સુખ શું છે, કેવું છે, કેટલું છે, ક્યાં છે, તો પછી તે સુખ, દુઃખજ થઈ જાય છે. ૭૪. નિષ્ફલ અને દુષ્ફલ બુદ્ધિ અર્થાત્ ફલરહિત (વ્યર્થ) અને સ્વોટા ફલવાળી બુદ્ધિ નિવારણ કરવા છતાં પણ સ્વોટા કામમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે અને યત્ન કરવાથી પણ સારા કામમાં પ્રવૃત્તિ થતી નથી, તેનું

શું કારણ છે ? તે બતાવો. ૭૫. હે આત્મન્ ! જો તું પાપનો હેતુ જાણીને પળ સ્વોટી વાતોનું નિવારણ કરવામાં અસમર્થ છે, તો એ સમજવું કે, એ તારાં સ્વોટાં કામની પ્રભુતાઈ છે કે જે તને સ્વોટી વાતોથી હઠાવીને સારાં કામમાં પ્રવૃત્ત થવા દેતી નથી. ૭૬. જે બુદ્ધિ પોતે જાતેજ અધમ કામમાં હોય છે અને યત્ન કરવાથી પણ શુભ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થતી નથી તેનો હેતુ પૂર્વ જન્મનાં દુષ્કર્મ છે. અને એ હેતુથી આત્મા પણ તેવાંજ કામ કરવા લાગે છે. ૭૭. જો દરરોજ એ રીતે વિચાર કરવામાં ન આવે કે-હું કોણ છું ? મારામાં કેવા ગુણ છે ? હું ક્યાંથી આવ્યો છું ? હું શું કંઈ પ્રાપ્ત કરી શકું છું ? અને હું કયા નિમિત્તથી છું ? તો મનુષ્યની બુદ્ધિ બે ઠેકાણે થઈ જાય છે, અર્થાત્ અનુચિત કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત રહે છે. ૭૮. મોહનીય કર્મ સંપૂર્ણ કર્મોનો બનાવનાર અને ધર્મનો શત્રુ છે. એ કર્મથી મોહ ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી કે દેહધારી મોહિત થાય છે. ૭૯. હે આત્મા ! તું શું કરવા લાગ્યો હતો અને હવે તું શું કરે છે ? બહુ સ્વેદની વાત છે કે તું પોતાનાં પ્રારંભ કરેલાં કાર્યોને છોડીને બાહ્ય શરીરાદિકથી મોહને વશ થાય છે. ૮૦. હે આત્મા ! આ દૃષ્ટ છે, કે અનિષ્ટ છે, એ રીતે વૃથા સંકલ્પ કરીને તું બાહ્ય પદાર્થોમાં કેમ મુગ્ધ થાય છે ? તારે પોતાના અંતરંગને અર્થાત્ મનને પોતાના વશમાં રાખવું જોઈએ. ૮૧. બહુ સ્વેદની વાત છે કે, તારું મન જે બન્ને લોકોનું અનિષ્ટ કરનાર છે અને જેમાં શાન્ત ભાવ નથી તેને તું સ્વરાજ

કહેતો નથી, અને મૂર્ખતાથી કોઈ બીજાને શત્રુ માનીને તેથી દ્વેષ કરે છે. તું જેમ, પુરુષ બીજાના દોષ દેસે છે, તેમજ જો તે પોતાના પળ દોષ દેસે, તો તે સમાન બીજો કોઈ પુરુષ નથી. એવો પુરુષ શરીરધારી થઈને પળ નિશ્ચયથી મૂક છે, અર્થાત્ બીજાના દોષની માફક નિજદોષદર્શી પુરુષ જીવનમુક્ત થાય છે. ૮૩.

જે વસ્તુ ત્યાંના લોક આ રીતે વિચારમાં નિમગ્ન થઈ રહ્યા હતા, તે વસ્તુ તે મયૂરયંત્ર જેમાં રાણી બેઠી હતી, તે આકાશમાં ચાલ્યું ગયું અને પછી તેણે તે નગરની બહાર સ્મશાન ભૂમિમાં ષિજ્યા રાણીને જઈને નાંખી. અભિપ્રાય એ છે કે, તે યંત્ર ઉડતાં ઉડતાં પ્રેતભૂમિમાં જઈને પહોંચ્યું. ૮૪.

પૂર્વકાળમાં શ્રુતિ અથવા શાસ્ત્રોદ્ધારા જે મનુષ્યોના પાપોની વિચિત્રતાનાં વૃતાન્ત સાંભળતા હતા તે હવે પોતાની આંસોથી પ્રત્યક્ષ જોઈ લો.” માનો કે જે રાણી પહેલાં લક્ષ્મીની સમાન હતી તે હવે કંઈ પણ રહી નહિ ! ૮૫. મહારાણીની આ દુર્દશા જોઈને લોકોએ આ વાતનો સર્વ પ્રકારથી નિર્ણય કરી લીધો કે, ઐશ્વર્ય અર્થાત્ ધનસંપત્તિ ક્ષણ માત્રમાં નાશ પામે છે. સત્ય છે કે, દૃષ્ટાન્તથીજ બુદ્ધિ ફરે છે; અર્થાત્ ઉદાહરણને જોઈનેજ સ્વેચ્છા વાત સમજમાં આવે છે. ૮૬. જે રાણી બે પહોર પહેલાં રાજાની મોટી માનવંતી હતી, તેજ હવે સ્મશાનભૂમિની શરણમાં જઈ પડી છે, તેથી હે પંડિતો ! પાપથી ડરો. ૮૭.

રાણીએ મૂછાને વશ થઈને પ્રસૂતિની પડા જાણી નહિ
 અને તેજ દિવસે પ્રસવ માસમાં અર્થાત્ નવમે મહિને પુત્ર પ્રસવ્યો.
 ૮૮. એ વખતે તેજ સ્થાનમાં પુત્રના પુણ્યથી કોઈ દેવી ધાવના
 રૂપમાં તેની પાસે આવીને બેઠી; કારણકે જ્યારે પુણ્યનો ઉદય
 હોય છે ત્યારે કોઈ પળ વાત દુષ્પ્રાપ્ય થતી નથી અર્થાત્ પુણ્યનો
 ઉદય થવાથી સર્વ કંઈ પ્રાપ્ત થાય છે. ૮૯. તે ધાવને જોઈને
 રાણીના હૃદયનો શોકસાગર ઉમરાઈ ગયો; કારણકે પોતાના
 બંધુઓના પાસે આવવાથી દુઃખ ઉમરાઈ આવે છે અર્થાત્ તેથી પળ વ-
 ધારે પ્રગટ થાય છે. ૯૦. દેવીએ બાળકના ભવાના
 મધ્યમાં ભમરી इत्यादि અનેક પ્રકારનાં ચિન્હ બતાવીને
 તેનું માહાત્મ્ય વર્ણન કર્યું અને રાણીને ધીરજ આપીને
 કહ્યું;—૯૦ “ હે દેવી ! તું પુત્રના પાલણ પોષણમાં જરા પળ
 ચિન્તા કરીશ નહિ. આ ક્ષત્રિપુત્રને યોગ્ય તારા પુત્રનું કોઈને
 કોઈ પાલણ પોષણ અવશ્ય કરશેજ.” ૯૨. આવું કહેતાંજ
 કોઈ પુરુષ એવો દીઠામાં આવ્યો, જે પોતાના મરેલા પુત્રને
 સ્મશાન ભૂમિમાં રાખીને આવ્યો હતો અને સત્યવક્તા યોગીન્દ્રના
 વચનાનુસાર ત્યાં પુત્રને શોધતો હતો. ૯૩. તેને જોઈને રાણીએ
 તેનું (ધાવનું) વચન સ્વરૂપ માન્યું; કારણ કે સ્થિર, વિસંવાદ રહિત
 અવિરોધી અને સત્ય વાક્યથીજ પદાર્થનો નિશ્ચય થાય છે. ૯૪.
 ત્યાર પછી રાણી બીજો કોઈ ઉપાય નહિ જાણવાથી તે દેવીની
 પ્રેરણાથી પોતાના પિતાની મુદ્રા (વીંટી) પહેરેલા પુત્રને આશીર્વાદ
 આપીને અન્તર્ધ્યાન થઈ ગઈ. ૯૫.

વૈશ્યોનો આગેવાન ગન્ધોત્કટ જો કે ત્યાં પુત્રને શોધતો દીઠામાં આવ્યો હતો, તે રાજપુત્રને જોઈને તૃપ્ત થયો નહિ. શું લાકડું કે હલકી વસ્તુ શોધનાર પુરુષના હૃદયમાં મણિ જેવી ઉત્તમ વસ્તુ જોઈને પ્રીતિ કે આનન્દ થતો નથી ? અવશ્ય થાય છે. ૯૬. ગંધોત્કટ તે પુત્રને ઓળામાં લઈને હર્ષથી રોમાંચિત થઈ ગયો. અને ‘ જીવ ’ અર્થાત્ ‘ જીવતો રહે ’ એ રીતે આશીર્વાદ સાંભળીને તેણે તેનું નામ ‘ જીવક ’ કે ‘ જીવંધર ’ રાખ્યું; “ જીવ ” એવો આ આશીર્વાદ રાણીએ પોતાના પુત્રને ત્યાંથી અંતર્ધ્યાન થતી વખતે આપ્યો હતો. ૯૭. ત્યાર પછી તેણે ઘેર જઈને પોતાની સ્ત્રી સાથે ક્રોધિત થઈને કહ્યું કે, તું વગર મરેલા પુત્રને અજ્ઞાનથી મરેલો કેમ કહ્યો ? અને પછી આનંદિત થઈને પુત્રને તેને સોંપી દીધો. ૯૮. વૈશ્યની સ્ત્રી સુનન્દાને પણ પુત્રને જોઈને આનન્દ થયો અને તેને હર્ષસહિત અંગિકાર કર્યો; પુત્ર પ્રાણની માફક પ્રીતિદાયક હોય છે, અને જે પુત્ર મરીને ફરી જન્મ ધારણ કરે છે તેનું તો કહેવુંજ શું ? ૯૯.

એ પુત્રની માતા અર્થાત્ વિજયારાણી પોતાના ભાઈને ઘેર (પીયેર) જવાનું ઇચ્છતી નહોતી. તેથી તે દેવી તેને દંડ-કારણ્યની વચમાં આવેલા તપસ્વિઓના આશ્રમમાં લઈ ગઈ. ૧૦૦. પછી તે તપ કરતી રાણીને સંતુષ્ટ અને પ્રસન્ન કરીને દેવી પોતે કોઈ બહાનાથી ચાલી ગઈ. મનોકામના સિદ્ધ થવાથી

कोनुं मन संतुष्ट थतुं नथी? १०१. बिचारी तपस्विनी राणी पोताना मनरूपी घरमां पोताना पुत्रने राखती हती अने जिन भगवानना चरणकमळतुं पण ध्यान करती हती. १०२. घणुंज रु अथवा कोमळ वस्तुओवाली कोमळ शय्याथी, प्रसव बंधन सहित फुलथी पण जेने अत्यंत खेद के दुःख थतुं हतुं, तेज राणीने दर्भनी सेज (पथारी) पण सारी लागी ! १०३. पोताने हाथे कापेलां जंगली घान्यज तेनो आहार अथवा भोजन हतुं अने बीजा अन्नथी तेने कई प्रयोजन नहोतुं; कारण के जे शुभ अने अशुभ कर्म करीं होय छे तेनुं फळ अवस्य भागवतुं पडे छे. १०४.

त्यार पछी मूर्ख काष्ठांगारे गंधोत्कटे करेला उत्सवने (जे के तेणे पोताना पुत्रने माटे करीं हतो,) पोताने माटे समझीने अर्थात् एवुं जाणीने के मने राज्य मळवानी खुशीमां एणे आ आनंद मान्यो छे, प्रसन्नताथी गंधोत्कटने बहु धन आप्युं. १०५. तेज वखते ते नगरमां जे पुत्रो उत्पन्न थया हंतो, तेमने पण गंधोत्कटे काष्ठांगारनी आज्ञा लइने पोताना पुत्रनुं ते मित्र बाळकोनी साथे पालणपोषण कर्युं. १०६.

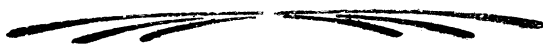
पछी गंधोत्कटनी स्त्री सुनन्दाना गर्भथी नन्दाद्वय नामनो एक बाळक बीजो उत्पन्न थयो. ए बाळकथी जीवंधर बहुज शोभीत थयो; कारण के सारो भाइ मुशीवतेज मळे छे. १०७. ए रीते आ सज्जन बंधुओनो मित्र राजपुत्र दररोज

વધતો વધતો નિષ્કલંક અથવા નિર્દોષ શરીરવાન કાન્તિ અને તેજમાં શિતલ કિરણોવાળા ચંદ્રમાથી પણ વધી ગયો. ૧૦૮.

ત્યારપછી બાલ્યાવસ્થાએ પહોંચવાની ઇચ્છા કરતો અને બધાં વ્યસન અથવા બુરાઈઓથી દૂર રહેતો જીવંધર પાંચ વર્ષનો થઈ ગયો. સત્ય છે, કે ભાગ્ય ઉદય થવાથી પીડાનું શું કામ ? ૧૦૯. પછી અર્થરહિત અસ્પષ્ટ અને તોતડી પણ અતિ મનોહર અને પ્યારી વાણીને છોડીને તે અતિશય સ્પષ્ટ વાણીવાળો થઈ ગયો; કારણ કે સ્ત્રીઓ પોતે જાતેજ સારા પુરુષને વરે છે. અભિપ્રાય એ છે કે, વાણીરૂપી સ્ત્રી પોતે જાતેજ જીવંધરના હૃદયમાં સ્ફુરાયમાન થઈ ગઈ. ૧૧૦.

ત્યારપછી શુભ પુણ્યના ઉદયથી કોઈ આર્યનન્દી નામના પ્રસિદ્ધ આચાર્ય જીવંધર કુમારના ગુરુ થયા. નિશ્ચયથી ગુરુજ દેવ થાય છે. ૧૧૧. પછી આ રાજપુત્રે નિર્વિઘ્ન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પહેલાં સિદ્ધોની પૂજા કરી અને નિત્ય (અનાદિનિધન) વર્ષમાળાદ્વારા પૂર્ણ વિદ્યા શીખ્યો. ૧૧૨.

શ્રીમાન્ વાદીભસિંહ કવિએ રચેલ ક્ષત્રચૂડામાળિ ગ્રંથમાં “સરસ્વતીલમ્બ” નામે પ્રથમ પ્રકરણ સમાપ્ત થયું.

પ્રકરણ બીજું.

ર પછી મિત્રગણથી ભૂષિત રાજપુત્ર કોઈ પા-
ઠશાલા અથવા વિદ્યાલયમાં દાખલ થયો,
અને ત્યાં પંડિતે તેને બધી વિદ્યાઓ મળાવી;
એ રીતે તે બહુ મોટો પંડિત અથવા વિદ્વાન
થઈ ગયો. ૧. તેણે ગુરુપ્રત્યે જે પ્રીતિ, સેવા,
ઉપાસના અને ચતુરાઈ પ્રગટ કરી, તેથી તેને બધી વિદ્યાઓ
યાદ થઈ ગઈ; અર્થાત્ જે રીતે મૂલેલી વિદ્યા યાદ થાય છે, તે
રીતે તેને સહેલાઈથી બધી વિદ્યા આવડી; કારણ કે ગુરુની
શિષ્યની તરફ પ્રીતિજ બધી ઇચ્છાઓ પૂરી કરનાર હોય છે,
અર્થાત્ રાજપૂત્રે વિનયપૂર્વક ગુરુની સેવા કરી અને તેની આજ્ઞા-
નુસાર બધાં કામ કર્યાં, તેથી ગુરુએ પ્રસન્ન થઈને પ્રીતિપૂર્વક
તેને મળાવ્યો અને બધી વિદ્યાઓમાં પ્રવીણ કરી દીધો. ૨. આ
સંસારમાં જેટલા પંડિત છે, તે સર્વ જીવંધરથી હેઠ છે, અર્થાત્
જીવંધર અદ્વિતીય વિદ્વાન છે, એવો નિશ્ચય કરીને આચાર્ય
મહારાજ તેનાપર પોતેજ બહુ પ્રીતિ કરવા લાગ્યા. ૩. જો કે
મનુષ્યોને પોતાનું કામ ગમે તેવું સ્વોદું હોય પણ સફળ થવાથી
સારું લાગે છે, તો પછી સારું કામ કેમ સારું લાગે નહિ ? અને
વિદ્યાદાનથી બધીને ઉત્તમ કામજ કયું છે ? તે તો સારું
લાગવુંજ જોઈએ. ૪.

૫. એક દિવસ ગુરુએ પ્રસન્ન ચિત્તથી પોતાની પાસે બેઠેલા શિષ્યને એકાંતમાં કહ્યું;—૫. “ શાસ્ત્ર વિદ્યાર્થી સુશોભિત હે મહાભાગ ! (ઉત્તમ ભાગ્યવાન પુત્ર !) આ કોઈનું વૃતાન્ત સાંભળ કે જે વિચાર કરવાથી મનમાં અતિ દયા ઉત્પન્ન કરનાર છે. ૬ વિદ્યાધરોના લોકમાં લોકપાલ નામનો કોઈ રાજા લોકનું પાલન કરતો કરતો પોતાનો સમય વ્યતીત કરતો હતો. ૭. એક દિવસ તે મહારાજાએ જોતજોતામાં જ શીઘ્ર નાશ પામતો મેઘ જોયો; તેથી માનો એ પ્રતીતી થઈ કે, ઉન્મત્તોનું ऐश्वर्य ક્ષણ માત્રમાં નાશ પામે છે. ૮. તેને જોઈને રાજાને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો; કારણ કે મોક્ષની ईच्छा કરનાર મનુષ્યજીવોને સમયના પક્ષ થવાથી સંસારીક વાતોમાં ઉદાસીનતા થઈ જાય છે. (જેમકે પક્વસ્તુમાં ફળ પાકીને આપો આપજ સ્વરી પડે છે). ૯. તેથી આ પૃથ્વીપતિ રાજાએ રાજ્યકારભાર પોતાના પુત્રને સોંપીને ગુરુપાસે જૈનમતની દીક્ષા ગ્રહણ કરી, જેમાં શરીરને પળ હેય એટલે ત્યાગવા યોગ્ય સમજ્યા છે. ૧૦. જ્યારે આ રાજા તપ કરવા લાગ્યો, ત્યારે કેટલાક દિવસે તેને ભસ્મિક નામનો મહારોગ થયો, જેથી સ્વાધેભું પધેભું સર્વ ક્ષણમાત્રમાં ભસ્મ થઈ જતું હતું. ક્ષુધા બરાબર લાગ્યા કરતી હતી અને કદાપિ ઉદર તૃપ્તિ થતી નહોતી. ૧૧. ઠીકજ છે કે થોડીજ તપસ્યાથી દુષ્કર્મનું નિવારણ થતું નથી. શું લીધું લાકડું જરાક ચીળગારીથી બઢી શકે છે ? અર્થાત બઢતું નથી. ૧૨.

शक्तिहीण थईने राजाए राज्यनी माफक तप करवानुं पण छोडी दीधुं; खरुं छे के—“ शुभ कार्यमां घणां बिघ्न आवी पडे छे, ” ए पुराणी कहेवत छे, आजकालनी नथी. १३. पातकी अर्थात् पापी पुरुष तपनी अंदर बेठो बेठो जे धारे ते पोतानी इच्छानुसार करे छे; जेमके झाडीमां संताएलुं नाफल नामनुं पक्षी मरघां अथवा नानी नानी चकलीओने पकडया करे छे. १४.

पछी ते राजा पाखंडिओनी माफक तप करीने पोतानी इच्छानुसार आचरण करवा लाग्यो; ए बहु आश्चर्यनी बात छे, कारणके जैन मतनी तपस्या तो स्वेच्छाचारथी विरुद्ध छे. १५.

हवे एक दिवस ए भीखारी तपस्वी जो के पोते रोगथी पीडातो हतो, तथापि धर्म करनार पुरुषोने माटे एक मोटो सारो वैद्य हतो ते भूख्यो थईने गंधेत्कटने घेर गयो. १६. कारण के धार्मिक पुरुषज धार्मिकोने त्यां जईने शरण लेछे, अने बीजे नहि. बीजा मनुष्य तो साप नोळीआनी माफक पोतानी प्रकृतिथीज शत्रु होय छे.

त्यार पछी हे पुत्र ! भिक्षुके ते घरमां तारा जेवो श्रेष्ठ पुत्र जोयो अने तैं तेने जोईने जाणी लीधुं के आ भूख्यो छे. १८. ते वखते तुं भोजन करतो हतो. तैं पाकशाळा (रसोडा) ना अध्यक्षने कहुं के आ भिक्षुकने भोजन आपी दो; त्यारे तेणे (रसोईआए) तेने भोजन आप्युं. १९. परंतु ते पाकशाळांमां जेटलुं अन्न हतुं तेथी तेनुं उदर पूर्ण थयुं नहि. अहो ! पापी

ધોરાકૃતિ આશાસમુદ્રની કોણ પૂર્તિ કરી શકે છે? ૨૦. તેથી તેં ભોજન કરવાનું છોડી દીધું અને પછી વિસ્મયપૂર્વક બેઠેલા તેં કરુણાર્થી અથવા તેના પુણ્યથી પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાના હાથમાંનો કોઠ્ઠીઓ તેને આપી દીધો. ૨૧. તે કોઠ્ઠીઓ खावाથી તેજ વચ્ચે તે બ્રહ્મચારીની જઠરાગ્નિ તૃપ્ત થઈ ગઈ; જેમકે આશાનો સમુદ્ર નિરાશાર્થી પૂર્ણ થઈ જાય છે. અહો ! પૂણ્યનો મહિમા મોટો છે. ૨૨. ત્યારે એ તપસ્વી પણ તેજ વચ્ચે તૃપ્ત થઈને લાંબા વચ્ચે સુધી એ વિચારતો રહ્યો કે હું આ મહાન ઉપકારીનો શો પ્રત્યુપકાર કરું? ૨૩. પછી એવો નિશ્ચય કર્યો કે, એનો પ્રત્યુપકાર પરમોત્કૃષ્ટ ફળવાળી વિદ્યાજ છે, તેથી તેણે શ્રી-માન્ ચિરંજીવીને અર્થાત્ તમને વિદ્વાન બનાવ્યા. ૨૪. વિદ્યા મળી હોય અને જો તે વીજાને આપવામાં આવે, તો પણ વધ્યા કરે. ચોર વગેરે તેને ચોરી શકતા નથી, અને મનની ઈચ્છાઓને તે પૂર્ણ કરે છે. ૨૫. પંડિત્વ અથવા વિદ્યાર્થીજ કુલીનતા, પ્રભુતા, સજ્જનો દ્વારા સત્કાર અને સમ્મતિ મળે છે, અને વધારામાં વિદ્વાનનો સર્વ જગ્યાએ આદરસત્કાર થાય છે. ૨૬. મનુષ્યોનું પંડિત્વ જીવન પર્યંત આનંદનીય અર્થાત્ સ્તુત્ય છે, અને મોક્ષનો પણ માર્ગ છે; જેમકે દૂધ ક્ષુધાની શાન્તિ પણ કરે છે, અને ઔષધિ જેવો ગુણ પણ કરે છે. ૨૭.

શિષ્યે ગુરુ પાસે આ વાત સાંભળીને પોતાની વાણીથી તો કંઈ ઉત્તર દીધો નહિ, પરંતુ ગુરુના મોંઢાની ચેષ્ટાથીજ તેના

અભિપ્રાયને સમજી ગયો. ઠીકજ છે, કે શિષ્યપણું અને ગુરુ-
પણું એવુંજ છે, અર્થાત્ ગુરુ શિષ્યની વર્તણુંક એવીજ હોય છે.
૨૮. તે ગુરુની શુદ્ધિ અર્થાત્ વિશુદ્ધતાને જાણીને તેપર તેથી
પણ અધિક પ્રીતિ કરવા લાગ્યા, કારણ કે પ્રાપ્ત કરેલ મણિની
શુદ્ધિ જોઈને અધિક હર્ષ થાય છે. ૨૯.

ગુરુ એવા હોવા જોઈએ કે જે ત્રણે રત્ન અર્થાત્ સમ્યગ્ જ્ઞાન,
સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રથી યુક્ત હોય, પાત્ર અને યોગ્ય
પુરુષોમાં સ્નેહ રાખનાર હોય, પંરોપકારી હોય, ધર્મનું પાલન
કરનાર હોય અને ભવસાગરથી પાર ઉતારનાર અર્થાત્ જન્મ
મરણના દુઃખથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનાર હોય. ૩૦. શિષ્ય
એવા હોવા જોઈએ કે જે ગુરુની સેવા કરનાર, સંસારના આવા-
ગમનથી તરનાર, નમ્ર, ધાર્મિક, સારી બુદ્ધિવાળા, શાન્ત સ્વ-
ભાવી, આલસ વિનાના અને શિષ્ટ અર્થાત્ શિક્ષા ગ્રહણ કરનાર
હોય. ૩૧. જ્યારે ગુરુ પ્રત્યેની ભક્તિથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે,
ત્યારે તે દ્વારા બીજી હલકી વસ્તુઓ શું પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી ?
અવશ્ય થાય છે. શું તુષ અર્થાત્ મૂસું (અનાજનાં છોડાં)
તિલોની મૂલ્યવાળા રત્નના બદલામાં પણ મળી શકતું નથી ?
અર્થાત્ જરૂર મળી શકે છે. ગુરુભક્તિ ત્રિલોકીમૂલ્ય રત્નની
સમાન છે. ૩૨. જે ગુરુનો દ્રોહ કરનાર, કૃતઘ્ન છે, અર્થાત્
ઉપકારના બદલામાં અપકાર કરે છે, તેના વધા ગુણ નાશ
પામે છે, અને તેની વિદ્યા વિજળીની માફક ક્ષણભંગુર હોય છે.

ठीकज छे के निर्मूळ वस्तु सहाय विना केवी रीते रही शके छे ? ३३ जे लोक गुरुद्रोही छे, ते समग्र जगतनो नाश करनार छे अने ते कदापि विश्वास करवा योग्य थई शकता नथी. जे माणस गुरुनी साथे द्रोह करवाथी डरतो नथी, तेने बीजानी साथे द्रोह करवामां जरा पण भय होतो नथी. ३४. त्यार पछी कृत्यने जाणनार आचार्ये विधिपूर्वक कृत्य करनार शिष्यने गृहस्थीओना साचा धर्मनी शिक्षा आपी अर्थात् श्रावकाचारनी बधी वातो बतावी. ३५. पछी गुरुए तेने ए बताव्युं के तेनी उत्तति राजाना वंशथी छे अर्थात् ते राजानो पुत्र छे. प्रसन्न थईने बधो वृत्तान्त तेने संभळाय्यो. ३६.

ज्यारे गुरुना वचनद्वारा सत्यंधरना पुत्रने ए विदित थयुं के, आ काष्ठांगार तेना बापने मारनार छे, त्यारे तो ते क्रोधमां आवीने काष्ठांगारने मारवा माटे कौवच पहेरीने तैयार थई गयो. ३७. पंडित महाशये तेने वारंवार निवारण पण कर्नु, पण ते शान्त न थयो. हाय ! ज्यारे क्रोधी माणस पोते पीतानीज नाश करी नांखे छे त्यारे तो बीजुं शुं शुं करतो नथी ? ३८.

गुरुए ज्यारे तेने ए कहिने निवारण कर्नु के- “ हे पुत्र ! एक वर्षने माटे बधारे क्षमा कर. बस, एज मारी गुरु दक्षिणा छे ! ” अर्थात् तारी पासे हुं गुरुदक्षिणामां फक्त एज इच्छुं छुं के एक वर्ष सुधी तुं काष्ठांगारने हजु पण छेडीश नहि, त्यारे तो ते शान्त थई गयो. कारणके कयो पुरुष एवो छे के जे गुरुना हुकमनुं उलंघन करे. ३९.

ગુરુપ ક્રોધની વચ્ચે તેની પરાધીનતા જોઈને પછી તેને આ રીતે શિખામણ આપી, કારણ કે ગુરુની વાણી કુમાર્ગ અથવા અધર્મનો નાશ કરનાર અને સુમાર્ગ અથવા ધર્મમાં પ્રવૃત્ત કરનાર હોય છે. ૪૦. “હે શ્રેષ્ઠ પુત્ર ! તું મોહને વશ થઈને આટલો ક્રોધી કેમ થયો ? વિકારનું કારણ હોવા છતાં પણ વિકાર ઉત્પન્ન થાય નહિ, તેનું નામ ધીરતા છે. ૪૧. જો તું પોતાનું મુંડું કરનાર પર ક્રોધ કરે છે, તો તું ક્રોધ કે કોપપરજ ક્રોધ કેમ કરતો નથી ? કારણ કે ક્રોધ, ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ અને જીવનનો પણ નાશ કરનાર છે. તેના સમાન મુંડું કરનાર બીજું કોણ છે ? ૪૨. ક્રોધરૂપી અગ્નિ પોતે પોતાનેજ અર્થાત્ ક્રોધી-નેજ ભસ્મ કરે છે, બીજી કોઈ વસ્તુને ભસ્મ કરતો નથી. તેથી જે પુરુષ કોઈ બીજાને ભસ્મ કરવાની ઇચ્છાથી ક્રોધ કરે છે, તે પોતાનાજ શરીરપર અગ્નિ નાંખે છે. ૪૩. જો ઉત્કૃષ્ટ અને નિકૃષ્ટ અથવા મલાઈ બુરાઈનું જ્ઞાન ન હોય, તો શાસ્ત્રમાં પરિશ્રમ કરવો નિષ્ફળ છે. જે ડાંગર(ભાત)ના દાણામાં ચોખા નથી, તે કાપવાને પરિશ્રમ કરવાથી શો લાભ ? ૪૪. જે લોક તત્ત્વજ્ઞાન કે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ આચરણ કરે છે, તેને માટે તત્ત્વાર્થનું જાણવું વ્યર્થ અને નિષ્ફળ છે. જે મનુષ્ય દીવો હાથમાં હોવા છતાં કુવામાં પડે છે, તેને દીવાથી શો લાભ ? ૪૫. તેથી તારે તત્ત્વ-જ્ઞાનને અનુકૂળ આ રીતે આચરણ કરવું જોઈએ કે, મોહાદિક ચોરોથી બુદ્ધિરૂપી ધન ચોરાઈ જાય નહિ, અર્થાત્ વિચારીને

કાર્ય કરવું અને પોતાની બુદ્ધિને લોભ ક્રોધ મોહાદિકની વશમાં રાખવી નહીં. જેઓ સ્ત્રીઓ દ્વારા સંબંધ જોડે છે, અને પોતાના સ્વાર્થ માર્ગે ચાલવાને ઉત્સુક રહે છે, તે સાપ સમાન દુષ્ટ દુર્જનોની સંગત છોડી દેવી જોઈએ; સાપની અને દુર્જનોની અહીં સમાનતા બતાવી છે. દુર્જનની સમાન સાપ પળ સ્ત્રીમુખથી અર્થાત્ ઉલ્ટા મુખથી માર્ગ કરે છે, અને પોતાના માર્ગપર ચાલવાને તૈયાર રહે છે. સત્ય છે, કે દુષ્ટ પુરુષ અને સાપ એ બન્નેજ સર્વનો નાશ કરે છે. ૪૭. સાપને છેડવાથી તો મનુષ્યોનો દેહ-પાતજ થાય છે, પરંતુ દુષ્ટજનના સંયોગથી કુલીનતા, પ્રભુતાઈ, પંડિતાઈ, ક્ષાન્તિ, (ક્ષમા) અને યશ આદિ સર્વ કંઈ ક્ષણવારમાં નાશ પામે છે. ૪૮. દુષ્ટ પુરુષ બધા લોકને દુષ્ટ બનાવી દે છે, પરંતુ સજ્જન તેમને સજ્જન બનાવી દેતા નથી; કેમકે પદાર્થોનો નાશ કરવો તો સુગમ છે, પળ તેનું ઉત્પાદન કરવું કઠણ છે. ૪૯. સારા પુરુષોએ ઇચ્છવું કે, સર્વથી પ્રથમ યત્નપૂર્વક સજ્જનોની વન્દના કરવી. શું અનાયાસથી પ્રાપ્ત કરેલું રત્ન આ સંસારમાં માટીની માફક સ્તુત્ય હોય છે ? અર્થાત્ રત્ન જો પરિશ્રમ વગર મળી જાય, તો પળ તે સ્તુત્ય હોય છે. એ રીતે સજ્જન પુરુષ સદા પૂજ્ય હોય છે. ૫૦

વિશેષમાં સજ્જનોનાં વચન અજમાયશથી ઉત્પન્ન થઈ અમૃત છે; અર્થાત્ અમૃત જલાશયથી (જડરુપ સમુદ્રથી) ઉપજે છે, અને વચનામૃત અજલાશય અર્થાત્ સચેતન (અજડાશય)

સજ્જનોના મુખથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે સજ્જનોનાં વચના-
મૃત સાક્ષાત્ અમૃતથી પળ ઉત્કૃષ્ટ છે, અને અન્ય ગુણમાં સમાન છે
કારણ કે જે રીતે અમૃતથી જાગૃતિ (ચૈતન્યતા) અને સૌમન-
સ્યત્વ (અમરપણું) પ્રાપ્ત થાય છે, તેજ રીતે વચનામૃતથી પળ
જાગૃતિ અને સૌમનસ્યત્વ અર્થાત્ સજ્જનતા પ્રાપ્ત થાય છે. ૫૧.
યૌવન (જુવાની) અથવા યુવાવસ્થા, બઠ અને ऐश्वर्य અથવા
પ્રભુતા એ હરેક વિકારના કરનાર છે. અને જ્યાં એ ત્રણે એકઠાં
હોય, ત્યાં તો પછી કહેવાનુંજ શું છે? તેથી તેના હોવા છતાં
પળ ચિત્તમાં વિકાર થવો જોઈએ નહિ. ૫૨. કારણ કે તે મઠ-
વાથી પળ સજ્જનોના ચિત્તમાં વિકાર થતો નથી. જે દેડકાં
ગાયત્રી સ્વરૂપના જેટલા પાણીમાં હાલી ચાલી શકે છે, તે શું
સમુદ્રના જલને રોકી શકે છે? કદાપિ નહિ. સજ્જનનું ચિત્ત
સમુદ્રની સમાન ગંભીર તથા સ્થિર હોય છે. થોડાં કારણોના
મઠવાથી તે કંટાળતા નથી. ૫૩. દેશ કાલ અને દુર્જન જો
કે કારણ છે, પરંતુ એકલાં તે શું કરી શકે છે? યથાર્થમાં
ચલાયમાન બુદ્ધિજ વિકાર ઉત્પન્ન કરનાર છે. તેથી પોતાના
સ્વભાવમાં સ્થિર રહેવું જોઈએ; કારણ કે ચિત્તની સ્થિરતાજ
મુક્તિનું કારણ છે. ૫૪. પુણ્ય ક્ષીણ થવાથી હજારો શસ્ત્રામ-
ણથી પળ ધર્મબુદ્ધિ ઉપજતી નથી; પરંતુ પાત્રમાં અર્થાત્ જેની
સત્તામાં પુણ્ય વિદ્યમાન છે, તેમાં વગર ઉપદેશેજ બુદ્ધિ પોતે
સ્ફુરતી થાય છે. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે, પોતેજ પોતાના

ગુરુ છે અર્થાત્ બીજાના ઉપદેશાદિ બુદ્ધિ સ્ફુરાયમાન થવામાં મુખ્ય કારણ નથી. ૫૫. એ વિચારવું જોઈએ કે જે પુરુષ ધનમાં ઉન્મત્ત છે, તે સન્માર્ગ અથવા ધર્મને સાંભળતો નથી, જાણતો નથી, અતે તે પર ચાલતો નથી; અને ચાલે પણ છે, તો કાર્યના અન્ત સુધી ચાલતો નથી. ૫૬. ગુરુ આ રીતે રાજપુત્રને આશીર્વાદ આપીને અને તેને ધીરજ રચાવીને પોતે કોઈને કોઈ રીતે તપ કરવાને ચાલી ગયા; કારણકે લોકમાં પ્રાણ નીકળતી વખતે કોઈ ઉપાય થઈ શકતો નથી. સારાંશ એ છે, કે ગુરુમહારાજ કોઈપણ ઉપાયથી રોકાયા નહિ અને તપ કરવાને ચાલ્યા ગયા. ૫૭. ત્યાર પછી તે દિક્ષા લઈને તપ કરવા લાગ્યા અને તેના પ્રભાવથી નિત્ય આનન્દ સ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત થઈ ગયા; કારણકે વિઘ્ન રહિત કારણોથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છેજ. ૫૮.

ગુરુ દેવના તપોવનમાં ચાલ્યા જવાથી જીવંધર કુમારને બહુજ શોક થયો; માતાપિતામાં અને ગુરુમાં ફક્ત ગર્ભાધાન ક્રિયાનીજ ન્યૂનતા હોય છે. અન્ય બધી વાતોમાં ગુરુ, માતા પિતાનાજ સમાન છે; તથા ગુરુના ચાલ્યા જવાથી જીવંધરને પોતાના માતા પિતાના વિયોગ સમાનજ શોક થયો. ૫૯. પછી તેણે તત્ત્વજ્ઞાનના જલ્થી શોકરૂપી અગ્નિ બુજાવ્યો; શું ઠંડીના જાગૃત થવાથી કદી આ તાપ ક્લેશ કે તડકાની પીડા થઈ શકે છે? કદાપિ નહિ. સારાંશ એ કે, તત્ત્વનો વિચાર કરવાથી તેનો શોક શાન્ત થઈ ગયો. ૬૦. ત્યાર પછી જે સમયે તે પોતાની વિદ્યાથી બિદ્ધા-

નોના હૃદયમાં, શરીરની કાન્તિથી સ્ત્રીઓના હૃદયમાં, અને શસ્ત્રકલાની ચતુરાઈથી રથમાં શોભતો હતો, તે સમયની એક પ્રાસંગિક વાત કહેવામાં આવે છે; ૬૧.

એક દિવસ ઘણાજ ગોવાળીઆ રાજાના આંગણમાં આવીને ઉભા રહ્યા અને એ રીતે ઉચ્ચ સ્વરથી બોલ્યા કે—“વાઘે ગાયોને રોકી લીધી છે” ૬૨. કાષ્ઠાંગાર પળ એ અવાજનો શબ્દ સાંભળીને બહુ ગુસ્સે થયો; કારણ કે જો નાંચ પુરુષ મોટાનો અનાદર કરે, તો તે સહન થતો નથી. ૬૩. અને તેણે ગાયોને છોડાવવાને એક સેના મોકલી, પરંતુ તે પળ હારી ગઈ. કારણ કે પોતાના સ્થાનમાં સસરું હાથીથી પળ વિશેષ બલવાન હોય છે. (કુતરો પળ પોતાના ફાળીઆમાં મીર થાય છે.) ૬૪.

ત્યારપછી વાઘની સેના જીતી ગઈ, એ સાંભળીને ભરવાડનાં ગામોમાં પળ સ્વલ્ભભાટ થયો; અર્થાત્ શત્રુઓથી લડવાને ભરવાડ પળ ઉત્તેજીત થઈ ગયા. કારણકે આજીવિકાનો નાશ થવાથી લોક કોઈથી પળ ડરતો નથી. ૬૫.

હવે તે વચ્ચે તે વાઘને જીતવાને માટે એક નન્દગોપ નામનો પુરુષ વિચાર કરવા લાગ્યો; કારણ કે જે લોકોને કોઈ પ્રકારની પીડા થાય છે, તે એજ ચિંતા કરે છે કે, શું કરવું જોઈએ, અને તેથી શું ફળ થશે? ૬૬. મનુષ્યોને ધન કમાવાની અપેક્ષાએ તેની રક્ષા કરવામાં, અને રક્ષાની અપેક્ષાએ તેનો ક્ષય થઈ જવામાં ઉત્તરોત્તર અનન્તગણી પીડા થાય છે. ૬૭. તો

पण यथाशक्ति उपाय करवो जोइए अने जो उपाय व्यर्थ पड़े, तो तेमां शोक करवाथी शो लाभ थशे ? कंइ पण नहि, कारण के शोक नज करवो ए तेनो उपाय छे. ६८. ए विचार करी-ने तेणे एवो ढंढेरो पीटाव्यो के, जे वीर पुरुष ए बनवासी वाघने जीतशे, तेने हुं मारी पुत्री अने सात बीजी पण कल्याण पुत्रीओ परणावीश. ६९. सत्यंधरना पुत्र जीवंधरे आ सांभळीने ते ढंढेरो बंध करी दीधो; अर्थात् तेणे ए कबुल कर्युं के हुं वाघने जीतीने तमारा दुःखनुं निवारण करीश, कारण के उदारचित्त पुरुष आ बधा लोकने पोताना कुटुंब समजे छे. ७०. हवे जीवकस्वामी अर्थात् जीवंधर वाघने जीतीने पशुओने लई आव्या; निश्चयथी आगीओ अंधकारनो नाश करी शकतो नथी, सूर्यज करी शके छे. अभिप्राय ए छे के, जे वाघने बीजा कोई जीती शकता नहोता, तेने जीवंधरे जीती लीधो. ७१. नन्दगोप पण गोधनने प्राप्त करीने बहु हर्षति थयो; कारण के प्राणीओने माटे धन प्राणथी पण अधिक श्रेष्ठ छे. ७२.

त्यारपछी तेणे पोतानी पुत्री जीवंधर स्वामीने आपवाने जळ मूक्युं, कारण के जे मनुष्य अत्यंत स्नेहथी अंध बने छे, ते कृत्य अकृत्यनो विचार करतो नथी, अर्थात् ते ए विचारतो नथी, के आ काम करवुं जोईए के आ न करवुं जोईए. नन्दगोपे ए विचार्युं नहिं के, जीवंधर मारी पुत्रीने लेशे, के नहि ?

તે કુલીન છે, મોટા છે અને હું તેથી હલકો છું. ૭૩. જીવંધરે પણ “ પદ્માસ્ય આ કન્યાને યોગ્ય છે, ” એમ કહીને તેનું આપેલું જલ્લ ગ્રહણ કરી લીધું; અર્થાત્ એ કન્યાદાનના જલ્લનો પોતે જાતે સ્વીકાર કર્યો નહિ, પોતાના મિત્રને માટે સ્વીકાર કર્યો. કારણકે સજ્જન પુરુષોની પ્રીતિ અયોગ્ય કાર્યોમાં થતી નથી. ૭૪. પછી એ કહ્યું કે, હે શ્વસુર ! આપ પદ્માસ્યને મારાજ જેવો સમજો. કારણ કે સ્વરી મિત્રતા તેજ છે, કે જેમાં શરીર માત્રની જુદાઈ હોય છે. અને કંઈ પણ ભેદ હોતો નથી ૭૫.

ત્યાર પછી પદ્માસ્ય અગ્નિને શાક્ષી કરીને નન્દગોપદ્વારા પ્રસન્નતા પૂર્વક મઠેલી ગોદાવરીની પુત્રી ગોવિન્દાને પરણ્યા. નન્દગોપની સ્ત્રીનું નામ ગોદાવરી હતું. ૭૬.

આ પ્રમાણે શ્રીમાન્ વાદીભસિંહસૂરિએ રચેલ ક્ષત્રચૂડા-મણિ ગ્રન્થમાં “ ગોવિન્દાલમ્ભ ” નામે બીજું પ્રકરણ પૂર્ણ થયું.

प्रकरण त्रीजुं.

वे पद्मास्य तो गोविन्दाने परणीने रमण करवा लाग्यो अने राजकुमार शूरवीरतारूपी लक्ष्मीने प्राप्त करीने क्रीडा करवा लाग्यो. आ विषयमां अहिं एक प्रासंगिक वातनुं वर्णन करवामां आवे छे:—१.

ते नगरनो अर्थात् राजपुरीनो रहेनार श्रीदत्त नामे एक वैश्य हतो. तेणे धन प्राप्त करवानी इच्छा करी, कारण के कयो एवो पुरुष छे के जेने धननी आशा न होय ? अर्थात् धननी आशा सर्वेने होय छे. २. पछी तेणे धनोपार्जननुं कारण अने तेनुं फल विचार्युं, कारण के संसारना उपाय विचारवामां मनुष्योने कोई रोकतुं नथी. ३. “ बापदादानुं धन गमे तो विशेष होय, तो तेथी शुं ? कारण के उद्योगी पुरुषने बीजाना अन्नपर गुजरान चलाववुं ठीक लागतुं नथी. ४. धन गमे तो बहुज होय, पण ज्यारे आवक होती नथी अने ते धनमांथी खर्चज थयो जाय छे, त्यारे ते बधुं धन खरचाई जाय छे. कारण के निरन्तर भोगमां लाववाथी तो पर्वत पण नाश पामे छे. ५. मनुष्योने दरिद्रताथी वधारे दुःखकारक अने पीडाजनक बीजी कोई वस्तु नथी, कारण के दरिद्रताथी प्राणी प्राण त्याग कर्या विनाज मरी जाय छे अर्थात् जीवताज मरेला छे. ६.

जेना हाथ खाली छे, अर्थात् जेनी पासे कई नथी, तेना बधा गुण जो प्रसिद्ध करवा योग्य होय, तोपण प्रकाश पामता नथी; अर्थात् दरिद्रना बधा सारा गुण पण नाश पामे छे. बीजुं तो शुं दरिद्रमां विद्या पण होय, तो ते शोभा आपती नथी. ७ दरिद्र निर्धनतार्थी ठगाइने कई पण करी शकता नथी; बीजुं तो शुं ? दरिद्री पुरुष सर्वथा धनवानना मुख तरफ कई मळवानी आशाथी जोई रहे छे. ८. धननी प्राप्तिनुं फळ एज छे के, तेथी सज्जनोनुं पालणपोषण थाय. जुओ, जो के लीबडाना फळने (लीबोळीओने) कागडा खाय छे, तोपण लीबडानुं फळ आम्रफळ (केरी) नी माफक स्तुत्य होतुं नथी. ९. असत् पुरुषो अर्थात् दुर्जनोनी वस्तु बन्ने लोकने हितकारी होवा छतां पण सुखदायक नथी. जेमके, खारा समुद्रमां गयेलुं नदीनुं पाणी खारुं थई जवाथी कशा कामनुं रहेतुं नथी तेम. १०. " ए रीते विचार करीने ते वणि-क्पति अथवा वैश्य होडीमां बेसीने चाल्यो. कारण के धननो ईच्छनार फक्त समुद्रनोज आश्रय करतो नथी, परंतु पृथ्वीना अंतर्भागनुं पण अवगाहन करे छे.

ते जळयात्ता करनार वणिक केटलाक दिवस पछी देशान्तरथी बहुज धन एकटुं करीने पाछो फर्यो. निश्चयथी जीवोने धन कमावानुं कारण अतर्क्य (धार्या विनानुं) छे. अर्थात् आ विषयमां तर्क चाली शकतो नथी. ए समजमां

આવી શકતું નથી કે, કોને કયા કારણથી અથવા કયા પ્રયત્નથી ધન પ્રાપ્ત થશે. ૧૨.

જ્યારે તે નાવિક (નાવમાં બેઠેલો વણિક) સમુદ્રની આ પાર આવી ગયો ત્યારે અહીં આવતાં ધારાસંપાતથી અર્થાત્ત ખૂબ જોરથી વરસાદ વરસવાથી તેની હોડી અટકી, કારણ કે વિપત્તિનો સમય મનુષ્યોને વિદિત થતો નથી અર્થાત્ત વિપત્તિની ઘડી ક્યારે આવશે તે જણાતું નથી. ૧૩. અને હોડીવાળા તે હોડીના સમુદ્રમાં ડૂબતાં પહેલાંજ શોકરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબી ગયા. તેમના શોકનો કંઈ અંત રહ્યો નહિ. અને પછી નાવ (હોડી) નો નાશ થવાથી તો તેમણે પરમ દુઃખનું દૃષ્ટાન્ત દીધું. ૧૪. પરંતુ વૈશ્યયાત્રી શ્રીદત્ત બુદ્ધિમાન હતો, તેથી તે કોઈ રીતે ગમરાયો નહિ, કારણ કે જો મૂર્ખ અને જ્ઞાની બન્ને ગમરાઈ જાય, તો પછી મૂર્ખ અને જ્ઞાનીમાં ભેદ જ શો રહ્યો ? ૧૫ “ હે પંડિતો! આગળ આવનાર વિપત્તિઓના વિચારથી તમે કેમ દુઃખી થાઓ છો ? શું સાપના ભયથી ડરીને તમે સાપને મોઢે હાથ દેશો ? અભિપ્રાય એ છે કે, જે દુઃખ આવનાર છે, તે તો આવશેજ. તેના વિચારમાં પહેલેથીજ દુઃખમાં પડવું એ શું બુદ્ધિમાનોનું કામ છે ? ૧૬ વિપત્તિનો ઉપાય એ કે શોક કરવો નહિ. ‘ ડરવું નહિ ’ એજ એનો ઉપાય છે. અને તે ડરવું નહિ અર્થાત્ત નિર્ભયપણું તત્ત્વના જાણનારનેજ હોય છે. તેથી હે બુદ્ધિમાનો ! તત્ત્વોને જાણવાને પ્રયત્ન કરો. ૧૭ ” તે બુદ્ધિમાન વણિક નાવવાળાને

પળ આ રીતે શિક્ષા અને ઉપદેશ આપવા લાગ્યો. કારણ કે
 યથાર્થ જ્ઞાન મનુષ્યોને માટે બન્ને લોકમાં સુખકારી છે. ૧૮.
 ઇટલામાં તેણે નાશ પામતી નાવમાં દોરડી બાંધવાના એક લાક-
 ડાના ટુકડાને દીઠો. સત્ય છે કે જ્યારે આયુષ્ય બાકી હોય
 છે, ત્યારે પ્રાણીઓના પ્રાણ બચી જાય છે. ૧૯. ત્યાર પછી
 શ્રીદત્ત તે લાકડાના ટુકડા પર ચઢીને એક દ્વીપ કે દેશમાં
 પહોંચ્યો, અને ત્યાં પહોંચીને બહુ પ્રસન્ન થયો. જો મનુષ્યનું
 રાજ્ય જતું રહે પરંતુ પ્રાણ બચી જાય, તો તે બહુ સંતુષ્ટ રહે
 છે. ૨૦. જોકે તેનું એકટું કરેલું વધું ધન જતું રહ્યું હતું, પણ
 તે ગમરાયો નહિ. અને એ વિચારવા લાગ્યો કે, હવે આગલ
 શું કરવું ? જે પુરુષમાં તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી ધન હોય છે, તેનું દુઃખ
 પણ સુખને માટે હોય છે. અર્થાત્ યથાર્થ જ્ઞાની પુરુષ દુઃખમાં
 પણ સુખ અનુભવે છે. ૨૧. “ હે મૂર્ખ આત્મા ! તૃષ્ણાની
 અગ્નિથી પીડીત થઈને તું મોહને વશ કેમ થાય છે ?
 કારણ કે વન્ને લોકના હિતના નાશ કરનાર પુરુષ અને તૃષ્ણા-
 થી પીડીત પુરુષમાં કંઈ ભેદ નથી. અર્થાત્ જે પુરુષ તૃષ્ણાથી
 વ્યાકુલ અને આશા નિમગ્ન રહે છે, તે વન્ને લોકમાં પોતાના
 હિતનો કે કલ્યાણનો નાશ કરનાર છે. ૨૨. હે આત્મા !
 જો તું વન્ને લોકમાં પોતાની મલાઈ ઈચ્છતો હોય, તો આશા
 તૃષ્ણા છોડી દે. આશાથી તારા ધર્મ અને સુખનો નાશ થાય
 છે. આશા કરવી તે ફલ પામવાની ઇચ્છાથી વૃક્ષનો નાશ
 કરવા બરોબર છે. ધર્મ અને સુખને કાપનાર આશા, ફલ

पामनारने वृक्ष कापवा तुल्य छे, अर्थात् एवी आशा रहेवाथी धर्म अने सुखरूपी फलआश्रयनो नाश थवाथी ते क्यारे उत्तन्न थाय छे ? २३. अहो ! ‘ आ संसार असार छे, ’ हवे आ वात प्रत्यक्ष दीठी. कारण के कर्युं कंई अने थई गयुं कंई. २४. तेथीज मोटा मोटा योगी अने रुषि-मुनी घणीज धनसंपदावाळी इंद्रपदवीने पण छोडीने मुक्ति प्राप्त करवा माटे तप करे छे. एवा योगीने हुं नमस्कार करुं छुं. ” २५. ए रीते विचार करतो पण ते वणिक जो कोई मनुष्य नजरे पडतो तो तेने पोतानी पीडानुं वर्णन कहेतो हतो. कारण के ज्यां सुधी मोहनीय कर्मनो नाश थतो नथी, त्यां सुधी योगिओने पण वच्चे वच्चे चपळता आवी जायछे. २६.

एटलामां एक मनुष्ये आ रीते आवीने तेनी बधी व्यथा सांभळी, तेथी मालूम पडतुं हतुं के आ जाणी बूझीने आव्यो नथी. २७. आ बधी वात सांभळीने अने कोई बहानाथी राजाभूषर अर्थात् विजयार्धगिरिपर लइ जइने तेणे वणिकपति-ने पोताने आववानुं बधुं कारण आ रीते कबुं. २८.

विजयार्ध पर्वतथी दक्षिण श्रेणीए मंडनरूप एक गान्धार नामे देश छे. ते देशमां नित्यालोका नामनी एक प्रसिद्ध नगरी छे. २९. ते नगरीनो राजा गरुडवेग तथा तेनी राणी धारिणी छे अने तेनी पुत्री गंधर्वदत्ता छे; जे यवीयसी अर्थात् पुर जुवान थई गई छे. ३०. ज्योतिषिओए गंधर्वदत्ताना जन्मलग्नमां कबुं के आ पृथ्वीपर राजपुरी नगरीमां आ एक वीणावीजयी स्त्री थशे. ३१. तेथी राजा के जे मारा

પર બહુ પ્રીતિ રાખે છે, તેણે પોતાની સ્ત્રી સાથે એકાન્તમાં સલાહ કરીને મને એ આજ્ઞા આપી કે,—૩૨. હમારે શ્રીદત્ત સાથે પરંપરાની મિલ્લતા છે અર્થાત્ તેના અને અમારા કુળમાં બાપદા-દાઓથી મિત્રતા ચાલી આવી છે, તેથી જલ્દી જઈને શ્રીદત્તને અહીં લઈ આવો. ૩૩. મારું નામ ધર છે. મેં પરાધીન થઈને નાવના ટૂટી જવાનો ભ્રમ આપને જણાવ્યો અને પછી એક આવશ્યક કાર્ય માટે આપને અહીં લાવ્યો છું. ૩૪.” શ્રીદત્ત પળ આ વાત સાંભળીને વહુ પ્રસન્ન થયો, કારણ કે મનુષ્યોને દુઃખની પછી સુખ બહુજ સારું લાગે છે. ૩૫. પછી તે વૈદ્ય વિદ્યાધરોના રાજા ગરુડવેગને જોઈને બહુજ સુખી થયો. પોતાના મિત્રના, તેમાં રાજા મિલ્લના જોનારથી વિશેષ બીજો કોણ સુખી હોય છે? એક તો સામાન્ય મિત્રના દર્શનથીજ વહુ સુખ થાય છે, પછી જો તે રાજા હોય, તો કહેવાનુંજ શું છે ? ૩૬. પછી તે વિદ્યાધરે પોતાની પુત્રી તેને સોંપી દીધી કારણકે મિત્ર એવાજ હોવા જોઈએ, કે જે પ્રાણોમાં પળ પ્રમાણ હોય; અર્થાત્ પ્રાણ આપવામાં પળ કોઈ પ્રકારનો બાંધો સમજે નહિ. ૩૭. અને તેને તરતજ વિદાય કર્યો, કારણ કે પુત્રિના યુવાન થવાથી વૃથા વસ્ત્ર વેચી ઠીક નથી. ૩૮. ગૃહસ્થોને કન્યા-ઓની સાવધાનીથી રક્ષા કરવાનું કષ્ટ બહુજ પીડા આપે છે. ૩૯.

હવે શ્રીદત્ત તે કન્યાને સાથે લઈને પોતાના નગરમાં આવ્યો અને તેણે તેની બધી વાત પોતાની સ્ત્રીને કહી દીધી. નિશ્ચયથી સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ સોડીજ હોય છે. ૪૦ પછી તેણે

રાજાની આજ્ઞા લઈને છાવણીમાં એ ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે, આ મારી સર્વોપમા યોગ્ય પુત્રી, જે વીણા વગાડવામાં સર્વથી અધિક પ્રવીણ હશે, તેને પરણાવવામાં આવશે. ૪૧. કારણ કે રાજા-ઓની આજ્ઞાથી માણસોને નિર્ભયતા રહે છે. જો રાજાઓની આજ્ઞા ન હોય તો બીજી વાત તો એક બાજુ રહી, પરંતુ સદાચારી પુરુષોનો સદાચાર પણ સ્થીર રહેતો નથી. ૪૨. એટલામાં બધા રાજા મહારાજા વીણા મંડપમાં આવી પહોંચ્યા. આ જગતમાં એવા કોણ છે કે જે સ્ત્રીના અનુરાગથી ઠગાય નહિ, અર્થાત્ સ્ત્રીની પ્રીતિ સર્વને સેંચી લાવે છે. ૪૩. વીણા વગાડવામાં બધા રાજા કન્યાથી હારી ગયા. નક્કી જાણો કે, અધુરી વિદ્યાજ કંઈ કંઈ નિરાદર અને અપમાનનુંજ કારણ થાય છે. ૪૪. પરંતુ જીવંધરકુમારે તે કન્યાને વીણામાં જીતી લીધી, કારણકે પૂર્ણ વિદ્યા વાળે લોકનાં ફળ આપનારી છે. ૪૫.

હવે તે કન્યા પોતાની હારને જયથી પણ વધારે અધિક જાણીને તેની પાસે આવી, કારણ કે લક્ષ્મી પુણ્યવાનને શોધીને તેની પાસે પહોંચી જાય છે. ૪૬. ત્યાર પછી તે કેલની સમાન જાંઘવાળી કન્યાએ જીવંધરના હૃદયમાં માલા ઘાલી દીધી. ‘તેં પેં કરો’, એજ તે સર્વને કહેતી હતી. ૪૭.

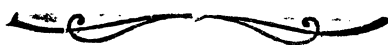
કાષ્ઠાંગારે આ જોઈને બીજા રાજાઓને મહાકાવ્યા, કારણકે દુર્જનોનું એજ લક્ષણ હોય છે કે તે બીજાનો પ્રતાપ અને ભાગ્યોદય જોઈને સ્વેદ કરે છે. ૪૮. “વૈશ્યનો પુત્ર જે સોના

ચાંદી સિવાય તાંબા પીતલની ધાતુઓને સ્વરૂપે છે અને વેચે છે અર્થાત્ જે પૈસા ટકાના વ્યવહાર કર્યા કરે છે, તે રાજાઓને યોગ્ય એવી સુંદર સ્ત્રીઓને કેવી રીતે લઈ લે ? આ બહુ આશ્ચર્યની વાત છે. ૪૯.” એ રીતે મહાકાવવાથી તે રાજા યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, કારણકે બુદ્ધિ સ્વભાવથીજ અકાર્ય કરવાને તત્પર થઈ જાય છે, પછી સોટી શીખામણ પામવાથી તો કહેવુંજ શું ? અર્થાત્ એવી અવસ્થામાં તો સોટા કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાય છેજ. ૫૦. પરંતુ તે ધનુર્ધારિયોના ચક્રવર્તીથી તે બધા રાજા હારી ગયા. હજારો કાગડાના એકત્ર થવાથી શું પ્રયોજન નીકળે છે ? તે બધાને માટે તો એક પથરજ બહુ છે. ૫૧.

બધા સજ્જન પુરુષોએ હર્ષથી એ કહ્યું કે—આ કન્યાનું મન યોગ્ય પુરુષમાં આશક્ત થયું છે. આ લોકમાં ચંદ્રમાથીજ અમૃતની ઉત્પત્તિ થાય છે. શું આ આશ્ચર્ય છે ? અર્થાત્ આમાં કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. તેને એવોજ યોગ્ય વર મળવો જોઈતો હતો. ૫૨.

ત્યાર પછી અગ્નિને સાક્ષી આપીને શ્રીદત્તે આપેલી ગંધર્વદત્તાને જીવકસ્વામી વિધિપૂર્વક પરણ્યાં. ૫૩.

આ પ્રમાણે શ્રીમાન્ વાદીશસિંહસૂરિએ રચેલ શ્રી ક્ષત્રચૂડામણિ ગ્રંથમાં ‘ગંધર્વદત્તાલમ્બ’ નામે ત્રીજું પ્રકરણ પૂર્ણ થયું.

પ્રકરણ ૪ થું.

ર પછી જીવંધરસ્વામી પોતાની સ્ત્રી ગંધર્વદત્તા સાથે રમણ કરવા લાગ્યા—સુખ ભોગવવા લાગ્યા, કારણ કે સંસારમાં મનુષ્ય પોતાને યોગ્ય વસ્તુઓનેજ ભોગવવાથી સુખ અનુભવે છે. ૧

હવે વસન્તઋતુએ નગરવાસીઓને જલ્લક્રીડા કરવા લગાડ્યા અર્થાત વસન્તઋતુ આવવાથી નગરના બધા માણસો ફાગ खेलવા લાગ્યા. જે લોક અનુરાગથી આંધળા છે, તેમને વસન્તજ ભાઈ છે. જેમકે અગ્નિનો બંધુ પવન. ૨. જીવંધર કુમાર પણ પોતાના મિત્રોની સાથે નદીના જલની આ નવી ક્રીડા જોવાને ગયા, કારણ કે સંસારના મનુષ્ય હમેશાં નવી નવી વસ્તુઓને ઈચ્છે છે. ૩.

ત્યાં કેટલાક બ્રાહ્મણોએ એક કુતરો, કે જેના બોટવાથી ધી દૂષિત થઈ ગયું હતું, તેને મારી નાંચ્યો. કઠોર હૃદયવાળા અને ધર્મના વિરોધી લોક શું શું કાર્ય કરતા નથી અર્થાત્ તે સર્વે કંઈ નીચ કર્મ પણ કરી નાંચે છે. ૪. હાય ! અધર્મી પુરુષ જીવોને વિના કારણજ મારી નાંચે છે અને જો તેને મારવામાં જરા પણ કહેવા સાંભળવાનું કારણ મળી જાય તથા કોઈ નિવારણ કરનાર ન હોય, તો તો પછી કહેવુંજ શું ? ૫.

कुमारे कुतरानी दुर्दशा अने पीडा जोईने बहु खेद कर्यो. करुणा अथवा दया तेनेज कहे छे के, जेमां बीजाना दुःखमां पोताना दुःखनी समान पीडा अनुभवाय छे. ६. तेणे बहु कंई प्रयत्न पण कर्यो, परंतु ते कुतराने बचावी शक्यो नहि, तेथी तेणे परलोकना हेतु अने कल्याणने माटे ते कुतराने (मरती वखते) पंच नमोकार मंत्रनो उपदेश आप्यो. ७. कारण के जो वखत आवेवे प्रयत्न करवामां आवे नहि, तो ते बीलकुल सफल थतो नथी. मोक्षमार्गमां जनार माटे आ मूळमंत्रज तेनी मार्ग सामग्री (भाथुं) छे. तेने बीजा प्रकारनी सामग्रीनुं शुं प्रयोजन? ८. मंत्रनी शक्तिथी ते कुतरो मरीने यक्षेंद्र अर्थात् यक्ष जातिना देवोनो इंद्र थयो. जेमके रसायणना योगथी काळुं लोढुं पण सोनुं थइ जाय छे तेम. ९. जे मंत्रने अंत समये पामीने कुतरो पण देवता थई गयो, ते मूळमंत्रने कयो बुद्धिमान नहि जपे? अर्थात् ते मूळमंत्र बधा बुद्धिमानोए जपवो जोईए. १०.

ते देव जे पहेलां कुतरो हतो, ते कृतज्ञताथी जीवंधर कुमारनी पासे तेज वखते आवी गयो, कारणके देवोना शरीरनी उत्पत्ति अंतर्मुहूर्तमां थइ जाय छे. ११. शुद्ध वाणी बोलनार अने आनंदथी उभरायलो ते यक्षेंद्र देव, कुमारने जोईने बहु प्रसन्न थयो. कयो चेतन प्राणी एवो छे के, जे उपकारने याद न राखे? १२. तेने जोईने जीवंधर स्वामि मंत्रनी उत्कृष्टता के उत्तमतानो विचार करीने विस्मित थया नहि, अर्थात् स्वामीने ए वात आश्चर्य लागी नहि, कारणके मुक्तिना

આપનાર મંત્રને લીધે દેવતાયોજિનું મઠવું કઠળ નથી. જે મંત્રથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી દેવગતિ મઠવી તે તો બહુજ સહેલ છે. ૧૩. ત્યાર પછી “હે ભાગ્યશાળી પુરુષ ! મને યાદ કરજો ” એવું કહીને તે દેવ અન્તર્ધાન થયો. ચેતનપ્રાણી પોતાનો ઉપકાર કરનાર માટે પ્રત્યુપકાર કરવાની ઇચ્છા કેમ કરે નહિ ? અર્થાત્ કૃતજ્ઞ પ્રાણી ઉપકારને બદલે પ્રત્યુપકાર અવશ્ય કરેજ છે. ૧૪. જ્યારે તે દેવ જીવંધર કુમારનું વારંવાર આલિંગન કરીને અને કુશલક્ષ્મ પુછીને ચાલ્યો ગયો, ત્યારે ત્યાં જે કંઈ થયું તેનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. ૧૫.

સુરમંજરી અને ગુણમાલાને ચૂર્ણને માટે પરસ્પર ઇર્ષ્યા થઈ, અર્થાત્ પહેલી બીજીને કહેવા લાગી કે જો, કોનું પટવસ્ત્ર વધારે સુગંધિત છે ? સત્ય છે, કે આ સંસારમાં એકજ પદાર્થની ઇચ્છા કરવાથી કોની કોની ઇર્ષ્યા વધતી નથી ? અર્થાત્ સર્વ એજ ઇચ્છે છે કે, હુંજ આ પદાર્થને લઈ લઉં અથવા મારીજ વસ્તુ બીજાની વસ્તુઓથી અધિક સ્તુત્ય છે. ૧૬. પછી તે વન્ને સખીઓએ માંહોમાંહે શરત કરી કે, આપણ બન્નેમાં જે કોઈ હોરે, તે આ નદીના જઠમાં સ્નાન કરે નહિ. સત્ય છે કે દ્વેષભાવથી શું નાશ થતો નથી ? અર્થાત્ પોતાનું સારું કામ પણ નાશ પામે છે. ૧૭. પછી તેમણે બે દાસી-કન્યાઓને સજ્જનોની પાસે મોકલી. સત્ય છે, કે મત્સર અને દ્વેષ કરનારને ગમે તેવું ઓટું કામ હોય, પણ તે સારું લાગે છે. ૧૮. તેથી તે બન્ને દાસીઓ ચતુર અને બુદ્ધિમાન જીવકની

પાસે જઈ પહોંચી, કારણ કે પ્રશંસનીય અને નિર્મલ વિદ્યા
 લોકમાં કઈ વાતનો પ્રકાશ કરતી નથી? અર્થાત્ ઉત્તમ વિદ્યાથી
 આ લોકમાં બધી વાતનો નિર્ણય થઈ જાય છે. ૧૯. ત્યારે
 જીવંધરે ગુણમાલાના સુગન્ધિત દ્રવ્યને સારી રીતે જોઈને તેને
 ગુણવાલું કહ્યું; અર્થાત્ ગુણમાલાના ચૂર્ણની પ્રશંસા કરી (અને
 સુરમંજરીના ચૂર્ણને ગંધરહિત કહ્યું). સત્ય છે કે પદાર્થોના ગુણ
 અને દોષોનો નિર્ણય કરવો તેજ પાંડિત્ય છે. ૨૦. સુરમંજરીની
 દાસી આ વાત સાંભળીને ક્રોધમાં આવી ગઈ અને બોલી, —“જે
 બીજાઓ કહ્યું હતું, તેજ આપે પણ કહી દીધું. શું તેમણે
 આપને પણ મળાવ્યા છે—શીખવ્યું છે ? ” ૨૧. આ સાંભળીને
 સ્વામીએ તે બન્ને ચૂર્ણોના ગુણ અને દોષોનો નિર્ણય માસ્ત્રીઓ દ્વારા
 કર્યો. સ્વરૂં છે, કે જો બુદ્ધિમાનો પાસે વિવાદરહિત વિધિ ન હોય, તો
 પછી તેમની ચતુરાઈ જ શા કામની ? ૨૨. તેમણે બીજા ચૂર્ણને અર્થાત્
 સુરમંજરીના ચૂર્ણને સ્વરાવ કહ્યું, કારણકે તે અકાઠામાં (ઘોટે-
 વસ્તે) બનાવવામાં આવ્યું હતું, તેથી સુગંધીરહિત થઈ ગયું હતું.
 ઠીક છે કે જે કામ વસ્ત વગર કરવામાં આવે છે, તેથી કાર્યની
 સિદ્ધિ થતી નથી. ૨૩. ત્યાર પછી તે બન્ને દાસીઓ કુમારની
 સ્તુતિ અને વન્દના કરીને ચાલી ગઈ. સત્ય છે કે જે પુરુષ
 સત્યનો નિર્ણય વિવાદ રહિત કરી દે છે, તેની કોણ સ્તુતિ
 કરતું નથી ? ૨૪. પરંતુ આ વાત સુરમંજરીને વિરાગનું કારણ
 થઈ ગઈ, કારણ કે જેના મનમાં ઇર્ષ્યા ભરેલી હોય છે, તેને
 ન્યાયની વાત સારી લાગતી નથી. ૨૫. ગુણમાલાએ સુરમંજરી-

ને પ્રાર્થના પળ કરી, પરંતુ તેણે સ્નાન કર્યું નહિ. તે બહુજ ક્રોધમાં આવીને તરતજ પાછી ચાલી ગઈ, કારણકે ઇર્ષ્યા સ્ત્રીઓથીજ ઉત્પન્ન થઈ છે. અર્થાત્ સર્વથી અધિક ઇર્ષ્યા સ્ત્રીઓમાંજ હોય છે. ૨૫. ફરીથી “ હું જીવકના સિવાય બીજા કોઈ પુરુષને નહિ देखું.” એવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તે પોતાને ઘેર ચાલી ગઈ. સત્ય છે, કે સ્ત્રીના મનને કોઈ પળ ફેરવી શકતું નથી. (ત્રણ હઠ પ્રસિદ્ધ છે— સ્ત્રીહઠ, બાઠહઠ અને રાજહઠ) ૨૭. સ્ત્રીના આ રીતે ન્યાયા વિના જતા રહેવાથી ગુણમાલ્યા તેને માટે બહુ દુઃખી થઈ, કારણ કે જેમ અનિષ્ટથી સંયોગ અને ઇષ્ટથી વિયોગ જેટલો પીડાજનક હોય છે તેથી વધુ કોઈ વાત દુઃખદાયી હોતી નથી. ૨૮.

ઘટલામાં તે નગરના રહેનારને એક મન્થહસ્તીનો ડર લાગ્યો, અર્થાત્ કાષ્ઠાંગારનો એક હાથી છૂટી ગયો અને તેથી નગરનિવાસી ભયભીત થયા. વિપત્તિઓ તો પીડા દેનાર હોય છેજ, કિન્તુ મૂર્ખોને તેનો ડરજ પીડા આપે છે. ૨૯. તે વચ્ચે હાથીને દેખતાંજ ગુણમાલાના નોકર ચાકર તેને એકલી મૂકીને જતા રહ્યા. સત્ય છે, કે વિપત્તિ પડવાથી મનુષ્યોના બંધુ રહેતા નથી, અર્થાત્ વિપત્તિકાળમાં બધા જુદા થઈ જાય છે. ૩૦. પરંતુ કોઈ દાયણ દયાથી તેને (ગુણમાલાને) પોતાની પીઠ પાછળ રાખીને આગળ ઉભી રહી અને બોલી કે, “ પહેલાં હું મરશિ અને પછી આ કન્યા મરશે. ૩૧. સત્ય છે, કે આ સંસારમાં બંધુ ભેજ છે કે જે સુખ દુઃખની વચ્ચે સમાનતા

વતાવે. વિપત્કાળમાં તો યમના દૂત પળ દૂર જતા રહે છે; અર્થાત્ દુઃખી પ્રાણીને કાળ પળ સ્વાતો નથી. ૩૨. ઇટલામાં જીવંધર સ્વામીએ દાંતોથી પ્રહાર કરનાર તે હાથીને જોઈને હઠાવ્યો. સત્ય છે કે પરાર્થ સાધનમાં લાગેલા અર્થાત્ બીજાનું હિત કરનાર સજ્જન પુરુષ પોતાની વિપત્તિને દેખતા નથી. ૩૩. બીજાનું હિત ઇચ્છનાર સજ્જન પુરુષ કંઈ કંઈ સ્થળે અવશ્ય વિદ્યમાન છે. જો કંઈ પળ સુજનતા કે સાધુભાવ ન હોય તો, આ સંસારજ કેમ કરીને ચાલે ? ૩૪.

ત્યાર પછી કુડુમ્બના લોક પળ પોતપોતાની મેળે એવું કહેતા દોડતા આવ્યા કે, ‘પહેલો હું, પહેલો હું.’ સત્ય છે, કે સુખમાં તે લોક પળ બન્ધુ બને છે કે જેમને પહેલાં કદી દીઠા હોતા નથી. ૩૫. તેજ વચ્ચે એક બીજાને પરસ્પર જોઈને કન્યા અને કુમારમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ ગઈ. સત્ય છે કે, મનુષ્યોને દુઃખની પછી સુખ અને સુખની પછી દુઃખ હોય છે. ૩૬. પછી તે કન્યા જેનું અંતઃકરણ કામપીડાથી અશાન્ત અને સંતપ્ત થઈ ગયું હતું, તે જેમ તેમ કરીને પોતાને ઘેર ગઈ. સત્ય છે કે જો વિવેકરૂપી જઠનો પ્રવાહ ન હોય, તો રાગરૂપી આગ્રિ કેમ કરીને શાન્તિ થઈ શકે ? ૩૭. પછી ઘેર આવીને તેણે સ્વામીની પાસે ક્રીડાશુક અર્થાત્ પોતાનો પાઠેલો પોપટ મોકલ્યો. સત્ય છે કે જે માણસ રાગથી આંધળો થઈ જાય છે, તેનામાં યોગ્ય અને અયોગ્યનો

વિચાર ક્યાં રહે છે ? અર્થાત્ કામી માણસ એ વિચારતો નથી કે, મારે આ વાત કરવી જોઈએ અને આ વાત કરવી જોઈએ નહિ. ૩૮. પોપટ પળ તેને જોઈને પોતાના અભિપ્રાયની સિદ્ધિ માટે ખુશામદ કરવા લાગ્યો, કારણકે એવી ખુશામદથીજ બીજા લોક વશ કરવામાં આવે છે. ૩૯. “બધા વિષયોમાં પોતાની ઈચ્છાઓને હમેશાં સફળ કરનાર અને પોતાના માનનીય ગુણોની રક્ષા કરનાર અથવા સર્વ જગતમાં સ્તુત્ય ગુણમાલાને જીવતદાન આપનાર તમો દીર્ઘાયુષ્ય રહો.” ૪૦. આ આશીર્વાદ સાંભળીને કુમાર પળ તે પોપટના સંદેશાથી બહુ પ્રસન્ન થયા, કારણ કે ઇષ્ટ સ્થાનમાં વૃદ્ધિ થવાથી અધિક પ્રસન્નતા અને હર્ષ થાય છે. ૪૧. પછી જીવંધરે પળ પોપટના સંદેશાનો પ્રત્યુત્તર કર્યો, કારણ કે જે પુરુષ બુદ્ધિમાન હોય છે, તે પોતાની અપેક્ષા કરનારની ઉપેક્ષા કરતા નથી; અર્થાત્ જે પોતાની પાસેથી કંઈ ઇચ્છે છે, તેનો તિરસ્કાર કરતા નથી, પળ તે પર ધ્યાન દે છે. ૪૨. ગુણમાલા પળ પક્ષીને પત્ર સહિત જોઈને બહુ પ્રસન્ન થઈ, કારણ કે પોતાનો કરેલો યત્ન સફળ થવાથી અધિક પ્રીતિ થાય છે. ૪૩. પછી તેનાં માવાપ પળ આ વાત સાંભળીને બહુજ પ્રસન્ન થયાં, કારણ કે આ સંસારમાં ભાગ્યવાન અને યોગ્ય વરનું મળ્યું બહુ કઠણ હોય છે. ૪૪. તે પછી કોઈ વે અપરીચિત પ્રત્યાત પુરુષ ગન્ધોત્કટની પાસે આવ્યા. (અને તેમણે જીવંધર—ગુણમાલાના સંબંધના વિષયમાં ટાઢી ચાલી). સત્ય છે, કે નીચની મનોવૃત્તિ

निश्चल रहेती नथी, अर्थात् कंईने कंई खोटुं करवामां तत्पर रहे छे. ४५. परंतु गन्धोत्कटे ते वन्नेनां वचन सांभळीने उलटी तेमनी (जीवंधर—गुणमालानी) प्रशंसा करी. सत्य छे, के दोष रहित अभिप्राय बीजाना कहेवार्थी दुषित थतो नथी. ४६. त्यार पछी जीवंधर कुमार कुबेरमित्रे आपेली विनयमालानी पुत्री गुणमालाने विधिपूर्वक परण्या. ४७.

आ प्रमाणे श्रीमद् वादिभसिंहे रचेल श्रीक्षत्रचूडामणि ग्रंथमां 'गुणमालालम्भ' नामे चोथुं प्रकरण पूर्ण थयुं.

प्रकरण ५ मुं.

वे जीवंधर कुमार गुणमालाने परणीने तेने अतिशय दुर्लभ्य समझ्या. तेओ तेथी बहु स्नेह करवा लाग्या. सत्य छे के जे वस्तु यत्नथी मळे छे, ते बहु व्हाली लागे छे. १.

स्वामीए पहेलां गुणमालाने बचावी त्यारे ते गंधहस्तीने कडुं मार्युं हतुं, तेथी ते हाथीए पीडाइने खावानुं खाधुं नहि. सत्य छे, के पशुओथी पण तिरस्कार सहन थतो नथी, अर्थात् पशु पण पोतानो तिरस्कार सहन करतां नथी. २. काष्ठांगार आ सांभळीने स्वामीपर बहु क्रोधायमान थयो, कारण के अग्निमां घी होमवाथी तेनी झाल वधारे वधे छे. ३. अनंग-माळा वारांगना के जेना उपर काष्ठांगार आशक्त हतो, तेजो संग करवाथी, गायोरुपी धनना ओरनार वाघने जीतवाथी अने वीणाविजयी होवाथी काष्ठांगारना हृदयमां क्रोधनी अग्नि स्थपाइ हती. ४. कोइनामां गुणोनी उत्कर्षताने जोइने नीच माणसोना मनमां पीडाज उत्पन्न थाय छे. अने जो गुणोने जोइने प्रीतिज उत्पन्न थाय, तो पछी नीचपणुंज क्यां रहे ? ५. नीच मनुष्योनी साथे उपकार करवो, ते अपकारनुं कारण पण थाय छे. जेमके सापने दूध पावाथी विषनीज वृद्धि थाय छे तेम. ६. पछी काष्ठांगारे सेना मोकली के, कुमारनो हाथ

પકડીને તેને લઈ આવો. બહુ સ્વેદની વાત છે કે, મૂર્ખોનો ક્રોધરૂપી અગ્નિ અનુચિત સ્થાનમાં પળ વધે છે; અર્થાત્ જ્યાં ક્રોધ ન કરવો જોઈએ, ત્યાં પળ મૂર્ખ માણસ ક્રોધ કરે છે. ૭. તે સેનાએ કુમારના ઘરને ચારે તરફથી ઘેરી લીધું, પરંતુ જો હરણો સિંહની ચારે તરફ તેને ઘેરીને સ્વડાં થઈ જાય, તો તે તેને શું કરી શકે છે ? ૮. એ જોઈને કુમાર પળ ક્રોધવશ થઈને સેનાને મારવાનો પ્રારંભ કરવા લાગ્યો. સત્ય છે કે જો તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી જાલ ન હોય, તો ક્રોધના અગ્નિને કોણ બુઝાવી શકે છે ? ૯. ત્યારે ગંધોત્કટે ધીરેથી સમજાવીને તેને કવચ પહેરીને સેનાને મારવા જતાં રોક્યો અને જીવંધરને રોકાવું પડ્યું, કારણ કે હિત અથવા કલ્યાણના ઇચ્છનાર પુત્ર પિતાના વચનનું કદી ઉલ્લંઘન કરતા નથી. ૧૦. પછી ગંધોત્કટે જીવંધર કુમારને પાછલ બાજુએથી હાથ બાંધીને સેનાને સોંપી દીધા. સત્ય છે, કે પુરુષાર્થથી પળ પાછલા જન્મનાં દુષ્કર્મ નિવારણ થઈ શકતાં નથી. ૧૧. તેને એવી દશામાં જોઈને પળ દુષ્ટ બુદ્ધિ કાષ્ઠાંગારે તેને મારી નાંચવાને આજ્ઞા આપી. સત્ય છે કે, સજ્જન મનુષ્ય તો શાન્તિ પ્રકટ કરવાને નમ્ર થઈ જાય છે, પરંતુ તેની એ નમ્રતાથી દુષ્ટ મનુષ્ય વધારે ઉદ્વિગ્ધ અને અભિમાની થાય છે. ૧૨. તે વચ્ચે કુમારે ગુરુની આજ્ઞાનુસાર કાષ્ઠાંગારને માર્યો નહિ (જો તે ઇચ્છે, તો મારી શકે.) કારણ કે પ્રાણ જતો રહે, પરંતુ બુદ્ધિમાન પુરુષ ગુરુના વચનનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી. ૧૩. સ્વામી જાણતા

હતા કે, ‘મારે હવે શું કરવું જોઈએ’ તેથી તેમણે યક્ષને યાદ કર્યો, જેથી કરીને યક્ષ તત્કાલજ આવીને તેમને ઉઠાવી ગયો. સત્ય છે કે, ચેતન પુરુષ ઉપકારને બદલે પ્રત્યુપકાર કેમ કરે નહિ ? અર્થાત્ અવશ્યજ કરે છે. ૧૪.

પછી લોકોએ અત્યંત શોકિત થઈને એ વિચાર કર્યો;— ‘લોક ગુણના ઓઠાંચનાર હોય છે’ એવી જે પ્રસિદ્ધ કહેવત છે તે બિલકુલ સરી છે. ૧૫. “દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા કાષ્ઠાંગારની આ બહુ ભારે ધૂર્તતા છે, પરંતુ પોતાના સ્વામી રાજાની સાથે પળ દ્રોહ કરવાથી જે ડરતા નથી, તેમને તો આટલી ધૂર્તતા કંઈ પળ નથી; અર્થાત્ તે તો એથી પળ વધારે ધૂર્તતા કરી શકે છે. ૧૬. હાય ! યમ અથવા ધર્મરાજ પળ જે સર્વની સાથે એક સરસો વર્તાવ કરે છે, તે પળ નીચ રાજાની માફક દુરાચારી થઈ ગયા. બહુ સ્વેદની વાત છે કે, તે પળ નિઃસાર સમજીને દુર્જનોને લેતા નથી. ૧૭. જેવી રીતે હંસ પક્ષી પાણીમાંથી સારરૂપ દૂધને ગ્રહણ કરી લે છે, તેજ રીતે સજ્જન પુરુષ જે કાંઈ સાંભળે છે, તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરી લે છે અને દુષ્ટ પુરુષ પોતાની રુચિ અનુસાર કામ કરે છે. ૧૮ સુજનતાનું લક્ષણ એજ છે કે, બીજા કોઈ હેતુ ઉપર ધ્યાન ન દેતાં ગુણ અને દોષ હોવા છતાં ફક્ત ગુણોને ગ્રહણ કરે છે અને દોષને ત્યાગી દે છે. જેમ હંસ દૂધને પી લે અને પાણીને જુદું કરી નાંખે છે તેમ. ૧૯. બહુ ભારે બુદ્ધિમાન પંડિત અને પ્રતાપી રાજા થઈને પળ જો યોગ્ય અને અયોગ્યનો વિચાર કરીને યુક્તિસિદ્ધ અને ઉચિત કાર્યથી વિમુક્ત થઈ

जाय—अर्थात् ते न करे, तो एवा पांडित्य अने ऐश्वर्य होवानुं शुं फल ? अर्थात् कई पण नहि.” २०. ज्यारे आवो विचार करीने बधा लोक मनमां पीडावा लाग्या, त्यारे कुमारना बधा मित तेना भाई नन्दादय सहित पश्चाताप करवा लाग्या अने युद्ध करवाने तैयार थया. २१. तथा तेनां माता पिता मुनिनां वाक्यने याद करतां जीवतां रक्षां जो मुनिनां वाक्य पण जुठां थयां, तो पछी कोई वचननुं पण प्रमाण न रहुं. २२. ते वखते स्वामीने हर्ष के खेद कई पण थयुं नहि, परंतु पूर्व जन्ममां करेलां कर्मोनुं फल अवश्य भोगवुं पडशे, एवो विचार तेमना मनमां उत्पन्न थयो. २३.

त्यार पछी ते यक्षेन्द्र जीवंधरस्वामीने चंद्रोदय पर्वत पर पोताने घेर लई गयो अने त्यां तेणे तेमने जळथी स्नान कराव्युं. २४. अहीं एवुं समजवुं जोईए के, पुण्य कर्मना उदयथी विपत्ति सम्पत्तिनुं कारण थई. जेमके सूर्य संसारने तो तापथी तपावे छे, परंतु कमळने खीलावीने शोभायमान बनावे छे. २५. यक्षेन्द्रे स्वामीनो क्षीरसागरना जळनी धाराथी अभिषेक करीने कहुं के—तमे मने कुतरानी अवस्थामां पवित्र कर्यो हतो, तेथी आप पवित्र छो. २६. पछी तेणे स्वामीने त्रण मंत्रनो उपदेश कर्यो, जेथी ते पोतानी ईच्छानुसार जेवी आकृति ईच्छे तेवी ग्रहण करी शके, गायन विद्यामां प्रवीण थई गया, अने सापनुं विष दूर करवामां समर्थ थया. २७. अने तेणे ए पण कहुं के, “ हे पवित्र स्वामी ! तमे एक वर्षमां राजा थई जशो अने

પછી મોક્ષે જશો. ” ૨૮. એ રીતે યક્ષેન્દ્રે સ્વામીનો બહુ વચ્ચત સુધી આદરસત્કાર કર્યો. પછી સ્વામીને બીજા દેશો જોવાની ઈચ્છા થઈ. સત્ય છે કે જે વાત થનાર હોય છે, તેનો મનમાં વિચાર થાય છે; અર્થાત્ ભાવી અટલ છે તે સર્વ કંઈ કરાવે છે. ૨૯. અને વિદ્વાન કુમારની ઈચ્છાને જાણીને તેમના હિતેચ્છુ દેવે પણ તેમને સમ્મતિ આપી, કારણ કે દેવતા ત્રણે કાલની વાત જાણે છે. ૩૦. એ રીતે આગલના માર્ગનું બધું વૃતાન્ત બતાવીને યક્ષેન્દ્ર સુદર્શને તેમને જવાની સંમતિ આપી અને તે પછી રજા લઈને સ્વામિ ચાલ્યા ગયા, કારણકે મિત્રતા હિતને માટેજ હોય છે. ૩૧.

ત્યાર પછી સ્વામી નાંડર (બીક વગરના) થઈને અહિં તહિં એકલા વિહાર કરવા લાગ્યા, કારણ કે પોતાના પરાક્રમથી પોતાની રક્ષા કરનાર પુરુષને સિંહની માફક કંઈ પણ ડર નથી. ૩૨. એકલા હોવા છતાં પણ તે જીર્ણોદ્રિય સ્વામીને જરા પણ ઉદ્વેગ થયો નહિ, કારણ કે સમ્પત્તિ અને આપત્તિ માત્રથી અર્થાત્ ऐश्वर्य અને દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થવાથી મૂર્ખનાજ ચિત્તમાં વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે, બુદ્ધિમાનોના ચિત્તમાં નહિ. ૩૩.

આગલ કોઈ વનમાં દાવામિત્રી ઘેરાણા અને અગ્નિમાં બળતા હાથીઓને જોઈને સ્વામીએ તેમને બચાવવાની ઈચ્છા કરી. ૩૪. દયા ધર્મનું મૂલ છે અને જીવોપર કૃપા કરવાને અથવા અનુકમ્પા થવાને દયા કહે છે, તેથી ધર્માત્માનું લક્ષણ એ છે કે, જેને કોઈ આશ્રય કે સહાય નથી, તેને શરણ રાखે અથવા તેની

સહાયતા કરે. ૩૫. તે વચ્ચે મેઘ ગરજ્યો અને વરસ્યો. અહો ! નિશ્ચયથી પુણ્યવાનોની ઈચ્છા અને મનોકામના સફળ થાય છે. તે હાથીઓને બચેલા જોઈને જીવંધર બહુજ સંતુષ્ટ થયા; પરંતુ પોતે પોતાના બંધન અને વિમોક્ષમાં ઉદાસીન રહ્યા; અર્થાત્ દાવાગ્નિમાં પોતાના ફસાઈ જવાના અને પછી તેથી બચી જવાના રૂચાલથી તેમણે શોક કર્યો નહિ, તેમજ હર્ષ પણ કર્યો નહિ. ૩૭. સજ્જન પુરુષોનો એ સ્વભાવજ છે કે, તે પોતાના સમ્પત્તિ અને આપત્તિકાળમાં તો મધ્યસ્થ રહે છે, પરંતુ બીજાની સમ્પત્તિમાં સુખી અને તેની વિપત્તિમાં દુઃખી થાય છે. ૩૮.

પછી જીવંધર સ્વામી ત્યાંથી નીકળીને તીર્થોમાં પૂજા કરવા ગયા, કારણ કે વસ્તુઓનું સ્વરૂપ કે સ્વરૂપાણું અને સ્વરૂપ કે સારાણું તેના સંસર્ગથી કે પાસે જવાથીજ જણાય છે. ૩૯. ત્યાં ધર્મની રક્ષા કરનાર એક યક્ષિણીએ આવીને તે ધર્મમૂર્તિ કુમારને સારી રીતે અન્ન વસ્ત્ર આપીને આદર સત્કાર કર્યો. ૪૦. અને લોક તો શું, પરંતુ દેવતા પણ ધર્માત્મા પુરુષોની પૂજા કરે છે, તેથી સુખ ઇચ્છનારે ધર્મમાં પ્રીતિ રાખવી જોઈએ. ૪૧.

પછી તે સ્વામી ચાલતા ચાલતા પલ્લવદેશની ચન્દ્રાબા નામની નગરીમાં શુભ નિમિત્તથી ગયા, કારણકે આગલ થનાર વાતનું કંઈને કંઈ નિમિત્ત કે કારણ અવશ્યજ હોય છે. ૪૨. ત્યાં તેમણે રાજા ધનપતિની પુત્રી, કે જેને સાપે કરડી હતી, તેને જીવતદાન આપ્યું. સત્ય છે કે સજ્જનોનો સ્વભાવિક ગુણ

एज छे के, हेतु विना बीजानी रक्षा करवी. ४३. ते पुत्रीना मोटा भाइ लोकपाले ते जाइने स्वामीनो बहु आदर सत्कार कर्यो, कारणके जीवतदान देवावाळानो बीजो कोइ प्रत्युपकार नथी. ४४. सज्जन पुरुष पोते पूजनकि होय छे अने बीजा सज्जनोना पूजक पण होय छे, कारणके पूज्यनी पूजानुं उल्लंघन करवाथी पूजा शुं ? अर्थात् जे पूज्यनी पूजा करता नथी, ते पण पूजवाने योग्य नथी. ४५. बुद्धिमानोनी आगळ नम्रता अवश्य राखवी जोइए, कारणके नम्रताथीज आत्मा वशीभूत थाय छे. धनुषना नमवाथीज धनुर्धारियोना मनोरथ सिद्ध थाय छे. ४६. ते लोकपाले जीवंधर स्वामीना शरीरने जोतांज तेमना ऐश्वर्यनो निर्णय करी दीधो. सत्य छे के चेष्टाना जाणनार लोकोनुं शरीरज तेमनुं दौरात्म्य (दुर्जनता) अने महात्म्य कही दे छे. ४७, त्यार पछी राजाए पोतानुं अर्धु राज्य अने कन्या जीवंधर स्वामीने आपी दाधां. सत्य छे के लक्ष्मी योग्य पुरुषनी पासे पोते जातेज चाली आवे छे. ४८. अने पवित्र जीवंधर स्वामीए लोकपालनी मारफत आपेली तिलोत्तमानी पुत्री पद्मा के जे युवान हती, तेनी साथे लग्न कर्युं. ४९.

आ प्रमाणे श्रीमान् वादीभसिंहसूरिए रचेल श्री क्षत्र-
चूडामणि ग्रंथमां “पद्मालम्भ” नामे पांचमुं प्रकरण पूर्ण थयुं.

પ્રકરણ ૬ ટું.

ર પછી પદ્મા સાથે વિવાહ કરીને અને તેની સાથે કેટલોક સમય સુખ ભોગવીને જીવંધર સ્વામી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. સત્ય છે કે ધર્માત્મા પુરુષ કૃતાર્થ હોવા છતાં પણ સુખને વિરક્ત

થઈને ભોગવે છે. ૧ પદ્મા પોતાના પતિના વિયોગથી દુઃખસાગરમાં ડૂબી ગઈ, કારણકે જેને સમ્પન્ન જ્ઞાન હોતું નથી, તે સદા દુઃખજ ભોગવે છે. ૨. લોકપાલના નોકર ચાકર કુમારને શોધવા પળ ગયા, પરંતુ તે તેમને રોકી શક્યા નહિ, કારણ કે બુદ્ધિમાનલોક જે કામનો પ્રારંભ કરે છે, તેમને બીજા લોક રોકી શકતા નથી; અથવા તે કાર્યમાં કંઈ વિઘ્ન કરી શકતા નથી. ૩

ત્યાર પછી જલદીથી ચાલનાર સ્વામિએ તીર્થોની પૂજા કરી, કારણકે સ્થાન પણ મહાપુરુષોના સંબંધથી પવિત્ર થઈ થાય છે. ૪. જે પૃથ્વીપર સજ્જન અને મહાત્મા પુરુષ રહી ચુક્યા છે, તે પૃથ્વી પૂજવા યોગ્ય છે; એ કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી, કારણ કે કાલું લોટું પણ રસાયણના યોગથી સોનું બની જાય છે. ૫. સજ્જનો અને દુર્જનોની સંગતિથી જ મનુષ્ય સજ્જન અને દુર્જન થાય છે, એ માટે સજ્જન પુરુષ હમેશાં સજ્જનોની

સાથેજ મળેલા રહે છે અને દુર્જનોથી દૂર રહે છે. ૬.

પછી જીવંધર સ્વામી તીર્થસ્થાનોમાં ફરતા ફરતા અને તેની પૂજા કરતા કરતા અનુક્રમે અરણ્યના મધ્ય ભાગમાં એક તપ-સ્વીના આશ્રમમાં પહોંચ્યા. ૭. ત્યાં અનુચિત અને અસત્ તપ જોઈને તે તપસ્વીઓ ઉપર દયા કરવા લાગ્યા, કારણકે જે લોક વધાને હિતકારી હોય છે, તે વધા પ્રાણીઓ પર સાચી દયા કરે છે. ૮. જેને યથાર્થ જ્ઞાન નથી, તેના પર પળ તત્ત્વાર્થના જાણનાર દયા કરે છે. સત્ય છે કે, જે બાઠક કુવામાં પડવા ઇચ્છે છે, તેનો ઉદ્ધાર કરવા કોણ ઇચ્છતું નથી ? અર્થાત્ તેને વધાજ કુવામાં પડવાથી વચાવે છે. ૯. તત્ત્વના જાણનાર સ્વામીએ આદરપૂર્વક તેમને પળ યથાર્થ તત્ત્વનો બોધ કરાવ્યો. સાંભળનાર ભવ્ય હોય કે ન હોય, અર્થાત્ અભવ્ય હોય, પરંતુ સજ્જન પુરુષોનું ચિત્ત બીજાનો ઉપકાર કરવા તરફજ રહે છે. ૧૦. “ તમારા વેદનું વાક્ય છે કે, “ મા હિંસ્યાત્ સર્વભૂતાનિ ” અર્થાત્ “ કોઈ પ્રાણીની હિંસા કરશો નહિ. ” તો પછી હે બુદ્ધિમાનો ! તમે એવું તપ કેમ કરો છો કે જેનું ફળ કેવળ હિંસાજ છે. ૧૧. પાણીમાં નહાતી વચ્ચે જે જીવ વાઠમાં વઠગે છે અને લાકડામાં પડેલા જીવ પળ જે ફરી અગ્નિમાં ગરી પડે છે, તેને તમે તમારી આંખની સામે મરતા દેખો છો ? ૧૨. તેથી પંચાગ્નિ તપ કરવું સર્વથા નિકૃષ્ટ અને અનુચિત છે. એ તપમાં જન્તુઓનો વધ

અર્થાત્ જીવહત્યા થાય છે, તથા એ તપ જન્મમરણરૂપ સંસારનું કારણ છે. મોક્ષનો હેતુ નથી. ૧૩. તપ એજ છે, કે જેમાં જીવોને કદાપિ સંતાપ કે પીડા થાય નહિ, અને તે તપ સેવતી વ્યાપારાદિ આરંભોનો ત્યાગ કરવાથીજ થાય છે, કારણકે આરંભથી હિંસા થાય છે. ૧૪. અને આરંભની નિવૃત્તિ અર્થાત્ ત્યાગ નિર્ગ્રન્થ મુનિઓમાંજ હોય છે, કારણકે પૃથ્વીમાં જે લોક કાર્યથી વિમુક્ત હોય છે તે કારણની શોધ કરતાં નથી; અર્થાત્ જેને કોઈ સંસારીક કાર્ય કરવાનુંજ હોતું નથી, તે તેને માટે આરંભાદિ પળ કરતા નથી. ૧૫. યતિધર્મ કે આરંભત્યાગજ વાસ્તવિક તપ છે. તેથી ઉલ્ટું જે કંઈ છે, તે સંસાર અર્થાત્ જન્મ-મરણનાં સાધક છે. જે લોક મોક્ષ ઇચ્છે છે, તે વીજું તો શું, પરંતુ પોતાના શરીરને પળ તુચ્છ સમજે છે. ૧૬. સંસાર તો રાગદ્વેષાદિ દોષોમાં ફસાવનાર છે, તેથી તેનાથી પરિક્ષય અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જે વસ્તુ રુધિરથી દૂષિત છે, તે શું રુધિરથીજ શુદ્ધ થઈ શકે છે ? કદાપિ નહિ. ૧૭. જે લોકોને યથાર્થ તત્ત્વજ્ઞાન નથી, તેમનું યતિ થવું પળ નિષ્ફળ છે. જેમ કે પાણી, અગ્નિ, થાળી વગેરે સામગ્રીના હોવા છતાં પળ જો ચોક્કા ન હોય તો અન્ન પકાવી શકાતું નથી તેમ. ૧૮. જીવાદિ તત્ત્વોનો (જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એ સાત તત્ત્વોનો) યથાર્થ નિશ્ચય થવો અર્થાત્ તેમનું જે સ્વરૂપ છે, તેને તેજ રૂપે જાણવું તે સમ્યગ્જ્ઞાન છે. અને લોકમાં તેથી જે ઉલટું જ્ઞાન છે તેને મિથ્યાજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વ કહે છે.

૧૯. સાચા જિનેશ્વરદેવ, તેમણે ઉપદેશ કરેલ શાસ્ત્ર અને જીવ, અજીવ, આશ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ, પુણ્ય અને પાપ એ નવ પદાર્થ એ તળના યથાર્થ જ્ઞાનને સમ્યગ્જ્ઞાન કહે છે. તેમાં રુચિ અથવા શ્રદ્ધા હોવાને સમ્યગ્દર્શન કહે છે અને એ બન્નેને અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાનને પોતાના આત્મામાં અસ્વલિત વૃત્તિથી ધારણ કરવાને અથવા આચરણ કરવાને સમ્યક્ચારિત્ર કહે છે. ૨૦. આજ ત્રણ અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રની એકતા મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ છે. તેથી ભિન્ન વીજા કોઈ માર્ગ નથી. તેથી ઉલ્ટા જે બધા બાહ્ય તપ છે, તે એ ત્રણના સાધક છે. (બાહ્ય તપ છ પ્રકારના છે,—૧. અનશન અર્થાત્ ઉપવાસ કરવો, ૨. ઉનોદર અર્થાત્ થોડું ખાવું, ૩. વૃત્તિપરિસંખ્યા અર્થાત્ કોઈ એક અન્નને ગ્રહણ કરવું અથવા ભોજનમાં કોઈ પ્રકારની આશ્વડી લેવી, ૪. રસપરિત્યાગ અર્થાત્ ઘી, દૂધ વગેરે રસોમાંથી કોઈ એક અથવા બે તળ કે બધા રસો ખાવાનો ત્યાગ કરવો, ૫. વિવિક્તશય્યાસન અર્થાત્ કોઈ એકાદ સ્થાનમાં નિયત આસનથી રહેવું, ૬. કાય-ક્લેશ અર્થાત્ ટાઢ તડકો વગેરે શારીરિક કષ્ટ સહન કરવાં.) ૨૧. બાહ્ય તપ વિના અભ્યન્તર તપ થઈ શકતું નથી, જેમકે આગ્રિ વગેરે સિવાય માત્ર ચઢતો નથી તેમ. (અભ્યન્તર તપ પણ છ પ્રકારનાં છે,—૧. પ્રાયશ્ચિત્ત અર્થાત્ કાર્ય કરવામાં જે દોષ લાગ્યા હોય, તેનો ગુરુની આગળ સાચા મનથી પ્રકાશ કરવો અને આપેલા દંડને સંતોષથી સહેવો. ૨. વિનય અથવા નમ્રતા.

૩. વૈયાટ્તિ અર્થાત્ વરદાસ્ત, સેવા. ૪. સ્વાધ્યાય અર્થાત્
 મળવું મળાવવું વિચારવું વગેરે. ૫. વ્યુત્સર્ગ અર્થાત્ ઇન્દ્રિય
 અને ક્રોધાદિકને વશમાં રાખવાં અને ૬. ધ્યાન અર્થાત્
 આત્મામાં ચિત્તની એકાગ્રતા.) ૨૨. અને જુઠા દેવ શાસ્ત્રાદિ-
 ગોચર જે મિથ્યાદર્શન, મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાચારિત્ર છે, તે
 મોક્ષનાં સાધન નથી, કારણકે આ ગરુડ છે, એવું માનીને ધ્યાન
 ધરેલું બગલું ફેરને દૂર કરી શકતું નથી; અર્થાત્ જેમ ફેર
 ગરુડનું ધ્યાન ધરવાથીજ દૂર થાય છે, તેમ ગરુડના સમાન
 દેખાનાર બગલાથી થઈ શકતું નથી, તેજ રીતે મોક્ષની પ્રાપ્તિ
 સાચા દેવ, સાચા શાસ્ત્રાદિથી થઈ શકે છે. આસના સમાન
 દેખાનાર જુઠા દેવ અને જુઠા શાસ્ત્રાદિથી નહિ. ૨૩. તમે
 તરતજ એ રીતનું તપ કરો, કે જે સર્વ પ્રકારના દોષોથી રહિત
 છે અને જે વીતરાગ અર્હત્ પરમેશ્વરે જિનવાણીમાં બતાવ્યું છે.
 ફોકટમાં ચોલા વિનાનાં છોડાં ઝાંડવાથી શો લાભ થશે ? ૨૪.
 જે દેવમાં રાગાદિ દોષ વિદ્યમાન છે, તે પ્રાણીઓને ભવસાગરથી
 પાર કરી શકતા નથી, કારણ કે જે પોતેજ ડૂબનાર છે, તે
 બીજાનો હાથ પકડી શકતા નથી. ૨૫. એ જિનેશ્વર પ્રભુમાં
 ક્રીડા નથી, કારણકે ક્રીડા તો છોકરામાંજ દેખાય છે. તે તો
 તૃપ્ત અને ઈચ્છા રહિત છે તેને ક્રીડાથી શો લાભ ?
 જે તૃપ્ત નથી, તેજ ક્રીડાથી પોતાને તૃપ્ત કરવા ઈચ્છે
 છે. ૨૬. ઈશ્વર સ્વેચ્છાચારી પણ નથી, કારણકે તેથી તેના
 ઈશ્વરતામાં હાનિ આવે છે અને અમે મનુષ્યાદિકો સાથે દ્વેષ કર-

વાનું પળ તે સર્વોત્કર્ષવાન્ પરમશ્વરને કેવી રીતે બને ? અર્થાત્ તે
 કોઈથી રાગદ્વેષ પળ કરતા નથી. ૨૭. જો ईશ્વર દોષરહિત છે,
 અને તેને કોઈ કાર્ય પળ કરવાનું બાકી રહ્યું નથી, તો પછી
 તે કૃતીને [કરનારને] કૃત્યથી શું ? અર્થાત્ તે કાર્યજ શું કરશે ?
 જો કહેશે કે, સ્વેચ્છાચારથી કરે છે, તો તે પળ ઠીક નથી,
 કારણકે સ્વેચ્છાચાર તો ઉન્મત્તમાંજ દેખાય છે, ઉત્તમ પુરુષમાં
 નહિ; અર્થાત્ ઉન્મત્તજ સ્વેચ્છાચારી હોય છે. ૨૮. આ રીતે
 ઉપદેશ આપ્યો, તેથી કેટલાક તપસ્વી ધર્માત્મા બન્યા, કારણકે
 પાણી સીંચવાથી સારી માટી તો ઓગળી જાય છે, પરંતુ પથ્થર
 ઓગળતા નથી. ૨૯. ત્યારે તે પંડિત, સ્વામી ધર્મમાં લાગેલા
 તપસ્વીઓને જોઈને બહુ પ્રસન્ન થયા. સત્ય છે કે આ સંસારમાં
 સજ્જન પુરુષોને પોતાના ઉદય કે કલ્યાણની અપેક્ષા બીજાનું
 કલ્યાણજ અધિક પ્રીતિદાયક હોય છે. ૩૦. પુરુષોનું ત્રણે
 લોકમાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિથી અધિક બીજું
 ऐश्वर्य કયું હશે ? બીજાં ઇંદ્રાયણના ફળ સમાન ऐश्वર્યના
 ધોકામાં નાંખનાર સંસારીક ऐश्वર્યથી શું ? અર્થાત્ જેમ ઇંદ્રાય-
 ણનું ફળ જોવાથી સારું હોય છે, પરંતુ તે અંદરથી બહુજ
 खराब હોય છે, એ રીતે સંસારીક ऐश्वર્ય જોવામાં સારું લાગે છે,
 પરંતુ યથાર્થમાં તે અંદરથી બહુજ खराब હોય છે. સ્વરૂં ऐश्वર્ય
 સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયનું પ્રાપ્ત કરવું તેજ છે. ૩૧.

ત્યાંથી ચાલીને જીવંધર સ્વામી દક્ષિણ દેશમાં સહસ્રકૂટ
 ચૈત્યાલય પહોંચ્યા, અને ત્યાં તેમણે જિનાલયની આ રીતે સ્તુતિ

કરી;—૩૨. “ હે ભગવાન્ ! મારા દુર્નયરૂપી અંધકારથી વ્યાપ્ત માર્ગમાં આપ મોક્ષનો પ્રકાશ કરનાર દીપક હોજો; અર્થાત્ મને પરમ જ્ઞાન આપો, જેથી મારું અજ્ઞાન દૂર થાય. ૩૩. હે ભગવાન્! હું આ જન્મ જરા મરણરૂપ સંસાર વનમાં જન્માંધની માફક ફરી રહ્યો છું. અહીં આપની ભક્તિજ મને મુક્તિ આપનાર અને સન્માર્ગમાં પ્રવૃત્ત કરાવનાર છે. ૩૪. વિવાદરહિત અને અસ્ખંડિત સ્યાદ્વાદમતના મુખ્ય પ્રવર્તક અને ઉપદેષ્ટા શ્રીશાન્તિનાથ જિનદેવ ભવસાગરનાં દુઃખ નિવારણ કરવાને મારા મનમાં દૃઢ શાન્તિ ઉત્પન્ન કરો.” ૩૫. એ રીતે સ્તુતિ કરવાથી તે જિનાલયનાં કમાડ આપોઆપ ઉઘડી ગયાં, કારણકે જે મુક્તિરૂપી દ્વારનાં કમાડને પળ તોડીને ઉઘાડે છે, તે કઈ चीજને તોડી શકતા નથી? અર્થાત્ મોક્ષદાતા સ્તોત્ર સર્વ કંઈ કરી શકે છે. ૩૬. એમાં કાંઈ અશ્ચર્ય નથી કે, તે પૂજનીકે તે વાત કરી બતાવી કે જેને બીજું કોઈ કરી શકતું નહોતું. સૂર્ય બધા લોકમાં પ્રકાશ કરી દે છે, પરંતુ તેથી કોઈને પળ અશ્ચર્ય થતું નથી. ૩૭.

ઘટલામાં કોઈ પુરુષે તેની પાસે આવીને પ્રીતિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. સત્ય છે કે પ્રાણી પોતાની મનોકામના પ્રાપ્ત કરીને શું સંતુષ્ટ થતા નથી? અર્થાત્ જેના મનોરથ સફળ થાય છે, તે સંતુષ્ટ થાય છેજ, ૩૮. સ્વામીએ તેને જોઈને પૂછ્યું કે, “હે આર્ય! આપ કોણ છો?” સત્ય છે કે મન્ન પુરુષોમાં એકરૂપતા રાખવી અર્થાત્ નીચ પુરુષોને પોતાના સમાન સમજવા તેજ પ્રમુઓની પ્રમુતા અને મોટાનું મોટપણ છે. ૩૯. એ વાત પુછતાંજ તે પળ તરતજ

ઉત્તર દેવા લાગ્યો; -કારણકે ઇચ્છિત સહાયતાના હોવાથી પળ પ્રયત્ન
 ફલદાયક નીવડે છે. ૪૦. “ આ સ્થાનમાં ક્ષેમપુરી નામની એક
 રાજધાની શોધે છે, અને આ નગરીનો સ્વામી નરપતિ દેવ રાજા
 છે. ૪૧. તે રાજાના શ્રેષ્ઠી પદ પર [નગરશેઠની પદવીપર]
 પ્રતિષ્ઠિત એક સુભદ્ર નામનો શેઠ છે, જેની સ્ત્રીનું નામ નિર્ઋત્તિ
 છે અને ક્ષેમશ્રી એ બન્નેની પુત્રી છે. ૪૨. જ્યોતિષિઓ એ
 કન્યાનાં જન્મલગ્નમાં એ હિસાબ બતાવ્યો હતો કે, જે પુરુષના
 નિમિત્તથી આ જિન મંદિરનાં દ્વાર આપોઆપજ ઉઘડશે, તે
 પુરુષ આ કન્યાનો પતિ થશે. ૪૩. મારું નામ ગુણભદ્ર છે. હું
 શેઠનો નોકર છું, અને તેમનો મોકલેલો તે પુરુષની પરીક્ષા
 માટેજ અહીં રહ્યો છું. આજ મેં આપને દીઠા છે; અર્થાત્ જે
 પુરુષની તપાસમાં હું હતો, તે આપજ છો. ” ૪૪. એવું કહીને
 તેણે ફરી નમસ્કાર કર્યા અને પછી તરતજ પોતાના માલીક
 પાસે જઈને અને બહુ પ્રસન્ન થઈને સ્વામીનું વૃતાન્ત કહી બતાવ્યું.
 ૪૫. સુભદ્ર પળ એ વાત સાંભળીને તે વચ્ચે તેની સાથે આવ્યા
 અને તેમણે જીવંધર સ્વામીને જિનદેવની પૂજામાં તત્પર દીઠા.
 ૪૬. તે વચ્ચે વૈશ્યપતિ અથવા શેઠે તેનું ફક્ત શરીરજ દીઠું
 નહિ, પરંતુ ऐश्वर्य પળ દીઠું. શું સુગન્ધિત પદાર્થની સુગન્ધિ
 સોગન ખાવાથી નક્કી થાય છે ? નહિ તેતો જાતે માલુમજ પડે
 છે. અભિપ્રાય એ છે કે, કોઈના કહ્યા વિના તેણે જીવંધરના
 વૈભવને જાણી લીધો. ૪૭. પૂજાના અંતમાં તે બન્નેનો પરસ્પર
 યથાયોગ્ય સુશ્રૂષાનો વ્યવહાર થયો. જેમ ધાન્યની નમ્રતા તેની

पक्वताने प्रगट करे छे, तेमज सज्जनोनी नम्रता तेमनी पक्वता अर्थात् योग्यता के मोटपण प्रगट करें छे. ४८. हवे ते बंधु-ओना प्यारा जीवंधर स्वामी शेठना आग्रहथी तेमने घेर गया, कारण के लोकमां सज्जन पुरुषोनी मित्रता अरसपरस बे चार वातो करवार्थज थई जाय छे. 'साप्तपदीनं सख्यम्' ए कहेवत प्रसिद्ध छे, अर्थात् एक बीजा साथे सात पद उच्चारण करवार्थी मित्रता थई जाय छे. ४९. कोण एवुं छे के, जे आ संसारमां आवती लक्ष्मीने लात मारे ? तेथी तेमणे शेठनी दीनता अथवा नम्रताथी कन्या साथे लग्न करवानो स्वीकार कर्यो. ५०. त्यार पछी पवित्र जीवंधर स्वामीए शुभ लग्नमां शुभद्र शेठ द्वारा समर्पण करेली क्षेमश्रीनी साथे विधिपूर्वक लग्न कर्युं. ५१.

आ प्रमाणे श्रीमान् वादीभसिंहसूरिए रचेल क्षत्रचूडा-
माणि ग्रन्थमां 'क्षेमश्रीलग्न' नामे छटुं प्रकरण पूर्ण थयुं.

પ્રકરણ ૭ મું.

છી સુયોગ્ય સ્વામીએ એ સ્ત્રી સાથે કેટલુંક સુખ અનુભવીને ત્યાંથી બીજા સ્થાનમાં જવાની ચેષ્ટા કરી. ૧. અને બહુજ રાત્રીઓ વ્યતીત થવા પછી સ્વામી કહ્યા વિનાજ ચાલ્યા ગયા, કારણ કે

મોઢા લોક સજ્જનોના વચનમાં કદી વિશ્વાસ કરતા નથી; અર્થાત્ પતિના વિશ્વાસમાં આવીને સ્ત્રીઓ તેને કદી જવા દેતી નથી. ૨. તે સ્ત્રી તેના વિયોગમાં બઢેલી રસીના સમાન દુબઢી અને કાન્તિ વગરની થઈ ગઈ. કારણ કે પરણેલી સ્ત્રીઓના, પ્રાણ તેના પતિજ હોય છે, બીજા કોઈ નહિ. ૩. સુમદ્ર પળ તે પવિત્ર સ્વામીને શોધીને તે ન મઢવાથી મનમાં બહુ દુઃખી થયા, કારણ કે જે વસ્તુ બહુ યત્નથી મઢે અને જો તે હાથથી ચાલી જાય, તો મનમાં બહુ સ્વેદ થાય છે. એ રીતે જીવંધરનો વિરહ સહન થયો નહિ. ૪. પ્રશસ્ત બુદ્ધિવાઢા સ્વામીએ જતી વસ્તુએ એ વિચાર્યું કે, હું મારાં આમૂષણો આપી દઉં, કારણ કે બુદ્ધિમાનોને બુદ્ધિજ મૂષળ છે, બીજાં આમરણાદિ દોષને માટેજ હોય છે. ૫. તે વસ્તુએ તેમણે પોતાનાં આમૂષણોને કોઈ ધાર્મિક પુરુષને આપી દેવાનો સંકલ્પ કર્યો, કારણકે જે વસ્તુ પાત્રને આપવામાં આવે છે તે એક વસ્તુ પળ બીજની માફક હજારઘણી

ફળે છે. ૬. ઇટલામાંજ સજ્જનોના સહાયક જીવંધર સ્વામી
 પાસે કોઈ પુરુષ આવ્યો, કારણ કે પ્રાણીઓની બધી પ્રવૃત્તિઓ
 તેમના ભાગ્યાનુસાર થાય છે. ૭. ત્યારે સ્વામીએ પોતાની પાસે
 આવેલા તે નીચ પુરુષને પૂછ્યું,—“તું ક્યાંથી આવ્યો, ક્યાં
 જઈશ અને તું સુખી છે કે નહિ ?” ૮. તેણે પણ પ્રસન્ન થઈને
 નમ્રતાપૂર્વક ઉત્તર દીધો:—કારણ કે મોટા પુરુષની સન્મુલ
 બોલવું, એજ નીચ મનુષ્યને માટે રાજ્યાભિષેક થવા અર્થાત્ રાજ-
 ગાદી મળવા સમાન હર્ષદાયક હોય છે, ૯. “હે પૂજ્ય ! હું
 કાર્યની ઇચ્છાથી અહીં તહીં ફર્યા કરું છું. હું સુખી છું, અને
 આપના દર્શનથી મારા કામમાં બીજું પણ વિશેષ સુખ થશે
 અર્થાત્ મારું કાર્ય સફળ થશે.” ૧૦. એ સાંભળીને કુમારે ફરી તે
 શુદ્ર પુરુષને કહ્યું,—“હે શુદ્ર ! સ્વેતી વગેરે કર્મથી સાચું
 સુખ ઉત્પન્ન થતું નથી. ૧૧. અસિ, મસિ, કૃષિ, વાણિજ્ય,
 શિલ્પ અને વિદ્યા એ છ પ્રકારના કામથી જે સુખ ઉત્પન્ન થાય
 છે, તે તૃષ્ણાનું મૂળ છે, થોડો વસ્ત રહે છે અને તે તરતજ નાશ
 પામે છે, પાપનું કારણ છે, બીજાની અપેક્ષા કરે છે અર્થાત્
 પરાધીન છે, તેનો અંત પણ સ્વેતો છે, અને દુઃખથી ભરેલ છે.
 ૧૨. વસ્તુતઃ પોતાના આત્મામાંજ ઉત્પન્ન થઈ સ્વાસ્થ્ય કે
 સુખજ આનન્દદાયક છે. એ સુખ આત્માથીજ મળી શકે છે,
 અહચ્છન અથવા પીડા રહિત છે, સર્વોત્કૃષ્ટ, અનન્ત, તૃષ્ણારહિત
 અને મુક્તિદાયક છે. ૧૩. એ આત્મસંબંધી પરમ સુખ પોતાના
 અને પારકાના ભેદજ્ઞાન, યથાર્થ રુચિરુપ શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર

પરિપૂર્ણ થવાથીજ પૂર્ણ થાય છે. ૧૪. આત્માનેજ અનન્ત જ્ઞાન, અનન્તદર્શન, અનન્ત આનન્દ અને અનન્તવીર્યાદિ ગુણવાળો જાણીને, પુત્ર, સ્ત્રી વગેરેને તો શું, પરંતુ પોતાના શરીરને પણ આત્માથી ભિન્ન સમજ. ૧૫. એ રીતે આ ભિન્ન સ્વભાવનો ધારણ કરનાર જીવ અજ્ઞાનતાને લીધે શરીરને નિજત્વ બુદ્ધિથી જાણે છે; અર્થાત્ શરીરને પોતાનાથી પૃથક્ સમજતા નથી. અને તેથી દેહથી બંધાય છે અર્થાત્ વારંવાર શરીર ધારણ કરે છે. ૧૬. સંસારમાં આત્મા અજ્ઞાનતાથી શરીર ધારણ કરવાના કારણભૂત કર્મ બાંધે છે અને પછી શરીરથી અજ્ઞાનતા થાય છે. આ પ્રબન્ધ અનાદિ કાલથી ચાલ્યો આવે છે; અર્થાત્ અજ્ઞાનતાથી શરીર ધારણ થાય છે, શરીરથી અજ્ઞાનતા થાય છે, અને તેજ કર્મ બંધનનો પ્રબંધ સંસાર છે. ૧૭. આત્માને આત્મત્વથી અને દેહને દેહત્વથી જોડીને તું આત્માથી ભિન્ન જે દેહ છે, તેને ત્યાગવાની બુદ્ધિ કર, કારણ કે અન્ય પ્રકારનાં નાશ થનાર કાર્યોથી શો લાભ ? ૧૮. પર પદાર્થોનો ત્યાગ કરનાર અથવા ત્યાગી બે પ્રકારના જાણવા જોઈએ, એક અનગાર કે યતિ અને બીજા સાગાર કે ગૃહસ્થી. એમાંથી પહેલા જે યતિ છે, તેમનું શરીર માત્ર ધન છે, અર્થાત્ શરીર સિવાય તેમને બીજા કોઈ પ્રકારનો પરિગ્રહ હોતો નથી, અને તે બધાં પાપોથી રહિત હોય છે. ૧૯. પરંતુ તું તે યતિઓના મૂલોત્તરાદિ ગુણને ધારણ કરી શકીશ નહિ, જેમકે વનાયુ દેશના ઘોડા હાથીનાં પલાણ અથવા ફૂલના ભારને ઉઠાવી શકતા નથી. ૨૦. તેથી તું

હવે ગૃહસ્થના ધર્મનો સ્વીકાર કર, કારણ કે એકજ વખતે ઉચ્ચ શ્રેણી પર ચઢવું કઠણ હોય છે--અનુક્રમે ચઢાય છે. ૨૧. ત્રણ પ્રકારના ગુણવ્રત, ચાર પ્રકારના શિક્ષાવ્રત, અને પાંચ પ્રકારના અણુવ્રતયુક્ત, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન સમ્પન્ન અને દોષ સહિત પુરુષ ગૃહસ્થ હોય છે. ૨૨. એ ગૃહસ્થોના આઠ મૂલગુણ આ છે;—પાંચ અણુવ્રત અને ત્રણ મકારનો ત્યાગ. ૧. અહિંસા (હિંસા કરવી નહિ.) ૨. સત્ય (સાચું બોલવું.) ૩. અસ્તેય (ચોરી કરવી નહિ.) ૪. બ્રહ્મચર્ય (પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ નિયમિત ભોગ કરવો.) ૫. મિતવસુગ્રહણ (નિર્વાહ માત્રને માટે ધનાદિનો સંગ્રહ કરવો). ૬-૭-૮. મદિરા, માંસ અને મધનો ત્યાગ. ૨૩. મૂલ ગુણને વધારનાર ત્રણ ગુણવ્રત છે. પહેલું દિગ્વ્રત, બીજું અનર્થ દંડવ્રત અને ત્રીજું ભોગોપભોગ પરિમાણ વ્રત. ૨૪. પ્રોષધોપવાસ, સામાયિક, દેશાવકાશિક અને વૈયાવૃત્ય એ ચાર શિક્ષાવ્રત છે. ૨૫. દશે દિશાઓમાં નિયમિત મર્યાદા સુધી નવું, પ્રયોજન વિનાના પાપોનો ત્યાગ કરવો, અને પરિમિત અન્ન સ્ત્રી વગેરે ભોગ ઉપભોગના પદાર્થોનું સેવન કરવું, એ ત્રણ ગુણવ્રતોનાં ત્રણ કાર્ય છે. ૨૬. આઠમ ચૌદશ વગેરે પર્વના દિવસોમાં ઉપવાસ અર્થાત્ ૧૬ પહોર સુધી ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો, આત્માના ભાવને સર્વ જીવોમાં સમતા વગેરે ચિન્હથી નિર્મલ રાખવો, અને ગમન કરવાની નિરંતર અવધિ બાંધવી અર્થાત્ દિગ્વ્રતમાં ગ્રહણ કરેલી મર્યાદાની અંતર્ગત વર્ષ, છ મહિના, દિવસ, પહોર વગેરે વખતના નિયમથી ગમન કરવાની

પ્રતિજ્ઞા કરવી, અને દાન વગેરેથી સંયમી પુરુષોની સુશ્રૂષા કરવી, એ ચાર શિક્ષાવ્રતોનાં અનુક્રમે ચાર કાર્ય છે. ૨૭. અણુવ્રતી શ્રાવક એ સાત શીલથી અર્થાત્ ગુણવ્રતો અને શિક્ષાવ્રતોથી કોઈ કોઈ દેશની અપેક્ષા (જેનો ત્યાગ કરી ચૂક્યા છે) અને કોઈ કોઈ વસ્તુ (સામાયિક આદિ ધારણ કરવાથી) મહાવ્રતીની સમાન ગણાય છે, તેથી ગૃહસ્થ ધર્મ ધારણ કરવો જોઈએ.” ૨૮. આ સાંમઠીને તે શુદ્ધે ગૃહસ્થધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. સત્ય છે, કે ભાગ્યનો ઉદય થવાથી કયો પુરુષ ક્યારે અને કેવો થતો નથી અર્થાત્ શુભ કર્મનો ઉદય થવાથી સર્વને સર્વ સમય બધી વાતનો લાભ થાય છે. ૨૯. પછી તે દાનના જાણનાર દાની કુમારે તેને પોતાનાં ભૂષણવસ્ત્ર ઉતારીને બહુ આદરથી આપી દીધાં. સત્ય છે કે સજ્જનોનું ચિત્ત આપવામાં જ પ્રસન્ન રહે છે, લેવામાં નહિ. ૩૦. આ અમૂલ્ય અને અકલ્પિત અર્થાત્ ધાર્યા વિનાના ધનના લાભથી તે બહુજ પ્રસન્ન થયો, કારણ કે સંસારમાં તાત્કાલીક વિષય-સુખની પ્રીતિ જ વિશેષતાથી થાય છે; અર્થાત્ જીવને જ્યારે વિષય સુખ મળે છે, ત્યારે તે બહુજ આનન્દિત થાય છે. ૩૧. ત્યાર પછી સ્વામી તેને છોડીને તેનું સ્મરણ કરતાં જ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. સત્ય છે કે સજ્જન પુરુષ સન્મુખ અને પીઠ પાછળ બંને અવસ્થામાં એક સરસાજ રહે છે. ૩૨.

આગળ ચાલતાં જીવંધર કુમાર થાકીને કોઈ જંગલમાં ઉપદ્રવ રહિત થઈને બેઠા. પુણ્ય જ સર્વ જીવોને શરણ આપનાર છે, બીજું કોઈ નહિ. ૩૩. ત્યાં તેમણે એક એકલી સ્ત્રીને જોઈને

મ્હોં ફેરવ્યું, કારણ કે સાધુ પુરુષોના મનમાં જે દયા ઉત્પન્ન થાય છે તે સર્વથા દોષ રહિત હોય છે. ૩૪. પરંતુ એ સ્ત્રી તે શ્રેષ્ઠ સ્વભાવાળા પરાક્રમી પુરુષને જોઈને તેની સાથે વિષય-ભોગની ઇચ્છા કરવા લાગી—કામવતી થઈ ગઈ, કારણ કે સ્ત્રીઓની રુચિ અપ્રાપ્ત પુરુષમાં જ થાય છે, પ્રાપ્તમાં કદી નહિ; અર્થાત્ સ્ત્રીઓ ઘરના પતિને છોડીને નવા પુરુષને જ ઇચ્છે છે. ૩૫. તે વચ્ચે મનના અભિપ્રાયને મારનાર કુમારે તેને પુરુષા-મિલાષીણી સમજીને વિરક્તભાવ પ્રગટ કર્યો, કારણ કે જે વસ્તુ મુર્ખોને અનુરાગ કે પ્રીતિ કરાવનાર હોય છે, તે વશી અર્થાત્ જીતેન્દ્રિય પુરુષોને વૈરાગ્યનું કારણ હોય છે. ૩૬. “ જો શરીર આત્માથી જુદું બનાવવામાં આવે તો, તેમાં ફક્ત ચામડી, માંસ મઠ્ઠ, હાડકાં વગેરે જ રહી જાય, તોપણ અજ્ઞાની જીવ આ ઘૃણિત (ચીતરી ચઢે તેવું) માંસમઠ્ઠાદિના ઢાળા પર મોહિત થઈ જાય છે, એ બહુ સ્વેદની વાત છે. ૩૭. વિવેચન કરવાથી અર્થાત્ સારી રીતે વિચારપૂર્વક નિરીક્ષણ કરવાથી તો આ શરીરમાં દુર્ગંધ, મઠ્ઠ, માંસાદિક સિવાય બંધનું કંઈ દેખાતું નથી, પછી તેમાં જીવ કોણ જાણે કેમ મોહ કરે છે, તેનું શું કારણ છે ? ૩૮ તેને અજ્ઞાન સ્વરૂપ, તર્ક શૂન્ય અને અપ-વિવ્રતાનું બીજ અર્થાત્ મઠ્ઠમૂત્રથી ભરેલું સમજીને પણ જે આત્મા તેમાં સ્પૃહા કરે છે—તેને ઇચ્છે છે, તે માનો પોતે કહે છે કે, હું કર્મોને આધીન છું; અર્થાત્ જીવ કર્મોના વશમાં રહીને જ અપવિત્ર શરીરમાં રાગ કરે છે. કર્મની પરવશતા હોત નહિ, તો

કદાપિ કરત નહિ. ૩૯. આ વિચારશૂન્ય સ્ત્રી મારા બઢવાન શરીરને જોઈને પરવશ તથા કામાન્ધ થઈ ગઈ છે, તેથી અથવા મારા કલ્યાણ માટે મારે અહીંથી ચાલ્યા જવું જોઈએ. ૪૦. સ્ત્રી અંગારા જેવી અને પુરુષ માલખણ સમાન હોય છે. તથા સ્ત્રીઓના સહવાસ માત્રથીજ પુરુષોનાં મન પીગઢી જાય છે. ૪૧. તેટલા માટેજ પાપથી ડરનાર પુરુષ જુવાન બાઢકી સાથે, વૃદ્ધ સ્ત્રી સાથે, માતા સાથે, પુત્રી સાથે કે આર્જિકા સાથે બોલવું, હાંસી કરવી અને પાસે નિવાસ કરવો વગેરે છોડી દેવું જોઈએ. ૪૨. એ રીતે વૈરાગ્યની વાતો ચીંતવીને કુમાર ત્યાંથી જવા લાગ્યા, કારણ કે પંડિતોએ મૂર્ખ પુરુષોના કાર્યોથી ડરવુંજ જોઈએ ૪૩. ત્યારે તે અનુરાગિણી સ્ત્રીએ નિશ્ચય કરી લીધો કે, પંડિત જીવંધર કુમાર વિરક્ત છે, કારણ કે સ્ત્રીઓમાં શરીરાદિની ચેષ્ટા પરથી અંદરનો અભિપ્રાય જાણી લેવાનું જ્ઞાન સ્વભાવથીજ હોય છે. ૪૪. તોપણ તેણે તેના મનને વશ કરવાને પોતાનું આ વૃતાન્ત કહ્યું;—કારણ કે સ્ત્રીઓની દુર્બુદ્ધિ ઠગાઈની રીતમાં અનેક દ્વારવાઢી હોય છે; અર્થાત્ બીજાને ઠગવાને તે નાના પ્રકારની વાતો કરે છે. ૪૫. “ હે ભાગ્યશાઢી પુરુષ ! આપ મને એક વિદ્યાધરની અનાથ કન્યા સમજો. મારા ભાઈનો સાઢો મને અહીં બઢાત્કારે લાવ્યો છે અને પોતાની સ્ત્રીથી ઢરીને મને અહીં મૂકી ગયો છે. ૪૬. મારું નામ અનંગતિલકા છે. હે પુરુષોના શિરોમણિ ! મારી રક્ષા કરો, એટલા માટે કે આપ શ્રેષ્ઠ પુરુષ છો અને જેને કોઈ શરણ કે

આશ્રય હોતો નથી, તેનો આશ્રય શ્રેષ્ઠ પુરુષ હોય છે. ૪૭. ”
 ઇટલામાં તે વિદ્વાન કુમારે કોઈ પુરુષને દુસ્સહ આર્તસ્વરથી એવું કહે-
 તાં સાંભળ્યો કે,—“હે પ્યારી ! તું ક્યાં ચાલી ગઈ ? મારા તો તારા
 વિરહમાં પ્રાણ નીકળી જાય છે. ” ૪૮. ત્યારે તે તરુણી કોઈ
 બહાનું કાઢીને કુમારની પાસેથી ઇટલી જલ્દી ચાલી ગઈ કે
 જેટલી વારમાં એક ક્ષણ ચાલી જાય, કારણ કે સ્ત્રીઓની ચિત્ત-
 વૃત્તિ સ્વભાવથીજ માયામયી અર્થાત્ છલકપટવાળી હોય છે.
 ૪૯. પછી તે માનનીય કુમારને જોઈને તે દુઃખી પુરુષ દીનતા-
 પૂર્વક કહેવા લાગ્યો;—કારણ કે જે રાગાન્ધ પુરુષ અપવાદથી
 કે નિન્દાથી ડરતો નથી, તેની દશા બહુજ શોચનીય થાય છે.
 ૫૦—“ માન્યવર ! મારી પતિવ્રતા સ્ત્રી તરસથી વ્યાકુળ હતી,
 તેથી હું તેને અહીં બેસાડીને પાળી લેવાને ગયો હતો, પરંતુ હવે
 હું પાછો આવ્યો, તો તેને અહીં દેખતો નથી. ૫૧. હું વિદ્યાધર છું અને
 વિદ્યાધરમાં જે વિદ્યા હોવી જોઈએ તે મારામાં વિદ્યમાન છે,
 પરંતુ આ વચ્ચે તે અવિદ્યમાન જેવી થઈ ગઈ છે; અર્થાત્ તે સ્ત્રી
 ન મળવાથી હું સર્વ કંઈ ભૂલીને કર્તવ્યમૂઢ જેવો થઈ ગયો છું
 તથા હે પુરુષોત્તમ, હવે કહો કે, આ બાબતમાં મારું કર્તવ્ય શું
 છે. હું શું કરું ? ૫૨. આ સાંભળીને તે અભયંકર અર્થાત્ બીજાને
 પણ ભયરહિત કરનાર જીવંધર કુમાર સ્ત્રીઓમાં અતિશય લવ-
 લીન થવાથી ડર્યા, કારણ કે ઓછી વાતથી ડરવામાંજ મોટાનું
 મોટપણ છે. ૫૩. ત્યાર પછી પંડિત જીવંધર વિદ્યાધરને આ

રીતે સમજાવ્યો;—કારણ કે બીજાનું હિત ઈચ્છનાર પુરુષ નક્કીજ ઉત્તમ ફળ આપનારી વાત કહે છે. ૧૪. “ હે ભવદત્ત ! તું વિદ્યારૂપી ધન પામીને પળ કેમ વ્યર્થ દુઃખી થાય છે ? કારણ કે વિદ્યા હોવાથી સુંદર વસ્તુઓમાંથી એવી કોઈપણ વસ્તુ નથી, કે જે મળી શકે નહિ. ૧૫. હે વિદ્યાધર ! વિદ્વાન તો અહીં તહીંની વિપત્તિઓ આવવાથી નિશ્ચલ રહે છે, અને મૂર્ખ શોક કરવા માંડે છે, તે સિવાય વિદ્વાન અને મૂર્ખમાં કંઈ પળ ભેદ નથી. ૧૬. હજારો પ્રકારની બુદ્ધિવાળી સ્ત્રીઓમાં પાતિવ્રત્ય ધર્મ કયો ? તેમનું પાતિવ્રત્ય તો જવા આવવાના અભાવમાં રહે છે અને તે પળ કંઈ કંઈ ભાગ્યેજ—અર્થાત્ જો તે અહીં તહીં કંઈ જાય નહિ, તો પતિવ્રતા રહી શકે છે. ૧૭. સ્ત્રીઓનાં આભૂષણ મદ, માત્સર્ય, માયા (છલ), ઇર્ષ્યા (વિરોધ), રાગ (પ્રીતિ), અને ક્રોધ વગેરે છે અને તેનાં ધન જૂઠ, અપવિત્રતા, કુટિલતા, શઠતા (લુચ્છાઈ) અને મૂર્ખતા છે. ૧૮. આ સ્ત્રી કૃપા રહિત, દયાહીન, ક્રૂર, અવ્યવસ્થિત ચિત્તવાળી, અંકુશ રહિત (સ્વતંત્ર), પાપરૂપ અને પાપનું કારણ છે, પછી એવી સ્ત્રીમાં તારી ઇચ્છા કેમ થઈ ? અર્થાત્ તું ઇટલો રાગી કેમ થઈ રહ્યો છે ? ૧૯. ” પરંતુ આ બધો ઉપદેશ તે વિદ્યાધરના હૃદયમાં રહ્યો નહિ, જેમકે કુતરાના પેટમાં ઘી રહેતું નથી તેમ. ૬૦. તેથી આમીને તેની મૂર્ખાઈપર બહુ દયા આવી, કારણ કે કુમાર્ગા-મીઓ પર બુદ્ધિમાનો દયા રાખવી અથવા અનુકમ્પા થવીજ યોગ્ય છે. ૬૧.

ત્યાર પછી સ્વામી ત્યાંથી ચાલીને કોઈ **બાગમાં** ગયા, કારણ કે મન ઘણું કરીને એવી વસ્તુ જોવાની ઉત્કંઠા કરે છે કે જેને તેણે પહેલાં દાઠી હોય નહિ. ૬૨. તે બગીચાના આંબાના ફળને કોઈ પણ મનુષ્ય ધનુષ્યથી પાડી શકતો નહોતો. ઠીકજ છે કે જે મનુષ્યોમાં શક્તિ હોતી નથી, તેમને સહજ કામ કરવું પણ કઠણ લાગે છે. ૬૩. પરંતુ સ્વામી તે ફળને પોતાના **બાળથી** છેદીને બાળની સાથેજ લાવ્યા; અર્થાત્ તે કેરી તેમના બાળમાંજ છેદાઈને ચાલી આવી, કારણ કે પ્રત્યેક કાર્યમાં એવો ઉત્સાહ કરનાર પુરુષજ ઈચ્છિત ફળને પામે છે. ૬૪. આ કામ જોઈને જેનું બાળ નિશાન પર લાગ્યું નહોતું, તેને બહુ આશ્ચર્ય લાગ્યું, કારણ કે ઉત્તમ કામ અશક્ત પુરુષોને આશ્ચર્યકારકજ લાગે છે. ૬૫. તેથી તેણે સ્વામીથી ડરતાં ડરતાં નમ્ર થઈને પોતાનું આ વૃતાન્ત કહ્યું;--કારણ કે સમર્થ પુરુષોની આગળ અસમર્થ મનુષ્ય તુચ્છ છે. ૬૬.--“હે ધનુર્વિદ્યામાં ચતુર ! હું જે કંઈ કહું છું, તે આપ કરો કે ન કરો, અને મારું વચન કહવું પણ લાગે, પરંતુ આપ તેને કૃપા કરીને અવશ્ય સાંભળો. ૬૭. આ મધ્યદેશમાં **એક હેમાધા** નામની નગરી છે. ત્યાં **એક દૃઢમિત્ર** નામનો ક્ષત્રિય (રાજા) તથા **નલિના** નામની તેની સ્ત્રી છે. ૬૮. અને તેને **સુમિત્ર** આદિ કેટલાક પુત્ર છે, જેમાં **એક** હું પણ છું. અમે બધા માર્દ યદ્યપિ ઉમરમાં મોટા થયા છીએ, પરંતુ વિદ્યામાં મોટા થયા નથી; અર્થાત્ અમને વિદ્યા આવડતી નથી. ૬૯. તેથી અમારા પૂજ્ય પિતા એવા પુરુષની

શોધમાં છે કે જે ધનુર્વિદ્યામાં પ્રવીણ હોય. જો આપ તેમાં કંઈ દોષ ન સમજો. તો તે પળ જુઓ અર્થાત્ મારા પિતાને મળો. ૭૦. ” તે પુરુષનાં ઉપરનાં વચન સાંભળીને વિદ્વાન સ્વામીએ કંઈ વિરોધ કર્યો નહિ, અર્થાત્ તે તેના પિતાને મળવાને રાજી થઈને ગયા. સત્ય છે કે દેવ મનુષ્યને જાતેજ ઇષ્ટ પદાર્થો મેળવી આપે છે. ૭૧. ત્યાર પછી જીવંધર કુમાર રાજાને જોઈને અને તેનાથી આદરસત્કાર પામીને તેને વશ થઈ ગયા. સંસારમાં એવો કોણ સચેતન છે કે જે અનુસારપ્રિય ન હોય; અર્થાત્ પોતાની ઈચ્છાનુસાર ચાલનારના વશમાં બધાજ રહે છે. ૭૨. રાજાએ પળ ક્ષણ માત્રમાં તેમનું મહાત્મ્ય જોઈ લીધું, કારણ કે શરીર મનુષ્યના પ્રભાવને અક્ષર રહિત પરંતુ સ્પષ્ટરુપથી કહી દે છે; અર્થાત્ શરીરની ચેષ્ટાથી મનુષ્યનો પ્રભાવ જણાઈ આવે છે. ૭૩. પછી રાજાએ પોતાના પુત્રોને શીખવવાને તેમને બહુ પ્રાર્થના કરી, કારણ કે વિદ્યા ગુરુની આરાધના કરવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે અને બીજા કશા સાધનથી નહિ. ૭૪. વારંવાર પ્રાર્થના કરવાથી જીવંધર કુમાર પળ વિદ્યા મળાવવાને તૈયાર થયા, કારણ કે ઉત્તમ વિદ્યા તો તે પોતે જાતેજ આપવી જોઈએ, પછી પ્રાર્થના કરવાથી તો કહેવુંજ શું ? અર્થાત્ અવશ્ય આપવી જોઈએ. ૭૫. પછી પવિત્ર જીવંધર સ્વામીએ રાજાના પુત્રોને યજ્ઞ મનથી વિદ્યા શીખવી, કારણ કે જે કૃતાર્થ અને ધર્માત્મા છે તે પોતાના સંસારીક પ્રયોજનની ઈચ્છા નહિ કરતાં બીજાનું હિત કરે છે. ૭૬. રાજાના પુત્રો પળ પરિશ્રમ કરીને પ્રત્યક્ષ આચાર્યરુપ

અર્થાત્ પોતાના ગુરુ જીવંધરના જેવા થઈ ગયા, કારણ કે વિનય વિદ્યારૂપી દૂધને તરતજ આપનારી કામધેનુ સમાન છે; અર્થાત્ વિનય કરવાથી વિદ્યા બહુ જલ્દી પ્રાપ્ત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે તે પુત્રો વિનયપૂર્વક ભળ્યા, તેથી તેમને વિદ્યા પણ તરતજ પ્રાપ્ત થઈ. ૭૭. પોતાના પુત્રોને વિદ્યામાં પ્રવીણ જોઈને રાજા બહુ સંતુષ્ટ થયો. પિતાને જ્યારે પુત્ર માત્રજ આનન્દનું કારણ છે, તો વિદ્વાન પુત્ર તો હોયજ. આ બાબતમાં તો કહેવુંજ શું ? ૭૮. પવિત્ર જીવંધર કુમારનું તેણે બહુજ સન્માન કર્યું. એમ કરવુંજ જોઈએ કારણ કે જો પંડિતોનું સન્માન ન થાય, તો તેમાં સન્માન ન કરનારનોજ દોષ છે. ૭૯. પછી તેણે એ વિચાર્યું કે, હું આ મહાન ઉપકાર કરનારનો શો ઉચ્ચકાર કરું ? આ સંસારમાં વિદ્યા આપનારનો પ્રત્યુપકાર શું થઈ શકે છે ? ૮૦. આશ્ચર્યે તેણે કુમારને પોતાની કન્યા આપી દેવાનું ઉચિત ધાર્યું. દાતારથી જે કંઈ બને—જે તે આપી શકે, તે આદરપૂર્વક આપવું જોઈએ. ૮૧. ત્યારે તે પોતાની પુત્રીને પરણાવવાને કુમારની સન્મુખ આવ્યો, કારણ કે જે ઉદાર પુરુષ છે, તે આ ત્રણે લોકને પણ આપવાને તૃણ સમાન સમજે છે. પછી પુત્રી આપવી તે તો વાતજ શી ? ૮૨. ત્યાર પછી પવિત્ર જીવંધર સ્વામી અગ્નિની સાક્ષીથી રાજાદ્વારા મઢેલી તે કનકમાલા કન્યાને પરણ્યા. ૮૩.

આ પ્રમાણે શ્રીમાન્ વાદીભસિંહે રચેલ ક્ષત્રણૂડામણિ ગ્રન્થમાં “કનકમાલાલમ્બ” નામે સાતમું પ્રકરણ પૂર્ણ થયું.

પ્રકરણ ૮ મું.

નકમાલા સાથે પરણ્યા પછી બુદ્ધિમાન જીવંધર કુમાર તેમાં અતિશય અનુરક્ત રહ્યા નહિ—તટસ્થ રહ્યા, કારણ કે જે અનુરાગ અથવા વિષય-ભોગના સમુદ્રમાં અવગાહન કરે છે, તે જીવતા નથી, અર્થાત્ વિષયસમુદ્રમાં ડૂબી જાય છે. અને તેજ જીવે છે કે, જે આ સમુદ્રના કિનારાપરજ રહે છે; અર્થાત્ જે વિષયભોગથી અલગ રહે છે—નિમગ્ન થતા નથી, તેજ સુખી રહે છે. ૧. હેમાભા નગરીમાં બુદ્ધિમાન કુમાર પોતાના સાઝાના પ્રેમથી બહુ વચ્ચત સુધી રહ્યા, કારણ કે પોતાના પ્યારામાં મોહજ થઈ જાય છે અને પ્રેમભાવ બહુજ મનોહર હોય છે. ૨. ત્યાં બહુ વચ્ચત વીતી ગયો, પરંતુ તેમને તેથી કંઈ પળ સ્વેદ થયો નહિ, કારણ કે પ્યારા મિત્રોની સાથે રહેવાથી એક વર્ષ પણ એક ક્ષણ સમાન વીતી જાય છે. ૩.

હવે એક દિવસ કોઈ સ્ત્રી તેમની પાસે મશ્કરી કરતી આવીને બેઠી. સત્ય છે કે સ્ત્રીઓની ચેષ્ટા સ્વભાવથીજ ચિત્તને મોહિત કરનાર હોય છે. ૪. ત્યારે કુમારે કોઈ મતલબથી આવેલી તે સ્ત્રીને આદરપૂર્વક પૂછ્યું કે—“તમે અહીં કેમ આવ્યાં?” ઠીકજ છે, કે જે કોઈ પુરુષ કંઈ વાર્તાલાપ કરવાનું ઇચ્છે છે,

તેને પહેલાં પ્રશ્ન કરવાનુંજ કુતૂહલ થાય છે. ૧. તે બોલી,
 “ હે સ્વામી ! આયુધશાલામાં મેં આપને એકજ વસ્ત્ર અમેદ
 રૂપથી દીઠા છે; અર્થાત્ જે વસ્ત્રે આપ અહીં હતા, તે વસ્ત્રે
 આપનાજ સરસો કોઈ પુરુષ આયુધશાલામાં પળ હતો. ”
 ૬. પવિત્ર જીવંધરને આ વાત સાંભળીને બહુ આશ્ચર્ય
 લાગ્યું, કારણ કે અયુક્ત અથવા ન થવાની વાત જોવા સાંભલ-
 વાથી આશ્ચર્ય થાય છેજ. ૭. પછી તેમણે તર્ક કર્યો—વિચાર
 કર્યો કે, શું અહીં નન્દાદય આવ્યો છે ? (તેણે સ્વાસ તેનેજ
 દીઠો હશે, કારણ કે તે મારીજ સીકલનો છે). સત્ય છે, કે
 સંસારના વિષયોમાં મનના તરંગ તત્કાલજ અને આપોઆપજ
 ચાલે છે. ૮. નન્દાદયના સ્નેહને લીધે જીવંધર કુમારનું શરીર
 મનના વ્યાપારથી પહેલુંજ આયુધશાલામાં પહોંચ્યું; અર્થાત્ ત્યાં
 બહુ જલ્દી જઈ પહોંચ્યા, કારણ કે આસ્થા હોવાથી કોઈ કોઈ
 વસ્ત્ર યત્ન વગર પળ વચન અને કાયાની ચેષ્ટા થઈ જાય છે.
 ૯. અને ત્યાં જઈને તે નન્દાદયને જોઈને બહુજ પ્રસન્ન થયા,
 કારણ કે પ્રથમ તો માઈનું મઠવુંજ પ્રીતિકર અથવા આનન્દદા-
 યક હોય છે, પછી વિયોગી માઈનું તો કહેવુંજ શું ? અર્થાત્
 વિયોગીનું મઠવું વધારે હર્ષનું કારણ હોય છે. ૧૦. નાનો
 માઈ પળ તેમને જોઈને દુઃખસાગરથી તરી ગયો; કારણ
 કે લાંબા વસ્ત્ર સુધી દુઃખ સહેવા પછી સુખ મઠવાથી દુઃખનું
 વિસ્મરણ થઈ જાય છે. ૧૧. પછી મોટા માઈનું નાનાને એકા-
 ન્તમાં પૂછ્યું કે, તમે અહીં કેમ આવ્યા છો ? ” કારણ કે

बुद्धिमान पोतानी ठगाई अने अपमानने प्रगट करता नथी.
 १२. त्यारे तेणे खेद साथे दुःखनुं ध्यान करतां करतां पोतानुं
 वृत्तान्त कहुं;—कारण के पहेलां दुःखनुं ध्यान करवाथी मनुष्यने
 बहु दुःख थाय छे. १३.—“ हे पूज्यपाद ! अमारा पापना
 उदयथी ज्यारे आप चाल्या गया, त्यारे हुं मुडदा जेवो थई
 गयो अने में मरवानो संकल्प करी दीधो. १४. पछी विद्याना
 बळथी बधुं वृत्तान्त जाणनार मारी भोजाई (आपनी स्त्री) ना
 शा समाचार छे ? एवो विचार करतांज मने योग्य समयमां
 ज्ञान थयुं; अर्थात् में विचार्युं के भोजाईथी आपनो पत्तो मेळ-
 ववो जोईए, कारण के ते अवलोकिनी विद्याथी
 आपनुं वृत्तान्त जाणती हशे. १५. पछी ए रीते भविष्यमां
 आपना दर्शननुं सुख मळवानी आशाथी हुं मारी भोजाईने घेर
 गयो अने त्यां विषाद करतो रह्यो. १६. ज्यारे में तेने ए कहे-
 वानो प्रारंभ कर्यो के, ‘ हे स्वामिनि! (भोजाई), जेना पति नथी,
 एवी (विधवा) स्त्रीना सुखनी स्थिति केवी थाय छे ? ’ त्यारे
 मारा हृदयनी वात जाणनार गंधर्वदत्ताजे कहुं;—१७. ‘ हे
 वत्स ! तुं खेद केम करे छे ? तारा भाई सर्व प्रकारथी उप-
 द्रव रहित छे. ते तो मोटा सुखमां छे. हुंज बहु पापी लुं के
 जे दुःखना समुद्रमां पडी लुं. १८. एमनो तो प्रत्येक देश,
 प्रत्येक गाम अने प्रत्येक घरमां ज्यां जाय छे त्यां आदरस-
 त्कार थाय छे, कारण के शुभ भाग्यनो उदय थाय छे, त्योर

વિપત્તિ પળ સંપત્તિ અથવા સુખનું કારણ બને છે. ૧૯. હે વત્સ ! જો તમે તમારા મોટા ભાઈને મળવાને ઇચ્છતા હો, તો દુઃખી કેમ થાઓ છો ? જાઓ, હું પાપળી સ્ત્રી કંઈ જઈ શકું ? “ ૨૦. એવું કહીને મોજાઈએ મને મંત્ર મળીને પલંગપર સુવા-
જ્યો અને આ પત્ર આપીને અહીં મોકલ્યો. ૨૧. ”

જીવંધરસ્વામી પોતાના ભાઈનાં કરુણાજનક વાક્યોથી બહુ દુઃખી થયા. સત્ય છે, કે જ્યાં સુધી સંસાર છે, ત્યાં સુધી પ્રાણીઓના સ્નેહની ફાંસીથી છુટકો થતો નથી. ૨૨. પછી તેમણે ગંધર્વદત્તાએ આપેલી ચીઢી વાંચી, તેમાં ગુણમાલાની વિરહ પીડાનું વૃત્તાન્ત લખેલું હતું. સત્ય છે, કે ચતુર માણસ પોતાના સુખથી પોતાના કામની વાત કહેતા નથી. બીજાના બહાનાથી કહી દે છે. ૨૩. જો કે તે પત્રમાં જે સંદેશો લખેલો હતો, તે ગુણમા-
લાના બહાનાથી હતો, પરંતુ તે વાંચીને કુમારને ગંધર્વદત્તા વિદ્યાધરીના વિષયમાં જ સ્વેદ થયો, કારણ કે દ્વેષ અને પક્ષપાત પ્રત્યેક પાત્રની અથવા વસ્તુની અપેક્ષાથી ભેદરૂપ હોય છે. ૨૪. પરંતુ પોતાની સ્ત્રીના શોકને સાંભળવાથી કુમારને જે શોક થયો, તે તેમણે પ્રગટ કર્યો નહિ, કારણ કે વિવેકી પુરુષ સુખ અને દુઃસ્વપ્નાં માધ્યસ્થભાવ રાખે છે. ૨૫.

પછી રાજા દૃઢમિત્રનાં ઘરવાળાં પળ કુમારના નાના ભાઈ નન્દાદય સાથે કેટલોક વાર્તાલાપ કર્યો—અથવા આદર સત્કાર કર્યો. સત્ય છે, કે ભાઈઓ ભાઈમાં પળ પ્રેમ ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે ઠગાઈ રહિત સ્વર્ગી બંધુતા હોય છે. ૨૬.

હવે એક દિવસ ઘણાજ ગોવાળીઆ ગાયોના રોકાવાને લીધે રાજાના આંગણામાં આવીને રડવા લાગ્યા, કારણ કે અત્યન્ત પીડા થવાથી પ્રાણી પોતાની રક્ષા કરનાર પાસે રક્ષાની આશા કરે છે. ૨૭. ક્ષમાવાન્ જીવંધર તેમનું કરુણાજનક રુદન સાંભળીને રહી શક્યા નહિ, કારણ કે જો કોઈને નાશ થવાથી અને દુઃખથી ન બચાવવામાં આવે, તો લોકની મર્યાદા કેમ રહે? ૨૮. સસરાણ રોક્યા, પળ તે તેમના રોકેલા ન રહ્યા અને ગાયોને છોડાવવાને ગયા, કારણ કે જ્યારે શક્તિ વગરનો પુરુષ પળ અપમાન સહન કરી શકતો નથી, તો શક્તિવાળા અથવા પ્રબળ પુરુષોનું તો કહેવુંજ શું ? તે કેવી રીતે સહન કરી શકે ? ૨૯. પરંતુ ત્યાં જતાંજ જે લોક ગાયોને ચોરીને લઈ ગયા હતા, તે સ્વામીના મિત્ર બની ગયા, કારણ કે જ્યારે ભાગ્યનો ઉદય થાય છે, ત્યારે લાઠીડાં શોધનારને પણ રત્ન મળી જાય છે. ૩૦ એક બીજાને જોવાથી સ્વામી અને સ્વામીના તે મિત્રોમાં એક સરસ્વી પ્રીતિ થઈ ગઈ. નિશ્ચયથી એક કોટીગત સ્નેહ અર્થાત્ એકંગી પ્રીતિ મૂર્ખોનીજ ચેષ્ટા છે, બુદ્ધિમાનોની નથી. અભિપ્રાય એ કે, બુદ્ધિમાનોમાં બન્ને તરફથી એક સરસ્વોજ પ્રેમ હોય છે. ૩૧.

શત્રુઓને મિત્ર થયેલા જોઈને પોતાના જમાઈના વિષયમાં રાજાને બહુજ આશ્ચર્ય થયું. સત્ય છે, કે પુણ્યાત્મા પુરુષોને સેના આદિ સમૃદ્ધ સામગ્રીથી રહિત હોવા છતાં પણ તેથી રહિત નહી

गणवा जोईए; अर्थात् कई नहि होवा छतां पण ते सर्व कई करी शके छे. ३२. विद्वान जीवंधर कुमार पोताना नानाभाई अने मित्रो सहित अत्यन्त हर्षित थया, कारण के श्रेष्ठ पुरुषोने माटे समान अभिप्रायवाळाना संगमथी वर्धने कोई बीजुं सुख नथी. ३३.

त्यार पछी मित्रोद्वारा पोतानुं कदी नहि थएलुं एवुं सन्मान थएलुं जोईने स्वामीने संदेह थयो; अर्थात् तेमने संशय थयो के, ते आटलो आदरसत्कार केम करे छे. ? कारण के जे लोक विशेषताने ओळखनार छे, ते विशेष आकृति जोईने सन्देह करे छे. ३४. तेथी तेमणे मित्रोने एकान्तमां तेनुं कारण पूछ्युं. सत्य छे, के जेनो अभिप्राय एकज होय छे, जे एक बीजाथी पोतानी वात छुपावता नथी, तेमनामां उत्तन्न थएली मित्रता स्थिर रहे छे. ३५. त्यारे तेमांथी जे पद्मास्य नामनो प्रधान मित्र हतो, ते बोल्यो;—कारण के सज्जनोनी ए शैली छे के, ते अनुक्रमे कोई कार्यनो आरंभ करे छे. ३६.—“हे स्वामिन् ! आपना वियोगमां अमे लोक मानो के आगळ उदय थनार बहु भारे भाग्यना हस्तावलम्बन मळवाथी दग्धप्राण थईने पण जीवता रखा छीए; अर्थात् जे पुण्यकर्मना उदयथी आपनुं आ दर्शन थवानुं हतुं, तेना अवलम्बनथी अमे हजु सुधी जीवता रखा छीए. ३७. पछी देवीए (गंधर्वदत्ताए) अमने पोताना हाथनुं अवलम्बन आपीने बचाव्या अने धीरज आपी. त्यारे अमे घोडा वेचनारनो वेष धारण करीने त्यांथी

આવ્યા. ૩૮. પછી રસ્તે લાંબીને માર્ગનો થાક દૂર કરવા માટે અમે તપસ્વીઓના પ્રસિદ્ધ દંડકારણ્યમાં વિશ્રામ કર્યો. ૩૯. પછી ચાર તરફ નવી નવી મનોહર વસ્તુઓ જોતા જોતા અને તે વનમાં વિહાર કરતા કરતા અમે કોઈ એક સ્થાનમાં આપની પુણ્યસ્વરૂપા માતાને દીઠી. ૪૦. અમને જોતાંજ માતાએ પ્રશ્ન કર્યો કે, તમે ક્યાંથી આવ્યા ? ત્યારે અમે પણ માતાના પ્રશ્નનો યથાક્રમ ઉત્તર આપવાનો પ્રારંભ કર્યો;—૪૧ “ રાજપુર નગરમાં એક પંડિતોનો અને વૈશ્યોનો શિરોમણિ જીવક નામે પુરુષ છે. અમે બધા તેના અનુજીવી અથવા દાસ છીએ. ૪૨. ત્યાં કોઈ કાષ્ટાંગાર નામે પુરુષ તે નિરપરાધીને મારવાને માટે—” વસ અમે ઇટલુંજ કહ્યું કે, માતા મૂર્છા ઝાઈને પડી ગઈ. ૪૩. “ હાય ! હાય ! હે માતા ! જીવક મર્યો નથી. ” જ્યારે મેં આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે તે જેનો પ્રાણ નીકળવાને રોકાઈ ગયો હતો, સચેત થઈને પ્રલાપ કરવા લાગી. ૪૪. જેમ મેઘમાઝા વજ્રપાત અને પાણીની વર્ષા એક સાથે કરે છે, તેમજ માતાએ પ્રલાપ કરતાં કરતાં પોતાની વીતેલી બધી કથા સંભળાવી અર્થાત્ તેમનો પ્રલાપ અમારા હૃદયમાં વજ્રપાત સમાન પ્રતીત થયો અને આપનું વૃત્તાન્ત જલ્દધારા સમાન. ૪૫. તેમના મુખ-રૂપી આકાશથી વરસતી આપની ઉન્નતિરૂપી રત્નોની વર્ષા પામીને અર્થાત્ માતાના મુખથી આપની ઉન્નતિના સમાચાર સાંભળીને અમે એ સમજ્યા કે, માનો બધી પૃથ્વીજ અમને મઠી ગઈ છે. ૪૬. ત્યાર પછી આપના વૈભવના મહિમાના વર્ણનથી માતાને

ધારજ આધીને અને તેમને પુછતાં જ્યારે તેમણે આજ્ઞા આપી, ત્યારે અમે આ દેશમાં આવ્યા છીએ. ૪૭. ”

માતાને જીવતી પળ મરેલી સમજીને અર્થાત્ મારી માતા યદ્યપિ જીવતી છે, તોપણ દેશાન્તરમાં હોવાથી મરેલા સમાનજ છે એવું જાણીને; તત્વોના જાણનાર જીવંધરને પળ સ્વેદ થયો. કારણ કે પ્રાણીઓનો માતૃસ્નેહ (માતાનો પ્રેમ) બીજા ઉપાયથી નષ્ટ થતો નથી. ૪૮. પછી તે વહુ ભારે ગૌરવના ધારણ કરનાર જીવંધર કુમાર માતાને જોવા માટે આતુર થઈ ગયા. તેની પાસે તરતજ જવા લાગ્યા. મલા એવો કોણ છે, કે જે પોતાની પહેલાં ન દીઠેલી માતાને જોવાનું ઇચ્છે નહિ ? ૪૯. તે વચ્ચે માનનીય સ્વામી પોતાના માતાના સ્નેહમાં બીજા બધાને સર્વથા ભૂલી ગયા. અને તેમના તે વચ્ચે રાગદ્વેષાદિ વિકાર નષ્ટ કરી દીધા. ૫૦. પછી તેમણે પોતાની સ્ત્રી અને બીજા પુરુષો પાસે પળ પોતાને જવાની વાત પ્રગટ કરી, કારણ કે આવશ્યક કામને માટે પળ બંધુઓને વિના પુછ્યે વિમુક્ત થઈને જવું દુઃસ્વદાયી થાય છે. ૫૧. પછી પોતાના સાથીઓ તથા બંધુઓને સમજાવીને તે હઠપૂર્વક ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, કારણ કે સમજાવવા બુઝાવવાથી અથવા અનુનયથી મહાન પુરુષોનો મહિમા વધે છે. ૫૨.

ત્યાર પછી કાર્યને પુરું કરવાની બુદ્ધિના ધારણ કરનાર ચતુર સ્વામી દંડકવનમાં ગયા અને ત્યાં પોતાની માતાને જોઈને પ્રેમાન્ધ થઈ ગયા, કારણ કે તત્ત્વજ્ઞાન અથવા વિચારના જતા રહેવાથી રાગાદિભાવ પ્રવળ થાય છે. ૫૩. પુત્રને જન્મતાંજ

त्यागवाथी माताने जे दुःख थयुं हतुं, ते हवे तेने जोवाथी बधुं दुःख जतुं रखुं. कारण के पुत्रज माताओना प्राण छे. ९४. पुत्रने जोईने ते दुःखीणी माताए ए इच्छयुं के, हवे आ राजा थाय. कारण के, एक वस्तु पामवाथी मनुष्य बीजी कोई वस्तु पामवानी इच्छा करे छे. तेने कदी संतोष थतो नथी. ९५. पछी माताए कह्युं,— “ हे पुत्र ! तने तारा पितानुं राज्य हवे क्यारे मळशे ? कारण के लोकमां कोई पण कार्य एवुं दीठामां आवतुं नथी के, जे सामग्री विना बनी शके. ” ९६. पुत्र बोल्थो—“ हे माता ! व्यर्थ खेद करवाथी शुं ? तुं खेद केम करे छे ? राज्य मने अवश्य मळशे. ” चतुर पुरुषोए मूढ मनुष्यो सन्मुख पोताना बळनी प्रशंसा करवी. ९७. पुत्रनुं आ वचन सांभळीने माताए जाण्युं के, पृथ्वी तो हवे मारा हाथमांज आवी गई. कारण के मूढ मनुष्य सांभळीनेज निश्चय करे छे, युक्तिद्वारा तर्क वितर्क करवानी शक्ति राखता नथी. ९८.

राज्यनी वात कहीने माताए जीवंधरने कठिणाइथी रक्षा थवा योग्य एक बहु भारे नाशना स्थाननी सन्मुख करी दीघा अर्थात् युद्धने माटे तैयार कर्या. सत्य छे, के बीजुं तो शुं, क्षत्रीओनी स्त्रीओ पण शत्रु थाय छे. ९९. त्यार पछी स्वामीने जे कई करवुं हतुं ते विषे पोतानी माता साथे सलाह करी. कारण के जे लोक काम करवामां चतुर होय छे ते जे काम होय छे ते बीजां साथे विचार करीनेज करे छे.

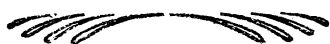
૬૦. પછી બુદ્ધિમાન સ્વામીએ પોતાની માતાને તો પોતાના મામાને ત્યાં મોકલી દીધી. કારણ કે પોતાની માતાની દુર અવસ્થા કોઈ પણ સજીવ પુરુષ સહન કરી શકતા નથી. ૬૧. અને પોતે દંડકારણ્યના તપસ્વીઓની પાસેથી સંતોષથી પોતાના નગરમાં ગયા અને ત્યાં પાસેના એક બાગમાં ઉતર્યા. ૬૨.

પછી મિત્રોને ત્યાં બેસાડીને પોતે નગરમાં ચારે તરફ જ્યાં ત્યાં વિહાર કરવા લાગ્યા, કારણ કે બન્ધનરહિત ઇન્દ્રિયરૂપી હાથી કાંઈ એક જગ્યાએ રહેતો નથી. ૬૩. પછી બુદ્ધિમાન કુમાર રાજપુરીને જોઈને અત્યંત ખુશી થયા, કારણ કે પ્રાણીઓએ મમતાની બુદ્ધિથી કરેલો મોહ બહુ વધારે હોય છે; અર્થાત્ જે વસ્તુમાં એવી બુદ્ધિ હોય છે કે, આ મારી છે, તેમાં પ્રાણી બહુ મોહ કરે છે. ૬૪. તે વચ્ચે કોઈ ક્રીડા કરતી સ્ત્રીએ પોતાના મહેલના અગ્રભાગથી એક દડો નાંખી દીધો. સત્ય છે, કે સમ્પત્તિ અને આપત્તિની પ્રાપ્તિ કોઈને કોઈ બહાનાથી જ થાય છે. ૬૫. જ્યારે અંતરંગ બુદ્ધિવાળા સ્વામીએ ડાંચે મુખ કરીને જોયું, ત્યારે એ દડો નાંખનારી તરુણ સ્ત્રીને જોઈને તે મોહિત થઈ ગયા. કારણ કે જીતેન્દ્રિય અથવા ઇન્દ્રિઓને વશમાં રાખનાર પુરુષોનાં મન યોગ્ય વસ્તુપર જાય છે. ૬૬. પછી મોહને વશ થઈને તે તરતજ તેના મહેલના છજાપર ચઢી ગયા. કારણ કે પુણ્યવાનોની ઈચ્છા પણ નિષ્ફળ થતી નથી; અર્થાત્ વિચાર કરતાં જ તેમના કાર્યની સિદ્ધિ થઈ જાય છે. ૬૭. તેમને એ રીતે છજાપર ચઢતા જોઈને કોઈ વૈશ્યપતિ (શેઠ) આવ્યા અને બોલ્યા;—કારણ કે

પ્રાણી પોતાની લાંબા વસ્ત્રથી ઇચ્છેલી વસ્તુને પામીને
 બહુ પ્રસન્ન થાય છે. ૬૮—“ હે મદ્ર ! હું સાગર-
 દત્ત નામે વૈશ્ય છું. આ મારું ઘર છે. અને આ મારી
 સહધર્મિણી કમલાથી ઉત્પન્ન થયેલ વિમલા નામની કન્યા
 છે. હવે તે તરુણ થઈ ગઈ છે. ૬૯. જે વસ્ત્રે આ કન્યા ઉત્પન્ન
 થઈ હતી, તે વસ્ત્રે ય્યોતિષીઓએ એ વિચાર કર્યો હતો, કે
 જેના આવવાથી તમારો નહિ વેચાનાર રત્નોનો સમૂહ વેચાઈ જશે,
 તેજ પુરુષ આ કન્યાનો પતિ થશે. ૭૦. તે આપના અહીં આવ-
 વાથી એ વાત એવીજ થઈ; અર્થાત્ મારાં બધાં રત્ન અને મણિ
 વેચાઈ ગયાં; તેથી હે ભાગ્યાધિક (બહુ ભાગ્યવાન) ! આપજ આ
 કન્યાના લગ્નને યોગ્ય છો. તેથી અધિક શું નિવેદન કરું ? ૭૧.
 તેના આ વિષે બહુ આગ્રહ કરવાથી તેમણે પળ સ્વીકાર કરી
 લીધો. કારણ કે જીતેન્દ્રિય કે વશી પુરુષ કે વસ્તુને ઇચ્છે છે,
 તેને પળ લેવામાં અધીરતા પ્રકટ કરતા નથી. ભાવ એ છે કે,
 જોકે તે વિમલાને ચાહતા હતા, તોપણ તેમણે તેનું ગ્રહણ કરવું
 સાગરદત્તના આગ્રહથીજ સ્વીકાર્યું, ધીરજ છોડી નહિ. ૭૨.

ત્યાર પછી સત્યંધરના પુત્ર સાગરદત્તે આપેલી કન્યા
 સાથે અગ્નિની સાક્ષીથી લગ્ન કર્યું. ૭૩.

આ પ્રમાણે શ્રીમાન્ વાદીભસિંહસૂરિએ રચેલ ક્ષત્રચૂડામણિ
 ગ્રન્થમાં “ વિમલાલમ્બ ” નામે આઠમું પ્રકરણ પૂર્ણ થયું.

પ્રકરણ ૧ મું.

ર પછી અત્યંત સ્નેહી સ્વામીએ આ નવી પરણેલી વિમલા સ્ત્રીને વહુજ પ્યારી અનુભવી. જેને અમે ચાહીએ છીએ અને જો તે પળ અમને ચહાય, તો આ સંસાર પળ સારરૂપ જણાય છે; અર્થાત્

આ સંસારમાં પરસ્પર સ્વરો પ્રેમ હોવાથી વહુ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. ૧

પછી તે સ્ત્રીને પ્રસન્ન કરીને તેને છોડીને આપ પોતાના મિત્રોને આવી મળ્યા. કારણ કે જીતેન્દ્રિય પુરુષોના મનને કોઈ કદી રોકી શકતું નથી. ૨. તે વચ્ચે સ્વામીના શરીરપર વરનાં ચિન્હ જોઈને બંધુઓએ તેમનો વહુ આદર-સત્કાર કર્યો. કારણ કે જીવોની પ્રીતિ આ લોક સંબંધી અતિશયોમાંજ વહુ હોય છે; અર્થાત્ કોઈની સંસારિક ચઢતી જોઈનેજ લોક તે પર પ્રીતિ કરે છે. ૩. તે મિત્રોના સાથમાં જે બુદ્ધિષેષ નામે વિદૂષક; હતો તેણે હસીને કહ્યું;—કારણ કે બીજાને પ્રસન્ન કરવાને જે સેવકાર્થ કરવામાં આવે છે, તે નાના પ્રકારની હોય છે; અર્થાત્ જે રીતે બને છે તે રીતે વિદૂષક પોતાના સ્વામીને પ્રસન્ન કરે છે. ૪. દુર્ભાગ્યને લીધે જે કન્યા-ઓને કોઈ પૂછતું પળ નથી, જેની લોક ઉપેક્ષા કરે છે તે તો સહેલાઈથી મળી શકે છે (તેથી તેની સાથે લગ્ન કરીને આપ

શું પ્રસન્ન થાઓ છો ? તેમાં આપની શી વડાઈ ?) જ્યારે સુરમંજરીની સાથે લગ્ન કરશો ત્યારે આપ ભાગ્યશાળી થશો; અર્થાત્ બીજાની માફક સુરમંજરીનું મઠવું સહજ નથી ! ” ૬. વિદૂષકના તાનથી ઉત્તેજિત થઈને જીવંધર કુમારે તે માનિની (માનવાઝી) સુરમંજરીને પરણવાની મનમાં ઇચ્છા કરી (કે જેના ચૂર્ણને જીવંધરે સુગંધરહિત સ્વરાબ બતાવ્યું હતું.) કારણ કે કોઈ બહાનું મઠી જવાથી દુરાગ્રહ વધી જાય છે. ૬.

હવે કુમારે આ વિષે યક્ષે બતાવેલ તે ઉપાયભૂત મંત્રનું સ્મરણ કર્યું, કારણ કે પંડિતોની ઇચ્છા સ્થિર અને અટલ ઉપાયથીજ પૂર્ણ થાય છે. ૭. અને ઉપાય જાણનાર સ્વામીને વૃદ્ધનું રૂપ ધારણ કરવાનો ઉપાય સારો લાગ્યો, કારણ કે જીવોને બાઝક અને વૃદ્ધ દયા પાત્રજ છે; અર્થાત્ લોક બાઝકો અને વૃદ્ધોથી જો કોઈ અપરાધ પળ થઈ જાય છે, તો પળ તેપર દયા કરે છે. ૮. મંત્રના મહિમાથી કુમારને તેજ વસતે બુઢાપો આવી ગયો. શું નિર્દોષ અને પ્રશંસનીય વિદ્યા કદી નિષ્ફળ થઈ શકે છે ? નહિ. ૯.

ત્યાર પછી એ બુઢો તે નગરીની ચારે તરફ બિહાર કરવા લાગ્યો; કારણ કે જે લોક નીતિના જાણનાર છે, તેમની વર્ત-ગુણકર કોઈ શંકા કરતા નથી. ૧૦. બુઢા બ્રાહ્મણનો વેશ તેણે એવો ધારણ કર્યો હતો કે, તે ઓઈને વિવેકી પુરુષ વિષયથી વિરક્ત થઈ જાય, કારણ કે બુઢાપણ વિરક્તિને માટેજ હોય છે.

તેને જોઈને વૈરાગ્ય થવોજ જોઈએ. ૧૧. બુઢાપણ મૂઢ માણસોને
 એ બતાવે છે કે, માસીઓની પાંચથી પળ પાતલા માંસને ઢાંક-
 નાર ચામડીમાં (શરીર ઉપરની પાતલાં છાલમાં) સુંદરતા માનવી
 એક પ્રકારની આનંતિ કે ભ્રમ છે. ૧૨. હે મૂર્ખો ! શ્વેદ છે કે,
 આ આયુષ્ય અને શરીર ક્ષણ ક્ષણમાં નાશ પામનાર છે. પરંતુ
 અમે એ વાતને જાણતા નથી. ફક્ત સમયનેજ ક્ષયાત્મક અર્થાત્
 નાશ પામનાર જાણીએ છીએ. ૧૩. હાય ! બીજું તો શું, બુઢાપો
 આવવાથી લોક પોતાની માતાને પણ તરળા બરાબર ગણતા
 નથી, અર્થાત્ તરળાથી પણ તુચ્છ સમજે છે. તથા બુઢાપાથી
 તો મરવુંજ સારું છે. ૧૪. પંડિતોમાં આ રીતે વિચાર અને
 મૂર્ખોમાં હાંસી ઉત્તર કરાવતો તે બુઢો કેટલીક વારે
 સુરમંજરીને ઘેર પહોંચ્યો. ૧૫. જ્યારે ત્યાં ઘરની દ્વારપાલિની
 સ્ત્રીઓએ તેને આવવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે બુઢાએ કહ્યું કે—“હું
 મારા કલ્યાણને માટે કુમારી તીર્થમાં સ્નાન કરવા આવ્યો છું.
 (અહીં કુમારી એક તીર્થનું નામ છે, અને કુમારી સુરમંજરીની
 તરફ બનાવટ છે). ઠીકજ છે કે સજ્જનોનાં વચન મિથ્યા થતાં
 નથી; અર્થાત્ તે તે માટેજ આવ્યા હતા. ૧૬. દ્વારરક્ષક સ્ત્રીઓ
 તેની આ અજાયબ જેવી વાત સાંભળીને હસી પડી. કારણ કે મૂર્ખોને
 સજ્જનોનાં વાક્ય કૌતકજ લાગે છે. ૧૭. પછી તેમણે કૃપા કરીને
 તેને રોક્યો નહિ, તેથી બુઢો સુરમંજરીના ઘરમાં ચાલ્યો ગયો,
 જે લોકોને કોઈ પ્રકારની ગ્લાનિ રહી નથી, તે બઢેલા બીજની
 માફક નિર્લજ ક્યાં જીવે છે ? તે તો મરેલાજ છે. ભાવ એ છે

કે આ રીતે આદર વિના કોઈની કૃપાના ભરોશાથી જવું, એ તો લજ્જાવાનને માટે મરવુંજ છે. ૧૮, દ્વારરક્ષક સુંદરીઓ ડરતાં ડરતાં આ વાત સુરમંજરીને કહી દીધી. કારણ કે સ્વામીને આધીન રહેનાર સેવકોને ભય અને સ્નેહનુંજ બલ રહે છે. ૧૯. પુરુષોથી દ્વેષ કરનાર સુરમંજરી પણ તે અતિશય વૃદ્ધ પુરુષને દીઠો અને બેસાડ્યો. સત્ય છે કે પ્રાણીઓનાં બધાં કામઃકુદરતને અનુસારજ થાય છે. ૨૦. પછી તે બુદ્ધાને મૂલ્યો જોઈને તે શ્રેષ્ઠ કુમારીએ મોજન કરાવ્યું, કારણ કે અંતઃસ્વરૂપની યથાર્થતામાં વેષ નિયન્તા હોતો નથી; અર્થાત્ બહારની આકૃતિથી અંદરનો સ્વરો ભેદ ખુલતો નથી. ૨૧. મોજન કર્યા પછી તે બુદ્ધિમાન જાણે બુદ્ધાપાથી થાકી ગયેલા હોય તેમ એક શય્યાપર સૂઈ ગયા. કારણ કે જે લોક વિચાર કરીને કામ કરે છે, તે યોગ્ય સમયની પ્રતીક્ષા કરતા રહે છે. ૨૨.

ત્યાર પછી ગાયન વિદ્યાના જાણનાર તે બુદ્ધાએ સંસારને મોહિત કરનાર ગાયન ગાયું, કારણ કે પાંચે ઇન્દ્રિઓથી ઉત્પન્ન થયેલ મોહ એક બીજા સાથે અધિક અધિક પ્રીતિજનક હોય છે. ૨૩. સુરમંજરીએ ગાવાની કુશલતા જોઈને બુદ્ધાને બહુ શક્તિવાન માન્યા. કારણ કે જે વિશેષજ્ઞ હોય છે, તે કોઈને કોઈ પ્રકારથી વિદ્વાનો અને અવિદ્વાનોને ઓઝસ્વીજ લે છે. ૨૪. અને તેથી તે આ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પાસે પોતાના કામની પળ આદરપૂર્વક પરીક્ષા કરાવવાને તત્તર થઈ,

કારણ કે જીવોને સ્વભાવથીજ પોતાના કામમાં તસરતા રહે છે. ૨૫. તેણે પૂછ્યું કે,—ગાયન વિદ્યા સમાન તમારી બીજા કોઈ વિષયમાં શક્તિ છે ? અર્થાત્ બીજી પણ કોઈ વિદ્યામાં તમે નિપુણ છો કે નહિ ? સત્ય છે કે જો જ્ઞાની પુરુષોને કંઈ પ્રાર્થના કરવામાં આવે અને તે નિષ્ફળ જાય, તો તે જીવતા નથી—તેમને મરવુંજ થઈ જાય છે. અભિપ્રાય એ છે કે, જો સુરમંજરી એવો પ્રશ્ન કરે કે, તમો અમુક વિદ્યા જાણો છો, અને કદાચ તે ન જાણતા હોય, તો તે ઉત્તર આપવામાં તેને મરવું થઈ જાય છે કે, ‘હું જાણતો નથી.’ તેથી તેણે એવી યુક્તિથી પૂછ્યું કે, જેથી તે કોઈને કોઈ વિદ્યામાં પોતાની ગતિ બતાવી દે. ૨૬. ત્યારે તે બહુ ચતુર બુઢ્ઢાએ ઉત્તર આપ્યો કે, “ હા ! બધા વિષયોમાં મારી શક્તિ છે, અને તે સ્વૂં છે. ” કારણ કે કહેવાની ચતુરાઈથી કહેલા વિષયમાં બહુ ઢઢતા આવી જાય છે. ૨૭. આ સાંમઢીને સુરમંજરીએ પોતે ઈચ્છેલા વરને પામવાનો ઉપાય પૂછ્યો, કારણ કે જો કોઈ પ્રીતિમાં અંધ થઈ જાય છે, તો તેના મનમાં એ વાતનો વિચાર નથી થતો કે, આ યાચનાથી ઢીનતા પ્રગટ થશે. ૨ૢ. બુઢ્ઢાએ બતાવ્યું કે—“ સર્વ મનોરથોને સફળ કરનાર કામદેવ છે. ” કારણ કે ઇષ્ટ મનોરથને અનુકૂલ વચનજ પ્રાણીઓના મનને પ્રસન્ન કરે છે. ૨ૣ. આ સાંમઢીને સુરમંજરીએ પોતાના ઈચ્છિત પદાર્થને પોતાના હાથમાં આવ્યોજ સમજી જે માણસ મનોરથોથીજ સંતુષ્ટ થઈ

જાય છે, તેને જો મૂલ્ય વસ્તુ મળી જાય, તો પછી કહેવુંજ શું છે ? ૩૦.

ત્યાર પછી તે બુદ્ધો બ્રાહ્મણ સુરમંજરીને પોતે ધારેલા કામ-દેવના મંદિરમાં લઈ ગયો. સત્ય છે, કે જે લોક સારી રીતે વિચાર કરીને કામ કરે છે, તેના કામમાં દોષ કેવી રીતે આવી શકે ? તેનું કામ તો સફળજ થાય છે. ૩૧. ત્યાં તે કુમારીએ જીવંધર સ્વામીને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી કામદેવને બહુજ પ્રાર્થના કરી. સત્ય છે કે જે રાગ અને દ્વેષ જન્મોજન્મથી બાંધેલા હોય છે તે નાશ પામતા નથી. ૩૨. તે વખતે “તે પોતાના વરને પ્રાપ્ત કરી લીધો” એ રીતે બુદ્ધિષેણ વિદૂષકે કહેલા વચનને સાંભળીને પતિવ્રતા સુરમંજરી સમજી કે, આ વચન સાક્ષાત્ કામદેવે કહ્યું છે. કારણ કે ભોળાપણજ સ્ત્રીઓનું આભૂષણ છે. અભિપ્રાય એ છે કે, તે કામદેવના મંદિરમાં જીવંધરનો મિત્ર બુદ્ધિષેણ વિદૂષક પહેલેથીજ સંતાઈ બેઠો હતો. તે જ્યારે સુરમંજરીએ પ્રાર્થના કરી કે, મને જીવંધર વર મળે, ત્યારે તે મૂર્તિની પાસેથી કહી દીધું કે, ‘તને તારો વર મળ્યો.’ અને તેને તે ભોળી કુમારી સમજી કે, કામદેવે મારી પ્રાર્થનાથી પ્રસન્ન થઈને વર આપ્યો છે. ૩૩. તે વખતે જીવંધર કુમારે પોતાનું અસલરૂપ પ્રગટ કર્યું; જે જોઈને કુમારી લજ્જિત થઈ ગઈ. અને એમ થવુંજ જોઈએ, કારણ કે જેને લજ્જા નથી, તે લોક દયા વિનાના પુરુષો સમાન જીવતા પળ મરેલાજ છે. ૩૪. પછી ત્યાં કુમારને તેણે પતિભાવથી બહુજ સંતુષ્ટ કર્યા. સત્ય છે

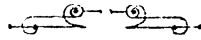
के स्त्री अने पुरुषना एक कंठ अथवा एकरूप थवाथी अने तेमां अति प्रेम होवाथी आ संसार पण साररूप थई जाय छे. ३५.

त्यार पछी जीवंधर कुमारे कुबेरदत्तद्वारा ग्रहण करेली सुमतिनी पुत्री सुरमंजरीनी साथे विधिपूर्वक लग्न कर्युं. ३६.

आ प्रमाणे श्रीमान् वादीभसिंहसूरिए रचेल क्षत्रचूडामणि ग्रन्थमां “ सुरमंजरीलम्भ ” नामे नवमुं प्रकरण पूर्ण थयुं.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ર પછી તે બહુ પ્યાર કરનાર કુમારે તે પરણેલી સુરમંજરીનું બહુ સન્માન કર્યું. કારણ કે જે વસ્તુ બહુ યત્નથી મળે છે, તેમાં પ્રેમ પણ વિશેષ હોય છે. ૧.

પછી તેને કોઈને કોઈ રીતે પ્રસન્ન કરીને સમજાવીને કુમાર પોતાના મિત્રો પાસે આવ્યા. જે કુલિન સ્ત્રીઓ હોય છે, તે પોતાના સ્વામીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ આચરણ કરતી નથી. ૨.

ત્યાર પછી સુરમંજરી સહજજ મઠવાથી જે મિત્ર બહુજ આશ્ચર્ય કરતા હતા, તેમની સાથે કુમાર પોતાનાં માતૃપિતાની પાસે ગયા. મિત્રોને આશ્ચર્ય થવુંજ જોઈએ, કારણ કે જે વસ્તુ પોતાને દુર્લભ હોય છે—કઠીણાઈથી પણ મળતી નથી, તે જો બીજાને સહજજ મળી જાય છે, તો આશ્ચર્યકારક લાગે છે. ૩. તેને જોઈને માતા પિતાને પણ અતિશય સ્નેહ થયો. કાઠના મોઢામાંથી નીકળેલ પુત્ર કોને આનન્દદાયક કે સ્નેહનું કારણ હોતું નથી ? સર્વનેજ હોય છે.

૪. પછી તેમણે પોતાની બન્ને પ્યારી સ્ત્રીઓને વારંવાર પ્રસન્ન કરી, કારણ કે સંસારની એજ નીતિ છે. ૫.

ત્યાર પછી જીવંધર કુમાર ગંધોત્કટ સાથે મંત્રણા કરીને—વિચાર કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, કારણ કે પંડિત

પુરુષ જે કાર્ય કરવા ઇચ્છે છે, તે જ્યાં સુધી પૂર્ણ થતું નથી, ત્યાં સુધી વિશ્રામ લેતા નથી. ૬. અને વિદેહ દેશની ધરણી-તિલકા નામની રાજધાની કે જે ધરણીમાં (પૃથ્વીમાં) તિલક સ્વરૂપ ઉત્તમ નગરી છે, ત્યાં પહોંચ્યા. ૭. ત્યાં તેમના મામા વિદેહદેશના રાજાએ તેમનો બહુ આદરસત્કાર કર્યો. એવો કોણ છે, જે પોતાની બહેનના મહા ભાગ્યવાન પુત્રનો આદરસત્કાર કરતો નથી ? સર્વ કરે છે. ૮. ગોવિન્દરાજ પળ જીવંધર કુમારના ગયેલા રાજ્યની સ્થાપના કરવાને તૈયાર થયા. જ્યારે મત્ત હાથી પોતેજ દન્તપ્રહાર કરવા ઇચ્છે છે, ત્યારે બીજાના કરવાથી તો કહેવુંજ શું અર્થાત્ ગોવિન્દરાજ તૈયાર હતાજ. પછી કુમારના કહેવાથી તો તૈયાર થવાનુંજ છે. ૯.

પછી શત્રુને કેવી રીતે જીતવા જોઈએ, અથવા શત્રુના વિષયમાં શું કરવું જોઈએ, એ પ્રકારની વાતોના જાણનાર રાજાએ મંત્રશાળામાં આવીને મંત્રીઓ સાથે સલાહ કરી. કારણ કે કોઈ વાતનો નિશ્ચય સલાહ વિના કરવો જોઈએ નહિ. અને જ્યારે કોઈ વાત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય, ત્યાર પછી સલાહ કરવી જોઈએ નહિ. ૧૦. તે વખતે મંત્રીઓને રાજાએ કાષ્ઠાંગારનો આ સંદેશો કહ્યો;—કારણ કે શત્રુનું હૃદય જાણીનેજ પ્રતીકાર પ્રારંભ કરવો જોઈએ. ૧૧.—“ રાજા સત્યંચરને એક મદોન્મત હાથીએ મારી નાંખ્યા હતા, પરંતુ પાપના ઉદયથી તેને મારવાનો અપજશ મને લાગ્યો છે. પરંતુ આ અપજશને આપ જેવા યથાર્થ વાતને જાણનાર જૂઠીજ સમજો છો. ૧૨. (હવે આપ કૃપા

કરીને અહીં આવો.) આપના આવવાથી હું નિઃશલ્ય થઈ જઈશ; અર્થાત્ મારા ચિત્તમાં જે આ અપજશનો કાંટો ભરાઈ રહ્યો છે તે નીકળી જશે, કારણ કે સજ્જનોની સાથે જો સંગમ થઈ જાય, તો દુષ્ટ માણસોમાં પણ સજ્જનતા આવી જાય છે. ૧૩.” આ સંદેશાથી એ નિશ્ચય થયો કે, શત્રુ બહુ જલ્દી નુકશાન કરવા ઇચ્છે છે. સત્ય છે, કે દુર્જનોનું નમ્ર થવું, પણ ધનુષ્યના નમવાની માફક મથાનક હોય છે. ૧૪. શત્રુ અમને નુકશાન કરવા ઇચ્છે છે, એ જોઈને પોતાનું કામ કરવા સિવાય જેને કંઈ પણ સુક્ષ્મ નહોતું, એવા ગોવિન્દરાજ સંતપ્ત થઈ ગયા. સત્ય છે કે—દુર્જનના આગળ સજ્જનતા બતાવવી એ કીચડમાં દૂધ નાંખવા બરાબર છે. માવ એ છે કે, કાષ્ઠાંગારપર કોપ કરવો જ યોગ્ય હતો. તેની સાથે શાન્તિનું વર્તન કરવું કીચડમાં દૂધ નાંખવા સમાન છે. ૧૫. “ તેણે અમને કોઈ મતલબથી બોલાવ્યા છે, તેથી અમે પણ તેના આ બોલાવવાના બ્હાનાથી ત્યાં જઈએ છીએ, અર્થાત્ ડ્યારે તેણે અમને છલ્લ કરીને બોલાવ્યા છે, ત્યારે અમે પણ તેના આ છલ્લથી લાભ લેવાને—તેને ડલડું નુકશાન આપવા ત્યાં જઈએ છીએ ” એ વાત સારી રીતે ગોવિન્દરાજે નક્કી કરી. સત્ય છે કે—જે લોક કોઈને જીતવા ઇચ્છે છે, તે બગલા માફક આચરણ કરે છે; અર્થાત્ બગલા સરસા બહારથી સાધુ બને છે, પરંતુ અંદરથી ઘાત કરવાના પ્રયત્નમાં રહે છે. ૧૬. પછી તેણે બધા લોકમાં એ પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું કે, મારી કાષ્ઠાંગાર

साथे मित्रता थई गई छे अने ढंढेरो पण पीटाव्यो, कारण के समाचारनी सूचना गमनथी पण पहेलांज पहेँची जाय छे; अर्थात् पोताना जवा पहेलांज ए समाचार त्यां पहेँची जशे, आ विचारथी तेणे ढंढेरो पीटाव्यो. १७. त्यार पछी आ चतुर राजाए एक बहु भारे चतुरंगिनी सेना तैयार करी, कारणके पोताना शत्रुना कामोनी प्रबलतानो विचार करीनेज उपाय नक्की करवामां आवे छे. १८. त्यार पछी गोविन्दराज मुनि, आर्जाका, बगेरे पात्रोने दान आपीने सारा मुहूर्तमां पोताना नगरथी नीकळ्या, कारण के दानपूजा करनारनां तथा तप अने शीय-लनुं पालण करनारनां एवां कयां काम छे के, जे सिद्ध थतां नथी ? अर्थात् सर्व कार्य सिद्ध थाय छे. १९. पछी ए बहु भारे सेनाना स्वामी राजमार्गोमां केटलाक पडाव नांखीने राजपुरी पहेँच्या अने त्यां राजपुरीनी पासे कोई स्थानमां रखा. २०.

आ वखते काष्ठांगारे गोविन्दराजने वारंवार बहुज भेटो मोकली, परंतु व्यर्थ. हाय ! ए कपटी लोक चतुर माणसोनी माफक मायाथी आचरण करे छे. २१. अहीथी स्वामीना मामाए पण बदलानी भेट मोकली, कारण के ज्यां सुधी मनोरथ पुरा न थाय, त्यां सुधी शत्रुओनी आरधना करवीज जोईए. २२.

त्यार पछी गोविन्दराजे एक चंद्रकयंत्र तैयार कराव्युं, जेमां तण भुंड बनावेलां हतां, अने ढंढेरो फेरव्यो के, जे कोई पुरुष आ यंत्रना त्रणे भुंडने एकी वखते छेदशे, तेने हुं

મારી કન્યા પરણાવીશ. ઠીકજ છે કે, જે લોક ઉત્તમ ઉપાયોમાં તત્પર રહે છે, તે કાર્યને નિયમથી સિદ્ધ કરે છે. ૨૩. ઢંઢેરો સાંભળીને ત્રણે વર્ણના કુળમાં ઉસત્ર થયેલ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, વૈશ્ય) ધનુર્ધારી એકઠા થઈ ગયા; કારણ કે જ્યાં સુધી મોહ રહે છે, ત્યાં સુધી જીવોનો પ્રયત્ન એવી વસ્તુ પામવા માટેજ હોય છે, જે તેમને યોગ્ય હોતો નથી. ૨૪. પરંતુ તે બધાજ ધનુર્ધારી તે યંત્રનાં મૂંડને છેદવામાં સમર્થ થયા નહિ, કારણ કે પારગામિની અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ વિદ્યા ક્યાં રાખી છે ? ૨૫. આસ્ત્ર વિજ્યાના પુત્રે અર્થાત્ જીવંધર કુમારે ચંદ્રકયંત્રપર ચઢીને અલાત ચક્રથી ત્રણે મૂંડને રમતમાં તરતજ વેધી નાંચ્યાં. સત્ય છે કે, શું સૂર્ય અંધકારનો નાશ કરનાર નથી ? ૨૬.

આ વખતે અવસર જોઈને ગોવિન્દરાજે ત્યાં જેટલા રાજા એકઠા થયા હતા, તે બધાને કહી દીધું કે, તે મહારાજા સત્યંધરના પુત્ર છે. ઠીકજ છે, કે કૃતી પુરુષોની વાળી યોગ્ય સ્થાનમાંજ હોય છે; અર્થાત્ વિદ્વાન પુરુષ અવસર જોઈનેજ બોલે છે. ૨૭. એ સાંભળીને તે રાજાઓ પણ એવું કહ્યું કે,—‘ હૈં ! અમને પણ યાદ આવી ગયું. ’ ગોવિન્દરાજની વાત માની અને રાજપુત્રનું અભિનન્દન કર્યું, કારણ કે જે પુરુષ આલીઢાદિ પાંચ સ્થાનમાં ચતુર હોય છે, તેનું નરેન્દ્રત્વ અથવા રાજાપણું સૂચિત થાય છે; અર્થાત્ કુમારની ધનુર્વિદ્યાની ઉપર કહેલી ચતુરાઈ જોઈને તેમણે જાણી લીધું કે, નિશ્ચયેજ આ રાજાનો પુત્ર છે. ૨૮.

કાષ્ઠાંગાર જીવંધર કુમારને જોઈને ક્ષીણચિત્ત થઈ ગયો, તેનો ઉત્સાહ ભંગ થઈ ગયો અને રાજાઓની ઉપલી વાત સાંભળીને તો તે મૂર્ખ મરેલા જેવો થઈને આ રીતે વિચાર કરવા લાગ્યો;—૨૯. “જો તે સત્યંધરનો પુત્ર હોય, તો હાય ! હું હમણાંજ માર્યો ગયો, કારણ કે પૃથ્વી વીરભોક્તા છે. જે વીર હોય છે તેજ પૃથ્વીને ભોગવે છે. અને પછી જેમાં સર્વ પ્રકારની યોગ્યતા છે તેનું તો કહેવુંજ શું ? ૩૦. તે વચ્ચે મથને મારી આજ્ઞાથી આ કુત્સિત વળીકને કેવો માર્યો હતો, પણ જો તે બચી ગયો. સત્ય છે કે, આ લોકમાં પોતાના હિતને માટે પોતાના સિવાય બીજું કોઈ સાચું હિતકારી નથી. ૩૧. અને તેના દુરાશય મામાને મેં વ્યર્થ કેમ બોલાવ્યો ? સત્ય છે, કે મૂર્ખ લોક પોતાના નાશને માટે પોતેજ કામ ઉઠાવે છે. ૩૨. ગોવિન્દરાજ સાથે મઠીને એ દુર્દાન્ત અર્થાત્ કઠીણાઈથી દમન કરનાર કુમાર શું કરશે ? વાયુની પ્રેરણાથી વાયુનો મિત્ર અગ્નિ પૃથ્વીની કઈ વસ્તુને બાળતો નથી ? ભાવ એ છે કે, એ વસ્તુ મઠીને મારો બધો નાશ કરી નાંચશે. ” ૩૩. એ રીતે જ્યારે શત્રુ (કાષ્ઠાંગાર) ચિંતાથી વ્યાકુલ થઈ રહ્યો હતો, ત્યારે સ્વામીના મિત્રોએ તેનું અપમાન કરતાં કરતાં તેથી પણ વિશેષ ચિંતાતુર કર્યો. સત્ય છે કે, જેનાં પુણ્ય કર્મ ક્ષીણ થઈ જાય છે, તેની પાછલ વિપત્તિઓ લાગીજ રહે છે. ૩૪. તેથી આ અપમાનથી ક્લુબ્ધ થઈને મત્સર કરનાર કાષ્ઠાંગારે જીવંધર સાથે યુદ્ધ કરવા ધાર્યું, કારણ કે જે પુરુષ મત્સરી હોય છે--બીજાની મહાઈથી

બળે છે, તે યથાર્થ વાતને વિચારી શકતા નથી. ૩૫. આખરે યુદ્ધ થવા લાગ્યું, તેમાં કેટલાક રાજા તો જીવંધરની તરફ થઈ ગયા અને કેટલાક વેરીના પક્ષમાં ગયા, કારણ કે સંસારમાં સુજન અને દુર્જન બન્ને પ્રકારના મનુષ્ય હોય છે, અને તે આજ થઈ ગયા નથી, હમ્મેશાંથીજ છે. ૩૬. ત્યાર પછી તે યુદ્ધમાં કૌરવ અર્થાત્ જીવંધર કુમારે કાષ્ઠાંગારને પરલોકમાં પહોંચાડ્યો. હાય ! આ સંસારમાં દુર્બલ પુરુષ બલવાનથી માર્યા જાય છે. ૩૭. શત્રુના મરવાથી વ્યર્થ જીવહત્યાના ડરથી કુમારે લડાઈ બંધ કરી દીધી, કારણકે જે ક્ષત્રી હોય છે તે વ્રતી હોય છે; અર્થાત્ ક્ષત્રીઓને સંકલ્પી હિંસાનો સહજજ ત્યાગ હોય છે, અને વિરોધીના મરી જવા પછી નરહત્યા થવાથી જે હિંસા થાય છે, તે સંકલ્પી હોય છે. ૩૮.

તે વચ્ચે ગોવિન્દરાજે એવું કહ્યું કે,—“ મારી બહેન ધિજ્યાણ આવા વીર પુત્રને જન્મ આપ્યો અને મારી પુત્રી લક્ષ્મણા આવા વીર પુરુષની સ્ત્રી થઈ. ” પછી કુમારનું આનંદથી અભિનંદન કર્યું. ૩૯. પછી આસપાસના ચારે તરફથી આવેલા સામન્ત રાજા તેમની સેવા કરવા લાગ્યા, કારણ કે નાટકના સભ્યો અર્થાત્ દર્શકોને નાટકમાં કોઈની સંપત્તિનો નાશ થવો અને ઉદય થવો બરાબર છે, અર્થાત્ આધીનસ્થ સામન્તગણ જે રાજા થાય છે, તેની સેવા કરવા મંડે છે. એકનો ઉદય અને બીજાનો અસ્ત તેમને સમાન છે. ૪૦. પછી જીવંધર સ્વામી રાજપુરીના જિનમંદિરમાં રાજ્યાભિષેકથી અભિષિક્ત થવાને ગયા, કારણ કે દિવ્ય સ્વરૂપ

જિન ભગવાનના સમીપ હોવાથી સિદ્ધિઓ અવશ્ય થાય છે. ૪૧. ઇટલામાં સુદર્શન યક્ષ પળ પ્રસન્નતાથી ત્યાં આવ્યા, કારણ કે સજ્જન પુરુષ ફળસ કઠહર વૃક્ષોની માફક ફળજ આપે છે. ૪૨. ત્યારે તે યક્ષે ગોવિન્દરાજ સાથે બહુ ગૌરવથી કૌરવ મહારાજ અર્થાત્ જીવંધર કુમારનો વિધિપૂર્વક રાજ્યાભિષેક કર્યો. ૪૩. પછી યક્ષેન્દ્ર રાજેન્દ્રને પુછીને પોતાને સ્થાને ચાલ્યો ગયો, કારણ કે સૂર્ય કમલને સ્વીલાવે છે, પરંતુ તેથી આસક્તિની અપેક્ષા રાખતો નથી; અર્થાત્ સ્વીલાવ્યા પછી તેથી કંઈ સંબંધ રાખતો નથી પણ અસ્તાચલ તરફ ચાલ્યો જાય છે. ૪૪. પછી બધા લોકને પ્રસન્ન કરનાર તે રાજસિંહ અર્થાત્ મહારાજા જીવંધર જિનમંદિરથી પોતાના મહેલમાં આવ્યા અને ત્યાં તેમણે પોતાના વંશ પરંપરાગત સિંહાસનને અલંકૃત કર્યું. ૪૫.

બધા લોક બહુ નવાઈ પામીને તેમના વૃતાન્તને વિચારવા લાગ્યા, કારણ કે જે સંપત્તિ કે વિપત્તિ સમજમાં આવી શકતી નથી—અચાનક આવી જાય છે, તે વિશેષ કરીને આશ્ચર્ય-કારક હોય છે. ૪૬. “ અહો ! કર્મોની વિચિત્રતાને જુઓ, કે ક્યાં તે પૂજ્ય રાજપુત્રપણું, ક્યાં તે સ્મશાન ભૂમિમાં જન્મ લેવો અને ક્યાં આ ફરીથી રાજ્યનું મળવું? ૪૭. પુણ્ય અને પાપ સિવાય બીજી કોઈ પણ વસ્તુ મુખ્ય દુઃખનું કારણ નથી, કારણ કે જ્યારે પાપનો ઉદય થાય છે, ત્યારે કરોઢીઆને તેની જાઠ પળ કુવામાં પડવાથી બચાવી શકતી નથી. ૪૮. જેને મારવા ચાહતા હતા, તેણે પોતાને

મારનારનેજ મારીને રાજ્ય લઈ લીધું ! કારણ કે જે કંઈ થનાર હોય છે, તે અવશ્ય થઈ રહે છે. માઘી કોઈથી ટક્કી શકતું નથી. ૪૯. પોતાને જીવવાની ઈચ્છાના વિસ્તારથી જેને રાજાને ઠગ્યો હતો—માર્યો હતો, તે કાષ્ઠાંગાર પળ માર્યો ગયો ! સત્ય છે કે, બીજાનો નાશ કરનાર પોતાનોજ નાશ કરનાર થાય છે. ૫૦. જુઓ ! તે યક્ષ તો ફક્ત ક્ષણવારના ઉપકારથી પ્રાણોની રક્ષા કરનાર થઈ ગયો, અર્થાત્ તેણે જીવંધરનો જીવ બચાવી દીધો અને કાષ્ઠાંગાર જેને સત્યંધરે બધું રાજ્ય સોંપી દીધું હતું, તે કૃતધન થઈ ગયો—તેણે પોતાના ઉપકારકનોજ જીવ લઈ લીધો ! તેથી કહે છે કે, સ્વભાવ બદલાતો નથી. ૫૧. અપકાર અને ઉપકાર કરવાથી સજ્જન અને દુર્જનમાં કોઈ પ્રકારનું અંતર પડતું નથી; અર્થાત્ સજ્જનો સાથે અપકાર કરવામાં આવે, તોપણ તે સજ્જન રહે છે અને દુર્જનો સાથે ઉપકાર કરવામાં આવે, તોપણ તે દુર્જન રહે છે. જેમ સોનું બાઢવાથી પળ ચઢકે છે, પરંતુ કોયલા કોઈ પળ પ્રકારથી (ધોવાથી પળ) શુદ્ધ થતા નથી. ૫૨. સ્વાલી અને ભરી દશામાં અર્થાત્ ધનવાન અને નિર્ધનની અવસ્થામાં પળ સજ્જન અને દુર્જનમાં ભેદ પડતો નથી. જુઓ, સુકાઈ ગયેલી નદી પળ સ્વોદવાથી મીઠું પાણી નીકળે છે, પરંતુ ભરેલા સમુદ્રથી મીઠું પાણી મળતું નથી. ” ૫૩.

જીવંધરના સુરાજ્યમાં તે દેશમાં એ પ્યારી કોહવત પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ કે, ‘સુંદર રાજાવાળી ઉત્તમ પૃથ્વી સુખનો અનુભવ

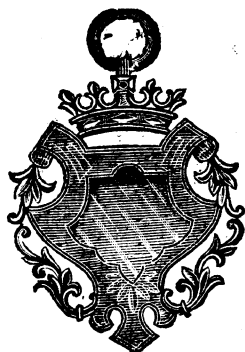
કેમ કરે નહિ ? ” અર્થાત્ જે દેશમાં ઉત્તમ રાજા હોય છે, ત્યાંની પ્રજા અવશ્ય સુખીજ થાય છે, ૧૪. મહારાજે કાષ્ઠાંગારના કુટુંબને પોતાના સ્થાનમાં સુખથી રહેવાની આજ્ઞા આપી દીધી, તેમને કોઈ પ્રકારનું કષ્ટ આપ્યું નહિ, કારણ કે સજ્જનોનો ક્રોધ અયોગ્યોપર થતો નથી. ૧૫. પછી પોતાના માઈ નન્દાદત્તને યુવરાજના પદપર, પિતા ગંધોત્કટને વૃદ્ધ ક્ષત્રીઓના યોગ્ય પદપર, અને બન્ને માતાઓને (વિજ્યા અને સુનન્દાને) લોક-પૂજ્ય પદપર સ્થાપન કરી. ૧૬. પૃથ્વીને બાર વર્ષના કરથી (ટેકથી) રહિત કરી દીધી અર્થાત્ જમીનનું મહેસૂલ બાર વર્ષ માટે બીલકુલ માફ કરી દીધું, કારણ કે જે પાળીને મેંસો ડોઢી નાંખે છે, તે તરતજ ઠરીને નિર્મલ થતું નથી. ભાવ એ છે કે, કાષ્ઠાંગારે અનુચિત અસહ્ય કર વસૂલ કરીને પ્રજાને ઇટલી નિર્ધન બનાવી હતી કે, આ રીતે બાર વર્ષ માટે કર છોડી દીધા વિના પ્રજાની આર્થિક અવસ્થા તત્કાલજ સારી થવાની નહોતી. ૧૭. ત્યાર પછી જીવંધર મહારાજે દ્વાસ્ય આદિ મિત્રોને પણ યથાયોગ્ય પદવી આપી. કારણ કે લોક સાધારણ પરિજ્ઞાનથી રંજાયમાન થતા નથી; અર્થાત્ કોણ કયા પદને યોગ્ય છે, તેનું પુરું જ્ઞાન થવાથી અને તેને અનુસાર લોકોને યોગ્ય પદ આપવાથી તે પ્રસન્ન રહે છે. ૧૮.

તે વસંતે મહારાજની આજ્ઞાથી તેમની પદ્મા આદિ બધી રાણીઓ આવી ગઈ અને તે સ્વામીને જોઈને ક્ષણવારમાં સંપૂર્ણ માનસિક વ્યથાઓથી રહિત થઈ મર્યાદા. તેમના મનની બધી

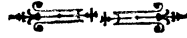
पीडाओ जती रही. ५९. कारण के विरुद्ध पदार्थ जोवाथी चिरस्थायी पदार्थ पण नाश पाये छे; अर्थात् सुख मळवाथी पहेलानुं बधुं दुःख जतुं रहे छे. शुं दीवो पासे आववाथी पण गुफानुं मुख अंधकारयुक्त रही शके छे ? नहि. ६०.

पछी महाराजा जीवंधरे गोविन्दराजे आपेकी नवुतिनी पुती लक्ष्मणा साथे लग्न कर्युं. विवाहमां खंडीआ राजाओए बहु भारे उत्सव मान्यो. ६१.

आ प्रमाणे श्रीमान् वादीभसिंहसूरिए रचेल क्षत्रचूडामणि ग्रन्थमां “ लक्ष्मणालम्भ ” नामे दशसुं प्रकरण पूर्ण थयुं.

प्रकरण ११ मुं.

र पछी बुद्धिमान महाराज राज्यलक्ष्मी अने लक्ष्मणाने प्राप्त करीने बहुज प्रसन्न थया, कारण के लांबा वखतथी इच्छेली वस्तु मळवाथी बहु भारे तृप्ति अथवा प्रसन्नता थाय छे. १.

राज्य मळवाथी राजाना बधा गुण शोभायमान थवा लाग्या. सत्य छे के हारमां जो काव परोववामां आवे, तो ते खराब जणाय छे. परंतु जो रुणि परोववामां आवे, तो बहुज शोभायमान थाय छे-तेनो गुण वधी जाय छे. तात्पर्य ए के, जीवंधर जो के एवाज गुणवान हता, परंतु राज्य प्राप्त करवाथी तेथी पण विशेष गुणोथी शोभायमान थवा लाग्या. २. संपात्ति अने विपत्तिमां बुद्धिमानोनी एकज वृत्ति रहे छे. सत्य छे के, नदीना पाणीना आववाथी समुद्रमां कोई प्रकारनो विकार उत्पन्न थतो नथी,—ते ज्यां के त्यां रहे छे. अभिप्राय ए छे के, राज्य वैभव मळवाथी पण जीवंधर कुमारनी वृत्तिमां कंड विकार थयो नहि. ३.

हवे जीवंधर महाराजनां बधां सुख दुःख प्रजाने आधीन थई गया; अर्थात् प्रजानां सुख दुःखथी ते पोताने सुखी दुखी समजवा लाग्या, कारण के जन्म आप्या सिवाय बीजा बधा

વિષયોમાં રાજાજ પ્રજાનાં માવાપ છે. ૪. જે રીતે દાન આપવું સુખદાયક હોય છે, તેજ રીતે તે રાજાને કર (મહેસૂલ) આપવો પણ પ્રજાને પ્રીતિકર અર્થાત્ આનન્દદાયક થયો. સત્ય છે કે, શું ધાન્યના સ્વેતરમાં બી વાવવાથી શુદ્ર સંતુષ્ઠ થતા નથી ? અવશ્ય થાય છે. ભાવ એ છે કે, તે યોગ્ય રાજાને કર આપવામાં પ્રજાને આનન્દજ થતો હતો, જેવોકે, શુદ્રને યોગ્ય સ્વેતરમાં બી વાવવાથી થાય છે તેમ. ૫. જો કે રાજાને મિત્ર, શત્રુ અને ઉદાસીન (મીત્ર શત્રુ પ્રત્યે સમભાવ રાખનાર) રાજાઓનું સાક્ષાત્ જ્ઞાન હોતું નથી (તેમને તે વિષયનું જ્ઞાન ગુપ્ત અનુચરો દ્વારાજ થાય છે) તથાપિ ગુપ્ત અનુચરો દ્વારા વધો વૃત્તાન્ત જાણીને તે તેનો ઉપાય તેજ વસ્તુ કરી દે છે. ૬. તે નિયમપૂર્વક કામ કરનાર થયા અને રાત દિવસના વિભાગોમાં નક્કી કરેલાં કામોને યોગ્ય સમયે કરવા લાગ્યા, કારણ કે જે કામ વસ્તુતસર કરવામાં આવતું નથી તે વસ્તુ થઈ ગયા પછી કરવામાં આવે છે, તો તે સિદ્ધ થતું નથી. ૭. જેમ તપમાં યોગ્ય ક્ષેમની અર્થાત્ મન વચન કાર્યારૂપ યોગોને રોકવાની આવશ્યકતા છે, તેજ રીતે રાજ્યમાં યોગક્ષેમની અર્થાત્ નહિ પામેલાને પામવાની અને પામેલાની રક્ષા કરવાની આવશ્યકતા છે. તેથી રાજ્ય અને તપ બન્ને સરસ્વાંજ છે. ૮. જ્યારે તે મહારાજ સાવધાન થઈને વધી પૃથ્વીની એક નગરીના સમાન મોટી સુવિદ્યાથી રક્ષા કરવા લાગ્યા, તે વસ્તુ તે ત્યાંની પૃથ્વી નિષ્કંટક શાસન થવાથી પોતાના રત્નાગર્ભા નામનું સાર્થક કરવા લાગી. ૯.

ए रीते ज्यारे ते महाप्रतापी राजाओना राजा जीवंधर
 विरजमान थया हता—राज्य करता हता, त्यारे तेमनी माता
 विज्या संसारथी विरक्त थई गयां; अर्थात् तेमने वैराग्य उत्पन्न
 थई गयो. १०. (ते विचारवा लाग्या के,)—“ में आ श्रेष्ठ
 पुत्रने तेना पितानी पदवीए जोई लीधो; अर्थात् तेने राजाना
 पदपर प्रतिष्ठित जोई लीधो. अने पहेलां जेमणे उपकार कर्यो
 हतो, ते पण यथायोग्य कृतकृत्य करवामां आव्या अर्थात् ते
 बधानो प्रत्युपकार करवामां आव्यो. ११. अने पुण्य पापनुं फळ
 शास्त्रा सिवाय में पोते पोतानामांज जोई लीधुं. पछी कर्मोनुं परिपक्व-
 पणुं अन्यत्र जोवानुं शुं प्रयोजन छे ? १२. तेथी हवे हुं पुत्रनो
 मोह छोडी दईने जेवुं जोईए तेवुं तप करीश, कारण के सर्व
 कई जाणीने पण संसाररूपी कुंडमां पडी रहेवुं नीच मनुष्यनुं
 काम छे. १३.

विजयाना आ रीते विरक्त थई जवाथी सुनन्दाने पण
 वैराग्य थई गयो, कारण के पुण्य अने पापनो उदय थवामां
 कोईने कोई बाह्य कारण अवश्य होय छे; अर्थात् विजयाना
 वैराग्यनुं कारण मळवाथी तेने पण वैराग्य थई गयो. १४. अने
 पछी ते बन्ने शोकयुक्त राजा गासेथी कोईने कोई रीते सम्मति
 लईने त्यांथी चाली गई अने बन्नेए विधिपूर्वक जीनदीक्षा लई
 लीधी. १५. ते वखते बधी आर्जीकाओमां श्रेष्ठ जे पद्मानामनी
 आर्जीका हती, ते आ बन्ने राजमाताओने आर्जीकानुं पद

आपीने जीवंधर महाराजने प्रतिबोधित करवा लागी;

१६—बुद्धिमानोने ए उचित नथी के, कोईने संन्यासिनी थतां रोके. आकाशथी जो रत्नोनी वर्षा थती होय, तो ते रोकाती नथी. १७. जे बुद्धिमान छे, ते अवस्थाना अंतमां पण अर्थात् वृद्ध थवा छतां पण दीक्षा लेवानी अपेक्षा करे छे—दीक्षा लेवानुं इच्छे छे; कारण के पंडितजन रत्नोना हारने भस्मने माटे बाळता नथी; अर्थात् आ मनुष्य जन्मरूपी रत्नोना हारने संसार सुखरूप निस्सार भस्म माटे नष्ट करता नथी, तपज करे छे. ”

१८. जीवंधर महाराजने पद्मा आर्जीकाए ज्यारे आ रीते प्रबो-
धित करी दीधा—समजावी दीधा, त्यारे ते नमस्कार करीने पोताना मातानी पासेथी नम्रतापूर्वक पाछा आव्या, अने पोताना राजमहेलमां चाल्या गया. १९, बुद्धिमानेनां हृदय लांघा वखत सुधी विकार युक्त रहेतां नथी. मलिनता तो रत्नमां पण लागी जाय छे, परंतु तेनुं साफ थवुं कंई कठण होतुं नथी. भाव ए छे के,—मातानी दीक्षाथी राजाना हृदयमां जे शोकनो विकार थयो हतो, ते तरतज दूर थई गयो—बहु वखत सुंधी रख्यो नहि, जेम रत्नमां लागेलो डाघ सहजज साफ थई जाय छे तेम. २०.

त्यार पछी क्षत्रविद्याने जाणनार जीवंधर महाराजे देवताओ सरखां सुखोथी पृथ्वीने भोगवीने त्रीस वर्ष एक क्षण बारना समान व्यतीत करी दीधां; अर्थात् तेमणे त्रीस वर्ष राज्य

કર્યું. અને તે સમય સર્વ પ્રકારનાં સુખને લીધે વાતની વાતમાં વીતી ગયો. ૨૧.

एक वखते तेमणे वसन्तरुतुमां पोतानी आठे स्त्रीओ साथे मोटा कौतकथी जळक्रीडानो महान् उत्सव कर्यो. २२. ते उत्सवमां जळक्रीडाना श्रमथी थाकीने महाराज एक लतामंडपयुक्त (वेलोना मांडवावाळा) उद्यानमां वांदरा साथे क्रीडा करवा लाग्या अने तेमनी पासे सारी सारी चेष्टाओ कराववा लाग्या. २३. ते वखते कोई एक वांदरे कोई बीजी वांदरी साथे उपभोग कर्यो, तेथी तेनी प्यारी वांदरी क्रोध करवा लागी. वांदराए पोतानी वांदरीने बहुज उपाय करीने मनाव धार्युं, परंतु ते तेने प्रसन्न करी शक्यो नहि. २४. पछी ते वांदरो कपटथा मरण तुल्य थईने जमीनपर पडी रह्यो. ए जोईने ते वांदरी डरी गई अने वांदरानी पासे जईने तेणे तेनी ते मरणतुल्य अवस्थाने दूर करी दीधी. २५. त्यारे वांदराए पण हर्षित थईने पोतानी वांदरीने एक फणस फळ भेट तरीके आप्युं, परंतु एक वनपाले वांदरीने मारीने ते फळ छीनवी लीधुं. २६.

आ बधी घटना जोईने विशेष वातोना जाणनार विद्वान राजाने ते वखते वैराग्य थई गयो. અને તેઓ આ રીતે ૧૨ અનુપ્રેક્ષાઓનું ચિંતન કરવા લાગ્યા;—૨૭.

૧ અનિત્ય ભાવના.

આ વનપાલ મારા સમાન છે, વાંદરો કાષ્ઠાંગાર સમાન છે, અને ફણસ ફળ રાજ્ય સમાન છે, તેથી આ ફળ મારે

ત્યાગવાંજ યોગ્ય છે. ૨૮. પ્રાણીઓની એ પ્રથા છે કે, તેમણે જન્મ લધો, પુષ્ટ થયો, અને પછી નાશ થયો. સ્થિર કોઈ રહ્યું નથી, તથા હે આત્મા! સ્થિરસ્થાન અર્થાત્ મોક્ષ તરફ ધ્યાન આપ અથવા મોક્ષ પ્રાપ્ત કર. ૨૯. આ જીવન ક્ષણ માત્ર પળ સ્થાયી જણાતું નથી, તોપણ બહુ સ્વેદની વાત છે કે, પ્રાણીઓની ઈચ્છાઓ કરોડોથી વધુ પળ અધિક છે. ૩૦. વિષયભોગ લાંબા વસ્તુ સુધી રહીને પળ આશ્વર્ય નાશ પામે છે. ” જ્યારે એવો નિશ્ચય છે, ત્યારે તેને પોતેજ છોડી દેવો જોઈએ. કારણ કે અમે નહિ છોડીએ, તોપણ તે નાશ થવાથી વચસે નહિ. જો અમે તેને પોતે છોડી દઈશું, તો અમારી મુક્તિ થઈ જશે, નહિ તો જન્મ મરણરૂપ સંસારની વૃદ્ધિ થશે. ૩૧. જો નાશવાન શરીરથી અવિનાશી સુખ અથવા મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે, તો હે આત્મા ! વ્યર્થ સમય કેમ સ્વે છે ? તારે સમયને સફળ કરવો જોઈએ. અર્થાત્ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ. ૩૨.

૨. અશરણ ભાવના.

હે જીવ ! જેમ નાવના ઢૂંબવાથી સમુદ્રમાં પક્ષીને કોઈ પળ શરણ હોતું નથી, તેજ રીતે મૃત્યુ સમયે તારું કોઈપણ શરણ થઈ શકતું નથી. સ્વાસ્થ્ય રહેતાંજ અર્થાત્ સારી ભલાઈમાંજ હજારો શરણ સહાયક જણાય છે. ૩૩. જો આ જીવની રક્ષા માટે એના પ્યારા બંધુ બહુજ આયુધ લઈને ચારે તરફ ઘેરાઈ હોય, તોપણ તે જોત જોતામાંજ નાશ પામે છે. ૩૪. હે આત્મા! મંત્રચંત્રાદિક પળ તારા સાચા સ્વતંત્ર રક્ષક નથી. પુણ્ય હોવા-

થીજ તે બધા સહાય કરે છે અને જો પુણ્યનો ઉદય ન હોય, તો તેનું હોવું પણ નિષ્ફળ છે. ૩૬.

૩ સંસાર ભાવના.

હે આત્મા ! તું પોતાના કર્મને વશ થઈને નટની માફક નાના પ્રકારના વેષ ધારણ કરીને ભ્રમણ કર્યા કરે છે. પાપથી તિર્યચ અને નરકગતિમાં, પુણ્યથી સ્વર્ગલોકમાં અને પુણ્ય પાપથી મનુષ્યગતિમાં જન્મ ધારણ કરે છે. ૩૬. હે જીવ બહુ સેદની વાત છે કે, તું લોઢાના પાંજરામાં પુરેલા સિંહના માફક એક ક્ષણ માત્ર પણ જે સહન થતું નથી એવા દુસ્સહ દેહમાં કેવી રીતે રહે છે ? ૩૭.

આ પુદ્ગલોમાં કોઈ પણ પરમાણું એવું નથી, કે જેને તેં કોઈવાર મોગવ્યું હોય નહિ. પછી શું એ પુદ્ગલોના અંશ કે જે પીધેલ સમુદ્રના બિંદુની માફક છે, તેથી તારી તૃપ્તિ થઈ શકે છે ? કદાપિ નહિ. ૩૮. જે વસ્તુ મોગવીને છોડી દીધી છે, તે ઉચ્છિષ્ટને તું ફરી મોગવવા ઇચ્છે છે. હવે તું મોગવ્યા વિનાની અને સર્વોત્તમ મુક્તિના આનન્દને મોગવવાની ઇચ્છા કેમ કરતો નથી ? સંસારમાં રાગદ્વેષથી કર્મ બંધાય છે, કર્મથી બીજા શરીરમાં જવાનું થાય છે, શરીરથી ઇન્દ્રિયો ઉત્પન્ન થાય છે, ઇન્દ્રિયોદ્વારા રાગદ્વેષાદિ થાય છે અને રાગદ્વેષાદિથી ફરી આજ રીતે સંસાર ચક્રમાં ભ્રમણ કરવું પડે છે. ૪૦, આ કાર્યકાર-ગરુષ પ્રબન્ધ અનાદિથી ચાલી રહ્યો છે. તેમાં નિત્ય દુઃસજ મળે છે, તેથી હે આત્મા ! તું તેને હમણાંજ છોડી દે. ૪૧.

૪ એકત્વ ભાવના.

હે આત્મા ! જો કે તું એક શરીરને છોડીને બીજું ધારણ કરે છે અને પોતાના કર્મને અનુસાર ભ્રમણ કરતો રહે છે; પરંતુ જન્મ અને મરણ વચ્ચે તું સદા એકલોજ રહે છે. ૪૨.

બંધુજન પક્ત સ્મશાન પર્યન્ત સાથે જાય છે, ઉપાર્જીત કરેલું ધન ઘરમાં રહે છે, અને શરીર ભસ્મ થઈ જાય છે. કેવળ એક ધર્મજ તારી સાથે રહેશે; અર્થાત્ ધર્મ તારો સાથે છોડશે નહિ. બીજા સર્વ છોડી દેશે. ૪૩. પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી તથા બીજા લોક જે સાથે વચમાંજ તારે સોબત થઈ ગઈ છે, તે જો તારી સાથે જતા નથી, તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. આશ્ચર્ય તો એ છે કે, તારું શરીર પણ જે આ પર્યાયના પ્રારંભથીજ સાથે છે, તે તારી સાથે જશે નહિ. ૪૪. તુંજ કર્મોનો કર્તા અને ફળનો ભોક્તા છે અને તુંજ મુક્તિનો પ્રાપ્ત કરનાર છે, પછી હે તાત ! તું પોતાને આધીન મુક્તિને લેવામાં ઇચ્છા કેમ કરતો નથી ? ૪૫. હે આત્મા ! કર્મોદ્ધારાજ અજ્ઞાની થઈને તું સ્વાધીન સુખ અર્થાત્ મોક્ષસુખને પામવાને તેના ઉપાયોમાં અભિલાષા કરતો નથી; અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના જે જે ઉપાય છે, તે તે કરતો નથી; અને ઊલટો દુઃખનાં કારણોમાં લાગી રહ્યો છે ૪૬.

અન્યત્વ ભાવના.

હે આત્મા ! હું દેહરૂપ છું, એ વાત તું કદાપિ પોતાના ચિત્તમાં લાવીશ નહિ. કર્મ કરવાથીજ તારો શરીર સાથે સંબંધ છે. તું તો મ્યાનમાં રહેનાર તલવાર સમાન છે. ૪૭. હે આત્મા !

અનિત્ય, અપવિત્ર અને ચેતનારહિત હોવાથી આ શરીર તારાથી જુદું છે અને સચેતન, અવિનાશી, તથા પવિત્ર હોવાને લીધે તું આ શરીરથી જુદો છે. ૪૮. જે બુદ્ધિ આપોઆપજ અશુભ કાર્યમાં લાગે છે અને યત્ન કરવાથી પણ શુભ કામમાં પ્રવૃત્ત થતી નથી, તેનો હેતુ પૂર્વ જન્મનાં દુષ્કર્મ છે, અને આ હેતુથી આત્મા પણ તેવાંજ કર્મ કરવા માંડે છે. ૪૯.

૬ અશુચિત્વ ભાવના.

જેના સંબંધથી પવિત્ર વસ્તુઓ પણ અપવિત્ર થઈ જાય છે અને જે રુધિર વીર્યાદિ મળેથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, શું તે શરીર અપવિત્ર નથી ? અવશ્ય છે. ૫૦. કર્મરૂપી કારીગરની સ્ખૂબીથી આ શરીર સ્પષ્ટ દેસ્તાતું નથી, તેથી રમણીય ભાસે છે, પરંતુ વિચાર કરવાથી તેમાં મઠ, માંસ, હાડકાં અને મજ્જા સિવાય બીજું શું છે ? અર્થાત્ શરીર એજ અપવિત્ર પદાર્થોનો પિંડ છે. ૫૧. હે આત્મા ! બીજું તો શું, જો દૈવયોગથી આ શરીરનું અન્તઃસ્વરૂપ અર્થાત્ અંદરના ભાગ શરીરની બહાર નીકળી આવે, તો તેનો અનુભવ ન કરવાની ઇચ્છા તો દૂરજ રહી, પરંતુ કોઈ તેને જોશે પણ નહિ. ૫૨. આ રીતે હે આત્મા ! નાશને પ્રાપ્ત કરનાર, પરંતુ અવિનાશી મોક્ષના સાધન-ભૂત આ માંસપિંડમય શરીરને આથી જે મોક્ષરૂપ પળ મળે છે, તેને તેનો નાશ થવા પહેલાંજ પ્રાપ્ત કરીને છોડી દે; અર્થાત્ શરીરથી તપસ્યાદિક કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કર અને પછી તેને છોડ. ૫૩. હે આત્મા ! તું આ શરીરનો સારાંશ લઈ લે, પછી

આ શરીરનો નાશ થવા છતાં પણ બુદ્ધિમાન પુરુષ શોક કરતા નથી. જેમકે શેરડીનો રસ લઈ લીધા પછી જો શેરડીને બાઢી નાંચવામાં આવે, તો કંઈ શોક થતો નથી તેમ. ૧૪.

૭ આશ્રવ ભાવના.

હે આત્મા ! કર્મરૂપી પુદ્ગલ જે મોટા દુઃખથી દૂર હોય છે, નિરન્તર આગમન કર્યા કરે છે, અને તે કર્મથી ભરેલ થઈને તું પાણીથી ભરેલા નાવની માફક નીચેજ નીચે ચાલ્યો જાય છે અર્થાત્ અધોગતિએ પહોંચે છે. ૧૫. હે આત્મા ! આ આસ્રવનું કારણ તારાજ યોગ અને કષાય છે, જે સદા ઉત્પન્ન થયા કરે છે. આત્માના પ્રદેશોમાં ચંચલતા હોવાને યોગ અને શુભ અશુભ રૂપ પરિણામોને કષાય કહે છે. ૧૬. હે આત્મા ! આ કર્મનો આ આસ્રવ છે, અને આ કર્મનો આ આસ્રવ છે, એ રીતે સારી રીતે જાણીને જે જે કર્મોના જે જે આસ્રવ છે, તેના ત્યાગ કરીને કર્મ અને તેના કારણરૂપ આસ્રવ છોડીને મોક્ષગામી થઈ જા. ૧૭.

૮ સંવર ભાવના.

હે આત્મા ! તું અનુપેક્ષાઓનું (ભાવનાઓનું) ચિંતવન કરતો કરતો, સમિતિ અને ગુપ્તિઓનું પાલન કરતો કરતો, અને તપ, સંયમ તથા ધર્મને ધારણ કરતો કરતો, નાના પ્રકારના પરિષ્કોણને જીત. ૧૮. હે આત્મા ! જ્યારે તું એવો થઈ જાય, ત્યારે કર્મોનો આસ્રવ રોકાઈ જવાથી આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં તે નાવના જેવો થઈ જા, કે જેના પાણી આવવાના છેદ બંધ થઈ જાય છે, અને તેથી જે

વિન્ન વગર અમીષ્ટ સ્થાનપર પહોંચી જાય છે. ૬૯. વિકથાદિ પંદર પ્રમાદોને છોડીને, અને આત્મભાવનામાં લવલીન થઈને બાહ્ય પરિગ્રહથી મમત્વ છોડી દે. પછી ગુપ્તિ વગેરે તો તારા હાથ પરજ રાखી છે; અર્થાત્ તે તો સહજજ પાઠી શકાય છે. ૬૦. આ રીતે સદા આત્માધીન થઈને સુખથી પ્રાપ્ત થનાર મુક્તિ-માર્ગમાં પોતાની બુદ્ધિ લગાડ. દુઃખદાયી બાહ્ય માર્ગમાં બુદ્ધિ લગાવવાથી શો લાભ થશે ? ૬૧. હે આત્મા ! બાહ્ય પદાર્થો સાથે નિસ્સાર સંબંધ જોડીને તું મોહ કરે છે; તેથી તારા હૃદયમાં પ્રત્યક્ષજ વ્યથા ઉત્પન્ન થાય છે, જે સાક્ષાત્ નરકે લઈ જનાર છે. ૬૨.

૯ નિર્જરાનુપ્રેક્ષા.

ત્રણે રત્નોની અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્-ચારિત્રની વૃદ્ધિથી તારાં પૂર્વ સંચિત કર્મોનો પણ નાશ થઈ શકે છે, કારણ કે કોઈ કારણથી ઉદ્ધીપ્ત થયેલો અગ્નિ શું દાહ્ય વસ્તુમાં કંઈ બાકી રાખે છે ? નહિ. ૬૩. હે આત્મા ! તું પૂર્વ કર્મોનો નાશ કરીને અને આગળ આવનાર કર્મોને રોકીને તેરમા ગુણસ્થાનવર્તી કેવળી થઈ જા. જ્યારે તઢાવનું બધું પાળી નીકળી જાય છે, અને નવું પાળી આવવા પામતું નથી, ત્યારે તેમાં પાળી ક્યાં રહી શકે છે ? ૬૪. હે આત્મા ! પછી તું એ ત્રણે રત્નોને સુગમતાથી પૂર્ણ કરી શકે છે, કારણ કે મોહના ક્ષોભથી રહિત થઈ જવાથી પરિણામ નિર્મલ થઈ જાય છે. ભાવાર્થ એ છે કે, તેરમા ગુણસ્થાનથી ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં જવું

બહુજ સહજ છે. ૬૧. પરિણામની શુદ્ધિ માટે બાહ્ય તપ કરવું જોઈએ. કારણ કે અગ્નિ વગેરેનો નાશ થવાથી ચોखा પકાવી (રાંધી) શકાતા નથી. ૬૬. જ્યારે તું બાહ્ય પદાર્થોમાં ઈચ્છા કરીશ નહિ, ત્યારેજ પરિણામ વિશુદ્ધિ થશે અને ઈચ્છા ન કરવામાંજ સુખ છે, તેથી તું બાહ્ય પદાર્થોમાં કેમ વૃથા મોહિત થાય છે ? ૬૭. હે આત્મા ! મોક્ષ સુખની વાત તો જવા દે, હજુ તું પોતાની ઇન્દ્રિયોને ટુંક વશમાં રાखીને પોતે જાતેજ પોતાના સ્વરૂપને પોતામાંજ વિચારીને તેના સુખનોજ અનુભવ કર. ૬૮. શાન્ત અંતઃકરણવાળા પુરુષને પોતાના અનુભવમાં આવનારી જે પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ પ્રીતિ આ વાતને માટે પ્રમાણ છે કે, આત્માથી ઉત્પન્ન થાણ કોઈ અનન્ત સુખ પળ હોય છે. ૬૯.

૧૦. લોકભાવના.

આ લોક લગ્ન પવનોથી ઘેરાણા, ચરણ ફેલાણા અને કમર પર હાથ રાखેલા પુરુષ સમાન છે. તેના ઉર્ધ્વ, મધ્ય અને અધો એ ત્રણ ભાગ છે; અર્થાત્ ઉર્ધ્વલોક, મધ્યલોક અને અધોલોક. ૭૦. હે આત્મા ! આ અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા લોકમાં જે જન્મ અને મરણનું સ્થાન છે, તેમાં એવો એક પળ પ્રદેશ નથી, કે જ્યાં તું અનન્તવાર જન્મ્યો અને મર્યો હશે નહિ. ૭૧. હે આત્મા ! અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાજ્ઞાનમાં હોવાથી તું પહેલાં પ્રમાણે ફરી સંસારમાં ભ્રમણ કરશે, કારણકે કારણનું પ્રવલ્લ થવાથી કાર્યનો નાશ થતો નથી. ૭૨. હે આત્મા ! મૂઢ માણસોને ભોગવવા યોગ્ય સુખનો ત્યાગ કરીને તપ કરવામાં યત્ન કર, કારણકે પ્રકાશ થવાથી ચિરસ્થાયી અંધકાર પળ નાશ પામે છે. ૭૩.

૧૧. બોધિદુર્લભ ભાવના.

આ કર્મભૂમિમાં જન્મ લેવો, મનુષ્ય પર્યાયનું પામવું, ભવ્યતા અર્થાત્ ત્રણે રત્નોનો પ્રકાશ કરવાની આવશ્યક્તા, સ્વંગ-વંશ્યતા અર્થાત્ અવયવોનું સુંદર સુદૃઢ હોવું અને સારા કુલમાં ઉત્પત્તિ, હે આત્મા ! આ બધી વાતોનું મળવું એક એકથી વિશેષ કઠીણ છે અને સર્વનું એકદમ મળવું તો બહુજ કઠણ છે. તેની દુર્લભતાના વિષયમાં તો કહેવાનુંજ શું છે ? ૭૪. પરંતુ હે આત્મા ! જો તારી ધર્મમાં બુદ્ધિ ન હોય, તો એ બધી વાતોનું એકત્ર થવું પણ નિષ્ફળ છે. જો અન્નના છોડમાં દાણા ન હોય, તો खेतર વગેરે સામગ્રીઓના ઉત્તમ હોવાથીજ શું ? કંઈ પણ નહિ. ૭૫. તેથી હે મૂઢ ! આ દુર્લભ શરીરને ધર્મમાં લગાવ. જે મનુષ્ય રાખને માટે રત્નને બાઢી નાંચે છે, તેથી અધિક મૂર્ખ બીજો કોણ હશે ? અભિપ્રાય એ છે કે, ધર્મ કર્યા વિના વિષયાદિ સેવનમાં શરીરને લગાવવું રાખને માટે રત્નને બાઢવા જેવું છે. ૭૬. ધર્મ અને પાપથી કુતરો દેવ થઈ જાય છે, અને દેવ કુતરો થઈ જાય છે, તેથી તું દુર્લભ ધર્મને ધારણ કર, કારણ કે ધર્મજ સંસારમાં મનોરથોને પૂર્ણ કરનાર છે. ૭૭. હે આત્મા ! તને ભવ્યતા, અન્તરંગદૃષ્ટિ, જીવ માત્ર પર દયા, અને અંતમાં અધઃકરણ અપૂર્વકરણ તથા અનિવૃત્તિકરણથી પરિણામોની નિર્મલતા એ બધાની પ્રાપ્તિ કરીને તું સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રની વૃદ્ધિયુક્ત થા. ૭૮.

૧૨ ધર્મ ભાવના.

હે આત્મા ! ધર્મનું મહાત્મ્ય જો ! ધર્મ કાર્ય કરનાર કદી શોક કરતો નથી. બધા પ્રાણી ધાર્મિક પુરુષમાં વિશ્વાસ કરે છે અને આશ્ચર્યની વાત એ છે કે, ધર્માત્મા લોક બન્ને લોકમાં સુખી રહે છે. ૭૯. હે આત્મા ! જ્યાં સુધી તેં મોક્ષપ્રાપ્તિ કરી નથી, ત્યાં સુધી તારી આ હિતકારી અને અતિશય નિર્મલ જૈન ધર્મમાં મોક્ષ આપનારી અત્યન્ત સ્થિર રહી રહો. ૮૦.

આ રીતે વાર ભાવનાઓના ચિંતનનથી રાજાને સ્થિર અથવા નિશ્ચલ વૈરાગ્ય થઈ ગયો. થવોજ જોઈએ, કારણ કે સજ્જનોની એ પ્રકૃતિજ છે કે, તેમના વિચારોમાં સ્થિરતા હોય છે. અને પછી આ વિષયમાં સહાયતા મળવાથી તો કહેવુંજ શું ? અર્થાત્ પછી તો બીજી પણ સ્થિરતા આવી જાય છે. ૮૧.

વિરક્ત થઈને મહારાજા જીવંધરે પોતાના રાજ્યને તથા બીજા પદાર્થોને તૃણ સમાન પણ ગણ્યા નહિ. સત્ય છે કે જો હાથમાં અમૃત આવે જાય, તો પછી કડવી વસ્તુને કોણ પીએ ? ૮૨. આશ્ચર્ય જૈન શાસ્ત્રોના જાણનાર તે જીવંધર સ્વામીએ ત્યાંથી ચાલીને જિનેન્દ્ર ભગવાનની પૂજા કરી અને એક ચારણ ઋદ્ધિના ધારણ કરનાર યોગીન્દ્ર પાસે ધર્મ શ્રવણ કર્યો. ૮૩. અને તેના શ્રવણ કરવાથી તે અતિશય નિર્મલ મહારાજ ધર્મ વિદ્યાના જાણનાર થયા, કારણ કે રત્નોના સંસ્કાર કરવામાં જે મણિકાર ચતુર હોય છે, તેને પાણીદાર બનાવવાનો અને ચઢકાવવાનો પ્રયત્ન કરવાથી રત્ન બહુજ ઉજ્જ્વલ થઈ જાય છે. ૮૪.

ત્યાર પછી રાજાએ પોતાનો પૂર્વ જન્મનો વૃતાન્ત જાણવાની
 ઈચ્છાથી તે ચારણ મુનિને પ્રશ્ન કર્યો. ત્યારે તેમણે મહારાજના
 પૂર્વજન્મની આ રીતે કથા કહી;—૮૧. “ હે રાજા ! તું પહેલાં
 ધાતકીશંકડના ભૂમિતિલક નગરમાં રાજા પદ્મનેગનો યશાધર
 નામે પુત્ર હતો. ૮૨. હે રાજશ્રેષ્ઠ ! કોઈ વચ્ચે તું રાજહંસના
 બચ્ચાને તેના માઠામાંથી ચેલવા માટે લઈ આવ્યો અને તેનું તે
 નિર્દોષતાથી પાલનપોષણ કર્યું. ૮૩. એ વાત તારા ધર્મજ્ઞ પિતાએ
 કશેથી સાંભળી લીધી, તેથી તેણે તે વચ્ચે તને ધર્મનો ઉપદેશ
 આપ્યો; અર્થાત્ સમજાવ્યો કે, આ રીતે પક્ષીઓને બંધનમાં
 રાખવા એ સારું નથી, તેમાં દોષ લાગે છે. કારણ કે આ બચ્ચાને
 એકતો બંધનનું દુઃખ થાય છે અને બીજું તેનાં માવાપ તેના
 વિયોગથી અતિશય દુઃખી થશે. તેથી આ ઉપદેશ સાંભળવાથી
 તું અતિશય ધર્માત્મા બની ગયો. ૮૪. તે વચ્ચે તને અત્યન્ત
 વૈરાગ્ય થઈ ગયો. પિતાએ પણ રોક્યો, પરંતુ તે માન્યું નહિ અને
 પોતાની સ્ત્રીઓ સુદ્ધાં તે જિનનીક્ષા લઈ લીધી. તું દિગમ્બર મુનિ
 થઈ ગયો. ૮૫. હે ભવ્યોત્તમ ! પછી ઘોર તપશ્ચરણ કરીને તેના
 પ્રભાવથી તું પોતાની આઠે સ્ત્રીઓ સાથે દેવ થયો; અર્થાત્ તું
 દેવ થયો અને તારી આઠે સ્ત્રીઓ દેવગંનાઓ થઈ. પછી સ્વર્ગ
 લોકથી ચર્વીને તું પોતાની સ્ત્રીઓ સુદ્ધાં અહીં રાજા થયો. ૮૬.
 પૂર્વજન્મમાં તે હંસના બચ્ચાને તેના માવાપથી તથા તેના સ્થાનથી
 જુદું કર્યું હતું અને પોતાને ઘેર લાવ્યાને પાંજરામાં પૂર્યું હતું, તેથી
 તેને જુદું કરવાથી તને વિયોગ અને તેને બાંધવાથી તને બંધન

થયું. ૯૧. યોગીન્દ્રનું આ વાક્ય સાંભળીને જીવંધર મહારાજ રાજ્યથી એવા ડર્યા કે જેમકે સાપ વીજળીના સ્વરવાથી ડરે છે અને પછી નમસ્કાર કરીને પોતાના નગરમાં આવ્યા. ૯૨.

ત્યાર પછી તેમના નન્દાત્મ્ય આદિ નાના માર્હોએ અને તેમની આઠે સ્ત્રીઓએ પળ સદ્ગુણરૂપી અમૃતનું પાન કર્યું અને તેથી તે સર્વ વિષયભોગોના સુખને વિષ તુલ્ય સમજ્યા. ૯૩. ત્યારે ત્યાં વિદ્વાન જીવંધર સ્વામી ગંધર્વદત્તાના પુત્ર સત્યંધરનો રાજ્યાભિષેક કરીને અર્થાત્ તેને ગાદીપર બેસાડીને પોતે પોતાની આઠે સ્ત્રીઓ સાથે ભગવાનનું સ્મૃતિસરણ પ્રાપ્ત કર્યું. ૯૪.

સમવસરણ સભામાં આવીને પૂજ્ય રાજાએ શ્રીમદ્દેવિર તીર્થંકરની પૂજા કરી અને વારંવાર સ્તુતિ કરી ૯૫.—હે ભગવાન ! હું સંસારના જન્મમરણના રોગથી સદા પીડિત અને ભયભીત રહું છું, તેથી આપ જેવા અકારણ વૈદ્યના ઉપસ્થિતિ હોવા છતાં પણ શું તે ત્રિ પાંડા સહેવા યોગ્ય છે ? અર્થાત્ આપ એવો ઉપાય કરો કે, જેથી આ પાંડા સહેવી પડે નહિ. ૯૬. આપ વધાના હિતકારી છો, સર્વ કંઈ જાણો છો, પ્રારબ્ધના વધાં કર્મોનો નાશ કરી શકો છો, અને હું એક મૃત્યુ છું. પછી મારો આ જન્મમરણરૂપ ભવરોગ કેમ દૂર થતો નથી ? ૯૭. હે મોહરહિત ભગવાન ! હું આ દેહરૂપી પુરાણા અને મોટા વનમાં મોહરૂપી દાવાનલથી બળી રહ્યો છું. અને તેથી નિરન્તર મોહિત થઈ રહ્યો છું, મારી રક્ષા કરો! રક્ષા કરો ! ૯૮. હે વીતરાગ ! બધી વિપત્તિઓનું ફળ આપનાર સંસારરૂપી વિષદૃક્ષના મારા રાગરૂપી અંકુરોને જડથી ઉઘેડીને ફેંકી દો ! ૯૯. હે રક્ષા કરનાર

ભગવાન ! સંસાર સાગરના મધ્યમાં ઢૂબતાં મેં રત્નત્રયરૂપી નૌકા
બહુ કઠીણાર્થથી પ્રાપ્ત કરી છે, તેથી એ નૌકા મને મોક્ષપાર
પહોંચાડનારી છે. ૧૦૦.

આ રીતે ત્રણ જન્મતના ગુરુ શ્રીમહાવીર ભગવાનની સ્તુતિ
કર્યા પછી જીવંધર મહારાજે આજ્ઞા લઈને જિનદીક્ષા માટે ગણ-
ધર દેવને નમસ્કાર કર્યા. ૧૦૧. પછી બુદ્ધિમાન રાજાએ દિગ-
મ્બરી દીક્ષા લઈને તે મહાવીર ભગવાન આગલ બહુ કઠણ તપ
કર્યું, કે જેથી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદની, મોહનીય,
અંતરાય વગેરે આટે કર્મોનો અનુક્રમે નાશ થઈ જાય છે. ૧૦૨.

ત્યારપછી જીવંધર મહામુનિ ત્રણે રત્નોની પૂર્તિને માટે અન-
ન્તજ્ઞાન, અનન્તસુખાદિ ગુણોથી પુષ્ટ થયા. ૧૦૩. અને અંતમાં
તેમણે સિદ્ધપદવી પ્રાપ્ત કરીને અલૌકિક શોભાયુક્ત કેવલજ્ઞાન-
રૂપી અતુલ્ય, અમુલ્ય અને અનન્ત મોક્ષલક્ષ્મીનો અનુભવ કર્યો. ૧૦૪.

આ રીતે જે મહાન ઇચ્છાવાળો પુરુષ તે મહાન સુખને
પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરે છે, કે જે પવિત્ર જૈનધર્મદ્વારા બધાં
કર્મોનો નાશ થવાથી મળે છે, તે બુદ્ધિમાને કલ્યાણની પ્રાપ્તિને
માટે પવિત્ર જૈનધર્મનું અવલમ્બન કરવું જોઈએ કે જે જૈનધર્મ
કૃપાતિરૂપી હાર્થીને મારવામાં સિંહ સમાન છે. ૧૦૫.

ગુણોએ કરીને બધા ક્ષત્રીઓના ચૂડામણિ (શિરોમણિ),
પ્રભાવ અને યુવાવસ્થાએ કરીને શૂરવીર, અને મહાન ઐશ્વર્યથી
કુબેરતુલ્ય એ રાજાઓના રાજા જીવંધર શોભાયમાન હો! ૧૦૬.

આ પ્રમાણે શ્રીમાન્ વાદીભીસિંહસૂરિએ રચેલ ક્ષત્રચૂડા
મણિ ગ્રન્થમાં મુક્તિશ્રીલમ્બ નામે અગીઆરમું પ્રકરણ પૂર્ણ થયું.

अनेक पुस्तको तदन मफत !!!

दर वर्षे सचित्र खास अंक, जैन पंचांग अने अनेक चित्रो भेट आपतुं तथा धार्मिक-व्यवहारिक-ऐतिहासिक लेखो अने जैन समाचारोथी भरपुर एवं कोई पण मासिक पत्र समग्र जैनोमां प्रकट थतुं होय, तो ते सुरतथी नियमित-रीते प्रकट थतुं हिंदी-गुजराती भाषानुं मासिक पत्र “दिगंबर जैन” ज छे, जेना ग्राहकोने दर वर्षे लवाजमना करतां पण वधु किंमतना अनेक हींदी-गुजराती पुस्तको तो तदन भेट अपाय छे, जेथी आ पत्र आखा हिंदुस्तानमां एटलुं वधुं लोकप्रिय थइ पडयुं छे के हाल आ पत्र दिगंबर जैनोना समस्त पत्रोमां सौथी वधु ग्राहकसंख्या धरावे छे. भेटोना पोस्टेज साथे वार्षिक मुल्य रु. १-१२-० अगाड-थी लेवाय छे. नमुनानो अंक अडधा आनानी टीकीट बीडवाथी तदन मफत मोकलाय छे.

मेनेजर, “दिगंबर जैन”, चंदावाडी-सुरत.